инв. 299

Мадиев Турдубай

„Манас" чоц казат.

# Папка для бумаг

**Мадиев Турдубайдын "Манас" эпосунун Чоң казат окуясынан жазылган кол жазмасына п и к и р**

Т.Мадиевдин жазганына караганда - экинчи дептерде 20-25-жылдарда эпостун окуясын Бердаалы деген байдын жылкычысынан шынарлап жүрүп угуп-үйрөнгөн кебетеленет. Кол жазмадагы текстке караганда эпостун окуясын бирөөдөн үйрөнгөнү таасын байкалбаганга тете. Кайра эпостун белгилүү варианттарынын китеп түрүндө чыккандарын вариациялап өздөштүргөн сыяктанат. Чоң казат окуясынын урунтуу жерлери, сюжеттик жүрүштөрү, каармандардын аракеттери, айрым иштелип бүткөн даяр ыр саптары, порттреттик мүнөздөмөлөр мына ушул ойду айтууга мажбурлайт.

Чоң казат "Манас" эпосундагы баатырдык окуялардын чыйрала өнүккөн жогорку чеги. Бирок Мадиевдин кол жазмасында окуянын өнүгүшү кадимки ири манасчылардыкындай айтылбайт. Салгылашууга катышкан каармандар да чектелген мүнөздө. Кыргыздардын Манас, Алмамбет, Чубак, Бакай, Сыргак өңдүү баатырлары гана салгылашууга катышат. Кырк чоро, жалпы кол тийип-качып гана эскерилет. Көп кол катышкан катуу согуштан кабар берилбейт. Ошентип, согуштун жүрүшү схемалык мүнөздө сүрөттөлөт. Барып-келип Мадиевде жамакчылык шык болуп, укканын, окуганын өзүнчө айтууга аракеттенгенин да жашыруу-га болбойт. Мадыканга арналган беттерден мына ошондой өзгөчөлөнтүп айтууга жасаган аракет ачык байкалат. Акырында кадимки манасчылар калбай калганын эске алганда-"Манас" эпосунун айрым окуяларын ар кыл жол менен өздөштүрүп, аны кайра кагазга жазып бериштин өзү изилдөө ишине өтө керектүү экендигин да көңүлдөн чыгарбоого тийишпиз. Ачык айтканда, "Манас" эпосу азыркы мезгилде эл арасында

кандайча жашап жаткандыгын үйрөнүү максатында Т.Мадиевдин "Чоң казат" окуясынын кол жазмасын Кыргыз ССР илимдер Академиясынын Кол жазмалар жана жарыялоо бөлүмүнүн фондусуна алууга болот. Бардыгы жки общий дептерде. 5637 бир сабынан турат.

М.Мамыров

17.6.1988.

Elisabetta

# Чоң Казатын. Башталышы!

Жети кан чогулуп кеңеш курат.
Манасты чаап алабиз деп.
Кошой Койгула Манаска-
Кучуңорда-Алаңорда жейбейт деп,
Кеңеш берет.

Ага жети кан болбой Кол курап,
Манасты чааб алууга карата,
Иш жургузо берет.
Атаңдын кору алтыкан,
Айлыңуа журсо мыкчужан,
Айтарын билбей тантыган.
Жерге кирсин жетикан,
Жеринде журсо мыкчужан,
Жеңилерин билбей тантыган. деп.
Эл оозунда буя соз айтылып калган.
Кандар Абыдан ката кетиришип,
Манасты чааб алууга убадаларын-
бекемдешет.
Кандар Муна мундай создорду-
Айтышып Манаска кунулук.
Кылышат.
Кырк гороо кырк жерден.
Кыдырып кыгет кулбалео.
Кылган иш буя болбосо.
Буга каниий канобуз.
Буя кордука чыдабай,
Тирду журбай олобуз.

Сырды Кантип Катабыз,
Манастын Тобосунан Басабыз.
Эпирт Тулук Малын Чачабыз.
Кардука Кантип Конобуз
Канын Судуай Тогобуз.

Кандар Ак бозбее Сонощуй эйин мыкты Тойущуй.
Бата-дубасын бекитип, Манасты Чаабалып, бийликти оздару жургузмак-болот. Кошой даги акыл созунайтып, Кой кула бул созуңорду, дейт.
Манасты Чаабалуга силердин Кучуңар жеибейт, Кой гула-Бул ишиңер Тура эмес дейт.

Ага-Алты Кан болбойт. Арыкга-Казактардын Кан Кокго, жамкурга, Кайду Тукумат.
Кандар Манасты Чаабалуга биратала Чечимдерин бекитишет.

Манастан Кабар алалык.

Манас кырк баатыры менен Кеңкоодо, жыргап Куунап, жабышты.
Адырдан аркар абышып,
Аркуну аркисика бабышып,
Курбудан кулжа абышып,
Куунап жыргап жатышып.
Чатыраш ойнап дал Салып.
Чайга Кошуп бал Салып.

Ерікке ие ғып жаратқан,
Ерік деген сөзбен қарайды,
Қиратқан ерікті жеңгенде.

Еңбекпен бұрыш абыройға,
Ешқандай бұрыш ғарасатқа,
Еш нәрсе қызық болмайды.

Қазақ ғайыпқа жақын халық,
Қарап сөзбен қағады,
Қыратқар келіп жеңгенде.

Қабырғасы қалың жеңілмес,
Қабырғасы берік деуге,
Жалғасып өлең сұлу жырмен.
Сөзбен тұрып қалмайды.

Ғалам ғасырға қағысқан,
Ғасырға ғалам қағысқан,
Ғаділдікпен жеңілмейді.

Ғалам ғасырға қағысқан,
Ғасырға ғалам қағысқан,
Ғаділдікпен жеңілмейді.

Ғасырлық ғарыш ғалымдайын,
Ғұлама ғұлып ғалымдайын,
Ғұлама ғұлып ғалымдайын

Каардаңый калганы,
Кан ичмеси кармады,
Каарына кигинде
Канга канды жалмады.

Кой ойлар тушуй башына,
Кочучун Кокой олтурду,
Комургай дай Гамына.
Каары келий кулакнуй.
Катылгу дай Гурлануй.

Кан бакай дын кырк Гаарого,
Соз айтый турган жери.

Баарыц журуй аллактай,
Бай кабай Сыц Ушуну,
Манастын бейлли бузулду.
Манас канга элди жалмады.
Канкар дун кан ичмеси кармады-
Гаролар дан гигий балунуй.
Манастын Гоголдук жайы-
Карунуй.

Бакай Манастын куну-туну уктабай,
Каардаңый жургонун. Алты кандын
Манасты чаай алабыз деген кеңешин.
Бакай кырк Чаарого билгизай,
Не бар не жок. Манаска Сак-
бал гула. Дачи Силерге айтарым.
Озуңарда. Даярдыкта турун Каролдуц.
Жакшы карагила-дейт.

16 27

Копустан Конок кара болуп Калабы,
Камынуа болгула дей Кирк горого,
Каттуу тай шырды.
Эч Ким эч жака озунчо Кетий кал-
гандар бирдаги болбосун.

Манасты чаап Алабыз дей,
Жети кандын Колунун келиши.

Кокчонун колу карунуп,
Асманга чапы болунуп,
Отузтуман кол менен,
Озандуу шидир жолменен,
Кокчо келий калганы.

Карши алдынан кирк баатир,
Калабаны салгудай, Эмиже.
Кыры п айгудай, айбатынан. жанчыгы
Каардан са кан гигыт ~~Айбатынан~~ -
~~жанчыгы~~.

Кырандарди корчондо,
Кан кокчо кып, зіе албай-
Калганы.-
Аттан тушуп Кан кокчо
жайолтуруп калганы.
Анын арка жагынан.
Эштектердин жамкырчы.
Элу мин дей кол менен-
Эрши тартікан жолменен.
Эр жамкырчы келий калганы.
Кырк баатырды корчондо.
Кып зіе албай калганы.

20

Аркымагын кеңейтиш-
Кок кепичин тепейтиш,
Арбын тушан кол менен
Санчыбек келди жолменен.
Сан жебегин кол менен.
Кыраан эрлер тушуруш,
Коңк дедирбиш оттан тушуруш;
Санчыбекти жайлады-
Аттарын аса байлады.

Таз, Урбу кел ди жолменен,
Так отуз миң кол менен,
Урбуңун колу корунуш-
Насмаңга чаңы болуңуш;
Таз Урбу колды таштаңдай.
Кырк баатыр кайдан-
жаштаңмак.

Урбуну оттан тушуруш,
Ушуттиш ишин бутуруш.
Кырк баатырди корчуйдо.
Урбуңун шайы кеткени,
Кебегинде неткени.
Кайрат кылар озубу,
Кармаш кылар кобубу.

Чаң ободан болуңуш,
жанаалы менен эрагыш,
Сандыргалуу баатырлар-
Эми жыты корунуш.

26

Анин арт жагынан,
Кошой-Тош тук корунуй.
Чаң ободан болуйуй.
Кыраңдар тосуй алганы,
Кырк баатырдын баарысы,
Кошой менен Тош тукo,
Салам айта салганы.
Саламын алик алганы.
Ал кестеги баатырдан,
Колди бекен аршаны,
Тош тук менен кошойду.
Кыраңдар обын алганы.
Кан бакай Алмаң бош болуй,
Жети кандын бут колун,
Ноноко болуй алганы.
Кырк чорунун кобуно,
Ноток жеибей калганы,
Бакай менен Алмаңа,
Мага ноток берчиндей,
Аризданишчы барганы.
Теңи жалган теңигин,
Тепиримдан кону үчүн,
Жарми жалган жарминин
Жараткандын коону үчүн.
Айтый турган озу жок.
Корун келгин киш и жок.
Кондидан барын курадым.
Козомдардун аткан убачын.

Манаста чааб алабыз дей келгин,
жети кан. чааб алмак турган.
Манаска бирда ооз сөз айтайбай,
Манастын каарынан журоктарду тушуп,
оозуна кей бир бей аңтаңдай олтуруп.
Калышты.

Аңдын корунтикан,
Айлында жур со мыктыжан.
Ай тарын бийбей таңтыкан.

Жерге кирсин жетикан.
Жерин де жур со мыктуужан,
Кей айтайбай таңтыкан.
Жетикан коңок болуп бирайта-
жатышты. Алар айлоган эле,
бизди коңок кылайбай Манас-
жудайт дей.
Аңдай болгун жок. Чаролар мага
коңок жетбей калды дей чуркай-
журуштуу. Жети кандын бирайта
коңок болуп жатышы, бир кундойда
болгун жок. Кырк баатырга.
Жети кан коңокто жата берсин.

Манастан кабаралык.

Кырк баатыр жетикаңга кыркарсатуу,
жаңа оздару машыгуу учун аскердик
машыгууларды кунуго жасай бериштa-
Арбир ык маларды жасай, жетикан-
дын журогун тушурду.

Жети кандын айласы Кетий Киреге жер-
Тапбай Калыпты. Манаста Гаабалабыз дей.
Кейбей эле Кайбай дей, оз ичинен-
Оз имтеринe Каттуу Наар аасы болуштуу.

Куугумтанаш турлануй,
Куп куроно суйлануй,
Кайра жаачуу булуттай,
Кай кара болуйайланый.
Каары гыгый бетинен,
Ал дон ки эрди албайый,
Устун ку эрди далбайый,
Бетинен биш байпактык жунгигый.
Каар цу каттуу унгигый,
Ажыдаар сойлопастында,
Кара гаар кабылан-
Каптальынан габыный.
Алый кара кушалганы,
Ары стандын устунан ~~гаа~~
Алдугу дай бутун сангаты.
Жалын чыгый козунан,
Шамал гыгый оозунан,
Журок гигий доошунан.
Кабыландын Кан ичмеси-
Кармайтыр,-
Кирк жагынан Кырк гилтен.
Кыдырота жандайтыр.
Айбата кучтуу заритуз
Адамда болбайт
Мундай куч.

Козу кондуп бүі кундай,
Корун чалуп жүі кундай,
Айбаіи зар ап сүз -
Адамда бандайі -
Мундай ~~жүз~~ кур.

Олонуаги жүрчалу,
Аіуз тумоп кол эле,
Омоп до кадамбазары.
Оргун беежин жолэле.

Сапасында жүрчалу,
Сапсыз тумоп кол эле,
Сапарга алда чыгары.
Сапаісыз беежин жолэле.

Муну кандар корчандо,
Копулдарун болчандо,
Созго келбейтил дери,
Муну мурун билбеди.

Дудук дулай болчалу,
Муну кочан ойлоду,
Кандар озу кабылыі,
Казылуу орго чабылыі,
Калчанын эми билчили.
Кыскарган анын создару.
Песилиі калган тиндери.

Манас жеіи канга бүірук,
Кылыі турган жери.

Чоп копурбай баатырга казаі ка чыгабыз.
Копурбай алган жилкыны кайтарыі,
Алабыз. Манас кебин жеіи кандын.

ортосунда Саяды. Жети кандан,
Бирода бирбайбыз дей айтамбай.
Бериндин коонун кайтарбай.
Казатка кондун аткан жери.
Арбир кан оз колун башпай Манастя
Гаабалбай эле Манастын бийрунна
Кинуй казатка жол тартат.

## Каникейдеп кабарлали.

Кенбей кайтий кетердей,
Кенбесе ишиц беккерцей.
Каникей турган кашыней.
Тилес кийий шодурай;
Айтектей козу жеодурай,
Кызмат кылый сунунуй,
Кырк келин ик журуй.

Тамашага батбады.
Кырандарды тосуй жаткани.
Кунай отуй тарганы,
Бул дунуйо жалганы
Ал кез дегн батырдан,
Калды кандай армани.

Манастын каари айланей.
Кашына.
Миц Саана келин башына,
Алдыцы жорди албай ий,
Цейцну жорди далбайый,
Ачуланий калганы.
Дагы кандай балду дей,
Кырк баатыр айран калганы.
Ал аңгыча баабоду.
Аларди кудай колдоду.

22

Бай Кожан ча Тамаша,
Бастыр Кожды жонаша.
Кон Алмамбет кеп айтаг
Кеп айт Кондуа Эмнайтаг.

Кара Кон Кизы Кодакей,
~~[illegible]~~ Ордосунда бар сак дей,
Ол, бойасынан сак дей.
Алмамбет айтып Сонгоны.

Айт Кон ын Учуйэрманас,
Арсан дай Кулуй Колгоны,
Кобын жандуу Кон Кордей,
Кирк баатыр Кайбаг Ка-
Кирий Колгоны.

Кодакей жеңеңе баргоны,
Акпулидан дал дайып.
Арыстан тушуй Колгоны,
Кодакейжеңеңе атынолгоны.

Шам дагайы болжалсуз,
Шайа-Шуйа бог байлай,
Эшак ачып баатырга,
Тоодай болгон алтынтак.
Тарасу Гордо Мингени.

Кырк Келин ик-жугуруй,
Кырк бегдени алгоны.
Ондан Кийин Кирк баатыр,
Ата Уул дамыр Кирчини.

Ол, жогында жыйырмаса,
Ойротту бузкан жиласы,
Сол жогында жейырмаса,
Сомалтындан жиласы.

30

Жекен дос жерге ~~Сандырый~~ Алдырый 13-бет.
Байдос мамик Сандырый,
Шекер шербей ашкоюй,
Тамак ашын жайнатый.

Аттес Кой нок шоофурай,
Айнектей козу жоодурай,
Кирк кимнгек жугунуй,
Кызмай кылый бугулуй.

Кымыз ичий кызышый,
Сооктору ысышый,
Кази керіий жандижий,
Шарайка бою кысышый.
Чекедей тери сызышый.

Кирк баатыр дуугакирийалыбыр,
Басим багай Кой созду гуукирийалыбыр,
Баланчаны сойдумдей,
Балан жерде мейдагы,
Баатырлык кылыйкойдумдий,
Бакатай жакшы габалбай,
Гаркококтун бири сейжеп,
Баатыра жакшы сойаалбай.
Каркактун бири сейжеп.

Келе бери баатырдий,
Тартышалы акирдий,
Кара мургтан суулаган
Каррем тирдей буулаган,
Тартакан адам дуулаган,
Шилдыркан дуу гакгадан,
Насибайын тартышыт.

Ш-бет

Келе бери баатыр дей,
Кей Кобай уй жатыр дей,
Насыбайын атыщыи,
Ал, гешге батыщыи.
Кирк баатыр дуга кирий алы бар.
Басылбаган бир кайар гуга кирий
алы бар.

Ал алгыга балбоду
Алар ди кудай колдоду.
Кыран ердин тушунуи
Кый милдаткан аласы.
Дин слам намысын.
Тичилий манас талашты.
Арбазын Сыйла арубак.
Тим жыма дебе манасты.
Астанык менин кей салыз
Аящым тоңда дей салыз,
Кайар бол соң аңыңдиаг,
Атуш тоңар бол соң жалыңды —
айт.

Каплейке Кол байын,
Кайок ашын Кам дайын,
Бул созду айтып Кайкий
Алмамбетен сурада.

Анда Алмамбет кей айтат,
Аящым тоңда дей айтат,
Кан тут касы эл болот,
Казат цулу жол болот.
Кан кайрилып Кан жонуо.
Кайткинде ищим оң болот.

28

Бизди Кайгун дебедей.
Кайбосок болот жеңедей.
Алмамбет айтып сайгаңы.

Сан дыргалуу Сары ачкыч,
Санабай бирин алгаңы —
Сары айтын дан бары ачкыч.

Казнаны ачтырып,
Балбандарын шаштырып,
Альпчыкты бир куржун.

Асбалчандо атандык,
Атандык эмес лок куржун,
Котаргану кой балбан.

Каргын адам таңкалган,
Артого колон кеп айтат,
О Алшым тыңда деп айтат.

Сары алтында бедоо жок,
Бул куржундун ичинде,
Нелер бар да нелер жок.

Кытайда кылымгидегин,
Кыргызуулуу балбосо,
Кыл айтып менде жеңбегин.

Алысі ан балсун сапарын,
Ажал дан болсун капарын,
Кара жан учун кыргге.

Кайратуу жоготпергe
Жокда балсо табайын.
Жолдошуп сайын бирбирден.

Сарбайы танду жабайын,
Бул алтурган кырк баатыр,
Келай журган дачи бар.

30

Кембей журган,
Кырк баатыр,
Бугун кейген гажибар.

Узун гаро барсыңар,
Узун цигуго мурун.
Саагашын нускаңди.
Мурун аигашын.

Киска гаро барсыңар,
Киска цигуго саагашын,
Нускаңди мурун аигашын.

Ого балар окус дей,
Тан таламар кокус дей.
Пеазаган бергин атабар,

Пеакасын ын барын да,
Пеабыш тырган катибар,
Атын ахуй билер дей,
Таламбай таңду киердей.

Кылай кайган мунум бар,
Кырк баатыр - силер -
Кызматымды билиттан.

Бее жиңди бекем жердеген,
Ысыгы масса бербеген.
Аттай урса нетердей.

Ал кубатты кетердей,
Ал оңдогон жумушту,
Аңдабай кой сомбекерцей.

Кедик кайдун тармал жун,
Таза жерге жыктырый,
Тазмыл ата кыркгырый.

Тогузай бою сындотый,
Цетан цека каратый,
Тобо сундо гогу бар.

Киркыңа Кыядым.

Кырк кал пак ыссакундо-
Кийиш бак.
Кымпай баа шунумбар.
Кизматым ди билипал:

Кыргын ду козу жайнаган,
Кушга кайгын гоогуну.
Куркурай гыгый кайнаган.

Алым сарыкты башкылый,
Алтымым мергин аткарый,
Козго аттуга машкылый.

Даң-дуңдун тоо теке,
Тери сы кальп дей угуй.
Алтын берий аябай,

Мал козуно карабай,
Алыстан аны алдырий,
Алтын дан така салдырий.

Киркыңа Кыядым,
Кырк аттук-
Кымбай баа-

Мунум бар
Кизматым ушул
Билипал.

Кыргыз Кытай турушса,
Кыштын куну урушса,
Кулагы тушсо кулжуйуй.

Мурду тушсо мулжуйуй,
Жаман аттуу баламдей,
Жайлаңыт кайдан оңомдей.

Кыш кыргэ тушагын.
Кырк баатыр муну билердей,
Кыдай коюй турчамын.

27

жебенин огуыркирай;
жетиптиисе сыркирай,
кантогуисо шыркирай.

Андай кылын жайларда,
Абыдан бейди байларга,
жогор жаги журоктун.

Ай балкайын капгаган,
ил дый жагын карасаң,
Табар сыкты гайгаган.

Айгышкан жайларда,
Ирнай бейди байларга.
Киркиң кылдим.
Кырк гоб куй.

Кармашканда карташа,
Калса бироо жармаша,
Эт журоко малугга.
Эки шисте тинтебар.

Тон дун жайын айгайын,
жакбачанын соктуруй,
Табак табак балоігу-
Арасына тактуруй.

Албарсэгеи тактуруй,
жай кымы арууке.
Бугуштерун тиштегин.

Ичин буулум шенин,
иштегин тигиштерин-
билгизбей.
Арууке бай кум тиштегин.

Кидырата дары окту.
жат кырийда.
Тактуруй.

Ажалдуу озу катылар,
Асайка озу чатылар.
Ай балта менен бирсалса.
Алты мыш мылтик атылар.

30

Сүй кийгенге сурак жок,
Кес кеи се олумбашына,
Кетин тоту болар дей,
Кыркыңа кайнок сүй дамбал.
Кылий кайгын мунумбар,
Кыраакы болсоң, билий ал.

Кыргыз Кытай Турушса,
Кыргылдашый урушса,
Ок дарасы кубулсо,
Ой рон жандан тунулсо.

Кастарлуудле Кайнкей,
Кайтин куру кайсуңдей,
Курсуңга колуңсалардей,
Кокус кылбай мен кайсом.
Колу цялый калардей.

Жей жеткис октарбар,
Сексен чанак дарибар,
Оттук бычак милтеге чейин-
Баарибар.

Кыркыңа кырк беедомдаги, бар,
Келиштире токуган,
Добулбасын бактаруй.
Чын сынодан аткаруй.

Чымынтайсе чыңк эткен,
Кашчы менен бир чайса,
Кадишки доолбастай,
Саңк эткен.

25

Кыйематтык Катымбар,
Кырк чарого кырк атышбар,
Каныщын созун табыштап арыштап.
Алмамбетке табыштап.
Анда Манас Кеп айтат,
Алтбергендей кеп айтат,
Бул каникей кабырдын.
Буласіаган катындын,
Булаті каничын болсо,
Урчаядан тын болсо.
Атаң-анаң дебеске,
Арінта Камчы чайбаска,
Аккелінин чогу урсун,
Ак бараңдын чогу урсун.

Манас каникейдин ордоосунан чыгып
Кол жака жоноолок болот.
Кырк Кілинчек кырк беедоолу.
Кырк баатырга Минчизет.
Атанын жонан кетип бара-
жат канда. каникейдин созу
Куроологандай жылтэтип,
Кулуктай уну сын этип. Аяш-
Текайтурчундин.
Каникей басты шыпок этип.
~~Алмамбетен~~ каникейдин ойо албай,
Колго журуп кетеалбай,
~~Арысіан манас~~ Кан Алмамбет токтоолу.

20

Алмамбетен ото албай,
Ары жүрүп кетеалбай,
Аристан манас токтолду.

Кыран эрдеп ото албай,
Конго жүрүп кетеалбай,
Кырк баатырда токтолду.
Андан кийин
Кол жака бастырганадам —
жок-болду.

Каникей сөзүн баштады.

Алтын айчык кызылтуу,
Асмандата аштаисиз,
Аскерди арбын баштаисиз.

Жетим уул туякабын,
Жергиңди каран таштабсиз,
Желикен ишти баштаисиз.

Ак сактар сүйеничтаяка.
Аскериң жүрду каяка,
Казатан болсун жолуңуз.

Катын да болсо уголык,
Кайака жүрду колуңуз
Кабарын айтып койуңуз.

Кайга кундо барасың,
Кайга кундо келесиң,
Кабарын айтып бересиң.

Кайгулук кинчан китайга,
Корун моко барасың,
Коруп тур сам озуңду,
Кой адамдан даанасың.

26

Жалпы Кытай бирболуп,
Жалгыз даган озунду,
Жан дырса Кудай огунду.
Жан жолдошун арууке,
Каган карої козунду,
Каган угат жыличіуу созунду.
Алты канаі ак уйду
Аркалай басып кайшырдым.
Ардагым жалгыз манасы.
Алшым сага тайшырдым.
Жети канаі ак арго,
Жергелей басып кайшырдым,
Жетигим жалгыз манасы —
Алшым сага —
тайшырдым.
Алып мекенім канбады,
Аркасында баатырдын,
Аядейлер мерзент канбады.
Сүйүй мекенім канбады,
Аркасында баатырдын,
Сүйенар туяк канбады.
Асапты тартып жеңендин,
Аркачан кучіуу арманы,
Арылбаган арманы.
Беренимдин барында.
Мекенуно жаітым уріадым.
Бек байба журіун туікамын.
Мендеги банган чоң арман.
Безилдетип вілаіы берзентин.

Ұлы ұлт ұжбадиси.

Бағзырыеидыт барыдо,
Ғайыпка тағы ұғыдыси,
Бардық недрігы ғұйқаисет,
Басеидбағы гоз арсеғы,
Бірқыр ағоғ ағыдағы —
Бесғатет ұлы ұжбадуси.

Қағғаидуғ қылғыдеғет,
Қырғыз ұлыс бағдосо,
Қыдағғоғ шегуежедғыт.

Қағғыт тоғо бетағеғі,
Қырғадғар гіехіғы ағағеі,
Ыңғғат бағды Сағғарғы,

Ғлғеидуғ бағ сұғ қағғарғы,
Ққғоғ ұғ қоңсағ ағағғы,
Ғлғыңғы ағіғоғ тағғыңғ.

Ғлғыңғы ағіғоғ тағғыңғ.

Ғлғыңғы ағіғоғ тағғыңғ.

# Ағаштың арғағы.

Ағаштың арғағы Қаратау,
Ағаштың тереңде тұрған Қырқбауыр,
Ағаштың қозғы жапырағы.

Ағаштың екінші жапырағы Әулие-Ата,
Ағаштың үшінші жапырағы Сайрам,
Ағаштың төртінші жапырағы Ташкент.

Ағаштың бесінші жапырағы Шымкент,
Ағаштың алтыншы жапырағы Түркістан,
Ағаштың жетінші жапырағы Сауран.

Ағаштың сегізінші жапырағы Сығанақ,
Ағаштың тоғызыншы жапырағы Созақ,
Ағаштың оныншы жапырағы Қаратау.

Ағаштың бір бұтағы Ақмешіт,
Ағаштың екінші бұтағы Қазалы,
Ағаштың үшінші бұтағы Қармақшы.

Ағаштың төртінші бұтағы Арал,
Ағаштың бесінші бұтағы Ақтөбе,
Ағаштың алтыншы бұтағы Ырғыз.

Ағаштың жетінші бұтағы Торғай,
Ағаштың сегізінші бұтағы Қостанай,
Ағаштың тоғызыншы бұтағы Ақмола.

Ағаштың оныншы бұтағы Көкшетау,
Ағаштың он бірінші бұтағы Семей,
Ағаштың он екінші бұтағы Павлодар.

Ағаштың он үшінші бұтағы Алтай,
Ағаштың он төртінші бұтағы Қытай,
Ағаштың он бесінші бұтағы Қашқар.

Ағаштың он алтыншы бұтағы Ауғанстан,
Ағаштың он жетінші бұтағы Иран,
Ағаштың он сегізінші бұтағы Түркия.

Ағаштың он тоғызыншы бұтағы Ирак,
Ағаштың жиырмасыншы бұтағы Сирия,
Ағаштың жиырма бірінші бұтағы Мысыр.

Ағаштың жиырма екінші бұтағы Ливия,
Ағаштың жиырма үшінші бұтағы Марокко,
Ағаштың жиырма төртінші бұтағы Испания.

Ағаштың жиырма бесінші бұтағы Португалия,
Ағаштың жиырма алтыншы бұтағы Франция,
Ағаштың жиырма жетінші бұтағы Англия.

Ағаштың жиырма сегізінші бұтағы Германия,
Ағаштың жиырма тоғызыншы бұтағы Швеция,
Ағаштың отызыншы бұтағы Норвегия.

Аманат жанын кимкийнайт,
Асыл жургон бир кулга.
Атадан кийин кимыйлайт.

Жанымдагы кирк баатыр.
Жабырлык кылсам коро албас,
Жарлык кылсам коно албас.

Майнына ишдик тулгадей,
Болду жакшы кулгадей,
Жарайкан алла мендеңди,
Так ушундай кылбадей.

Кулдун жатар жери жылгадей,
Жарайкан алла мендеңди,
Так ушундай кылбадей.

Шашкемандуу кун болсо,
Тамтаган байдан жанар дейим,
Жайбаракатуу кун болсо,
Туз комгандай комар дейим.

Кемегедей бир жерди,
Кемире чаай отар дейим,
Кийимди чечбей алжерге,
Кийим чекген котар дейим.

Чала болду кулгадей,
Кулдун жатар жери жылгадей.
Жарайкан алла мендеңди
Мына ушундай кылбадей.

25

Аяшым бее жиндин,
жайын сурадың,
Мен ойдың да турашын.

Нары барыш ойты айлык,
Бери Келиш ойты айлык,
Онэки айлык жолу бар.

Бее жиндин ошон чолук,
Оңубар-аркасында, Кой китай;
Копурбай дегени зорубар.
Чок табиага жайлан.
Чоң кара атын байлаган
Кайдиндин Цулу Аткара тил болгондо.
Кайырга кан
Копурбай баатырга ан сечиз айга толгондо.
Казаткыядик ага дай. Бее жиндин чолгын чолабыз.
Ичура бурундук
Калакей жеңе сагадай
Алдыр сокта ан сокда,
Алты ай ичуш салабыз.
Ал сок кабар беребиз.

Алдыр сок анда калабыз.
Арманд дуу дуйно оң, бай кан.
Асайты сизге салабыз.
Бизди кайгун дебедей,
Кайбосок болот жеңедей.
Калок туікасы кан болот.

Казат улуу жол болот.
Кан кайрилой кайгон соң,
Кайтт кейде ишим оң болот.
Ал мамбет созун буікасу.

30

Ани аскери жолдо кутканду,
Асаттуу кылыйзи жерин,
Армандуу жолго тушканду.

Жети кандын аскери жана кирк баатыр-
улуу жолго баратышат.
Аскерде тартип жок. Кеч жатып,
эрте турмай жок. Озбилгилинге.
Жатып турун шабырга кирип,
алып бири вердаса бири чирдап.
Алмамбетин кандулун орунту.
Мундай болсо биз бее жинге казат
кылалбай биз. Кайра кетелидей,
Алмамбет Манаска. Бакайга айты.
Жолдо кеңешкурун Кой кол, Алмамбети,
Кан шайлади. Манас Алмамбетке,
Кеңеш берди, Колду озун башкардей:
Алмамбет колду жыйнаалы, ат башы.
Эну башы, жуз башы Мин башы;
шайлай алардан, Аскердин жебин,
тартибин, тамак аш кийим кечелине-
чейин жооб берип аларын айтып.
Темирдей каттуу тартипти киргизип.
Колду тындыр бай, кундур-тундур-
Алты ай айдади.

Эртең Мәнен Кечинде жокто-
жургузду кимбар кимжокдуг.
Ошандо кыргыл галдан бир киши
жок болуп гыкты.
Анадамдан бирао жок, кыргыл-
галды кайтуу жообко тартатурган
болгандо, Маңас басып келет.
Ошандо Маңас уңутулган турадет,
кыркылгал олумдан куйулат.

Ні гарган, кишилер айка журоалбай.
Калат. Бул калмак сай мак эле-
сайду дей эндер ичинен куңкуңдошат.
Кыргыл гал ніка журоалбай
оңортуп калат.

Маңас энди жалдыралы дей,
Алмамбетке айтат Алмамбет.
жооб бербей коет. Аскердин
Абалын корун бакайда айтат.
Энди тыныктыралы дей.

Алмамбет кол жетип тына турган
жерге асыраак калган эле.
Бакайга. Маңаска айтат Алмамбет.
Бир эки кун ги дасын кол дейт-
Каалаган жерге жетип кол.
Тынига бащтайт..

Кол жакмя жалып, жыргап кулнап,
эртечиси жинен чыгып. Чотыраш ойнап,
Дап Салып чайга Кошуп Май Салып Калат.
Кырк баатыр оордо атып Кой Кысака-
батап жаткан кезде. Алмамбет Кун жебин-
тун жеби баонга, жер жашыл ыраңы-
Кулпунуп, ат Каратил болгын Убак болот.
Алмамбет Манаска Кайрылат. Кол ду-
Кармап жатуга болбойт Убакит жетти.

Чалкынды Кимиң чаласыңы
Чалкынга Кимиң барасыңы.
Анда Манас Кеп айтат,
Кеп айтканда Нени айтат.

Чалгынга о суңбар,
Чалгынды осуңчал.
Жолдун Сырын билесиң,
Жообун айтып келесиң дейт.

Алмамбет Чалгынга Мен барбайын.
Баш Каңар баргыла дейт. Бакай, Кошой
Лор болуп Кеңешип, Сыргакты жолдош
Алып, Алмамбет бармак болот.
Алмамбет Ажибайдын Карі Куроңун-
бергиле дейт. Ажибайга бос цул, арга-
цул ат сурап барат.
Ажибай токтобой эле жооб берет.
Алмамбет сураса Карт Куроңду,
Адал олсо бир касан эт.
Арам олсо ит менен Кушка жемдет.

Карт Курөңду, Ажыбай бос цуя менин
вергы цулга жетелетип берет.
Карт Курөңду Алмашбетин Колуна-
Тап шырат. Алмашбет. Сыргак,
Кан кошай, Кан бакай, Кан манастан,
Бата алып Чалчынга жонөп кетет.

Кол дун бусулушу —
Ак кулаңын тарт цуга, берилиши.

Жидимандан кан чигип,
Чийинге кандыилиний,
вергы цул барди жугурун,
Чикан жок дей ай тып Салгаңы.
Кыргыл чал Келип карады,
Канды чикты дей Санады,
Чийинден кобу чикты дей,
Чыркыласып, Тим эле.
вергы цул кан дай шыкты дей.

Кыркыл чал айтып Салгаңы,
вергы цул чыгип бул жерден,
Чикан эмес кара дей —
Чын бал со Сенин созуйдей,
Мармагымды жала дей.
вергы цул айтып Салгаңы.
вергы цул дун бул созуйо.
Кыргыл чал ы Салаңын —
Калгаңы.

12

Кыйын бал сол Сен озундей,
Алмамбет Чалгын Чалдадей,
Чубак бал со бул жерде,
Чалгын дан куру калдидей.

Кыргил гал жаман айтый Салганы,
Ырчы Цул Чачий Чужану,
Чубака жетий барчаны.

Кишисиңби Сен деди,
Кей айтамын кел деди,
Кей кеңешке Сенаибаса.

Чалгынга Алмамбет кетидей,
орукіа чубак калдидей,
олучуй ырчы Цул Сунлоду.

Айтканын учуйэр чубак,
Ачуусу келий калчаны,
Кытай кулду соёмдей.
Сойбай катиий коемдей.

Ай кайды чубак Салчаны,
Кейчакіардын баарыса,
Атка мынай алчаны,

Алмамбетин арінан,
Алар жолго Салчаны,
Кол бусулуй жатаідей,
Манаска кабар барчаны,

Алдын тосуй чубакіын,
Бакай кошай барчаны,
Алардын созун укбасіан,
Чубак жолой калчаны.

28

Ак куланы тартікан, дей,
Кан Манас айіа Салганы,
Ак куланы жетелей,
Кан Бакай Чубака-
Тарія Салганы.

Ак баліанын Чубачы.
Абкарый тушіу будачы,
Кан Манасія корчондо.
Аніан тушуй будачы.

Манас сөзун бащіады,
Чалгынга Чубак бардеди,
Чалгындан Калбасендеди.
Әлди бузуй Ээлигий,
Әминеги кордуң дей.
Әмне әлди болдуң дей.

Каарданый Кан Манас,
Кан Чубака Сүйлонуй,
Каары Кармай Куулонуй.
Чулгандуу Чубак дей-
Журтуу бускан Чунак дей.

Чубактын жол
Талашканы.

Алмамбет менен сырчакіын арінан,
Манас менен чубакіын барышы.
Арінан кележаікан Манас менен
Чубакіа Алмамбет корої. Корсода,
Кармаксан болуй; Алмамбет-

Бел жака Кете берет. Такто дей Манас Алмамбетти чакырат. Алмамбет тактабай кете берет. Манасты котаро албай айбан боз-басбай турун калат.

Манастын ачуусу келип. Ак кетени ишинденалып Алмамбетти атмак болот.

Манастын каары кайнаганын билип, Алмамбет тактап калат. Манас. чубак жете келет. Алмамбет-чубактын колду бусуп, элин эргит колго бузук.

Салып Аккулани, Айласиз, Бакай, Кашайдун тартуу тартканын Айтырбай билет.

Чубака Алмамбет каарданып созбаштай-турган жери.

Атаңдын кору дунуйо,
Арбыды мынтыкунуго,
Айбай турктун балдары,
Жамандык кылдым кишиңе,
Тим жерлет жанды тим кайбай,
Тий диңбу чубак жиниме.

Каарым келди кайкайдан,
Катылбай кайбайум бириңе,
Кайратты катуу берип сиң,
Кабылан тарам иниңе.

Атадан бездим дин үчүн,
Ал кызматым ким үчүн.
Алкерге кызмат кылдырбай.
Артимдан чайгу кай күчүн.

Эне дин бездим дин үчүн,
Эгем таала бир үчүн,
Элге кызмат кылдырбай.
Эрчий чайгу кай күчүн.

Каканда кандын улуу элем,
Кан кыл дей айтым кимиңди,
Каала дим сламдиниңди.
Калыйпа султан бириңди,
Кан манас экооң бир болгун.
Кагайынбы жинниңди.

Кайрадан бусайынбы динимди,
Кагылдаган губак кул-
Кесейинбы тилиңди.

Бее жинде бектин улуу элем,
Бек кыл дей айтым кимиңди,
Мен билем мекеде султан бириңди,

Бек манас экооң бир болгун,
Айры белес кесенде.
Жар айтынбы тамуңду.

Ас сыбытбы сӧгӧ ду.
Кызыа сӧ, бы кӧгӧ ду.
Ыласьтбы ӧгӧ ду.

Ас ыт ӧх сыт сыт хатӧа сыт,
Ас-ӧгорбаи нет ас сыт.
Ас ыт ӧ ыт ыны баибӧ.
Ас ӧ, ӧ ыт зубыт ӧны ӧ ыт.

Ӧ ны ӧ ыт ӧ ыт сыт,
Ӧ ӧ ӧ

Чын кар куй актын каарынан,
Гамындай жандын сатынан
Чыгай Келий мен Турам,
Гимадын шаарынан,
~~Гимындай жандын атынан~~.

Мен оз элимди артосам,
Жаг элимди жалмасам,
Кадырди биябес Кокчо итти,
Кан галика кармасам,

Кадыр Сойди билейдей,
Кара кияди как жарыт,
Кайарга, алий кайсаңгу.
Кан манас Сени жандасам,

Талак Кылий бутарыт,
Тамсам бежин журтарым,
Бейгамбарак дынимак.
Бежимде Кандиаліонтак,
Мелтирей Турган Гозактан,
Башымди азаг Киламдей,
Качый Кингитаікан гак.

Аңыядаган губактан,
Айтканына Кано суң,
Аяди жайди биябегит,
Акиясиз Кандай Гаросуң,

Асайты Гарібі жургантго,
II-ги Азиз Кандыт Алмамбей.
Акирей Коздай жаносуң.
I-ги Кыйынсынган губактан,
Кыстаосуна Кано суң.
Кизматамди биябегит
Какуй Кун Кандай Гаросуң

30.

# Чубактин созу.

Чубактурган токтолуй,
Куйуй жаны арыболуй, (чок болуй)
Ал мамбетке кеп айтат,
Кеп айтканда бекайтат.

Кашкарды чайтим кыйратуй,
Кобин кизын ыйлатуй,
Анда Ал мамбет барбене,
Анда чубак кембене.

ООганды чайтим бостатуй,
Орус менен достошуй,
Анда Ал мамбет барбене.
Анда чубак кембене.

Кара тоолун болонда.
Карача кандын кыз сайкал,
Кардыр барктуу толонда.

Пешин ишин турганда.
Сайкалды кудай урарда.
Манасты сайыл ~~Саларда.~~ жычарда,

Октон мурун тез жетиш,
Кок текеге тей сеттиш,
Кыз сайкалдан манасты.

Ажыр абыл алганда,
Асайтыл чубак салганда,
Анда Ал мамбет барбене.
Ак балтаны чубаги,
Анда качан кем эле.

26.

Жолой Аннияндиташтай-
Кочканда,
Акилынан шашканда,
Артынан кудуй чайканда,
Анда Алмашбей барбеле,
Анда губак Кеш беле.

Атыңдын башын бурагур,
Алдиңки жерге турагур,
Ар качан дан бар качан,

Акимдигиң Кайбайсуң,
Ак паліанын губачын.
Ак макко дей ойлайсуң.
Аіырыла Китайым,
Алдоңки жерде Сойлайсуң,
Акмакіызың Кайбайсуң.

Кеңмітін губак Калабы,
Китай жолду галабы,
Ак паліанын губачы.
Асыр сага балабы.
Жарбасам Сенин тамуңду-
Албасам Сенин атуңду,
Албасам Кай кайдагы очумду.
Губактын ачуусу жанабы.

Кыса сыңбы Кайуңду,
Алайынбы очумду.
Губактан ай до коросуң,
Китайым дайым—
Озуңду.

Ак паштанын чубаги,
Ачуулаңыз бу даги,
Атына Камчы Сангаңы,
Ал маш бетке бетаңыз,
Ат Салыша Кангаңы.

Кырылай Кетет экоо дей,
Кыран эр козун Сангаңы,
Бирине-бирин жеткирбей.

Тискин дей Манасангаңы,
Оң колунда Алмаңды,
Оңго Силкий Сангаңы.

Сол колунда чубакты,
Солго Силкий Сангаңы.
Манастын кучой аршаңы.

Кечоо кеп колдо жыргай жаткаңда,
Жаяңы кесий жеечу элек,
Жакал аш кан жоо болсо,
Жасасын берем дечуу элек..

Алмаш бет алдыга журсо-
Ак жолтой,
Чубак журсо Сан колдой,
Кытайды жеңем дечуу элем.

Кисталыш жерде Сен экоон,
Кылчаңыар ушубу,
Каңдайга коонун бузулду.
Кабарлаги ушуну.

Калабаны Сен Экооп,
Салганы жургон Экинсиц.
Кан маналы асайка.
Салганы жургон Экинсиц,

Китайга барбай калуунц,
Суйлошуй алган Экинсиц,
Кармаш кан жоогобарбастан.
Калганы жургон Экинсиц.

Кучум кир гидей кулаонуй,
Куц, курануй Суйлонуй,
Кабилаудын каары кармады,

Корк алтындай Сам долуй,
Каарын тогуй олтурду
Кара ташка оц, долуй.

Чукул Келий бил жака,
Тар баатыр карай-
Тарт жакка.

Каарданый кар Сам йарлай асман-
дан

Барошо-шаман карди Урун.
Бетинен бещ бай бактык жунгилий.

Кун курано ун гилий,
Кан кардун агуусу-
Эли келгени.

Кия карай бир бирин.
Тарт баатырдан созу жок.
Тогун гынин Суйлого-

Алардын асыр козу жок,
Созу Калый озу жок.
Ущ ун дай билой дуйно-
бек.

Мурут арга муз тоңуп,
Мунда ушундай иш болуп,
Жай дын куну кыш болуп.
Кыйын шике туш болуп.

Ал аңкига бал боду,
Аларда аллам озу кол доду.
Артак иш кылай кой думдей,
Асилоң губак ой лоду.

Оордунан туруп Закымдай,
Кан алмаңа жакындай,
Мойнуна куруп Салынай.
Алекиңе жалынай.

Кесер бол соң баш мунда,
Ой ар бол соң коз мунда,
Жарар бол со тош мунда.
Алар бол соң от мунда.

Кочирдей Алмаш куноомду.
Алакиңди кучактай-
Козунун жашы тургактай.
Катаалык иш кор унуп,

Кан алмаңа Сабылий,
Кан га турлу жалынай.
Асыр коч дей куноомду.

Асылдык кисап, Алмашбет,
Ликар гын дей мудоомдуу,
Курбалдаш оскон кырануар.

Бирин бири кыялбай,
Аккан жашын тиялбай,

Кучагын жайнп кучакіай,
Коздан жашы бурчакіай,
Кан Алмаш ишіи гечкени.
Губакіын кунооcун.
Алмаш кеч кени.

Кан алмаш созун башіади,
Кантгалик катуу болсо,
Губакіын кунооcун.
Кечиі таш іади.
Камир дай болуй журулуй,
Кайта-кайта кеч деген.
Губакіын созу угулуй.

Сиркакіи жанга алгындей,
жолуда жайіо болбаган,
Галгынды озун галгындей.
Колуи до кири колбады,
Кан Алмаш мини,
Кан сиргак галгынга.
Кечиі калганы.

Манас губак бул экоо,
окрукіа жайнп калганы,
Бул дунойо жалганда,
Калды бекен баатырлардин-
Арманы.

# Тал-чоку.

Тал чоку Сонун жержин,
Чокусунда Карибар,
Сансыз ичкан чарибар.
Дур-дуйнанун барибар.
Жечинде Талы бар.

Дурбу Салсы Ниманбет,
Торт Тарабын карады,
Тугол дай барын Санади.

Сарчака Алмаш Кейайтаі,
Китайдын касиі Койчан аорубар,
Кайнатиі Койчан шорубар.

Жер жузуно баібаган,
Жебимиш турлу колубар,
Чок Табилчы жайлаган,
Жоп Карабан байлаган,
Копурбай дегин Сорубар.

Карачго Койчан Кишибар,
Как ушундай ишибар.
Жол тостурчан кебибар,
Жолбаш дуу жери бар.

Куу ордок жатаі Колунде,
Куу кул жа жатаі Белинде,
Куу Тулку жатаі Чечинде,
Карчанго Койчан жеринде.

Тулку Менен Кулжаны,
Кароидан Кармай бизалсак,
Китайга жолду ачабиз,
Кан копурбай дай баатирдин,
Кайказын мунiнi ~~басабиз~~ ачабиз.

26

Кулжа Мелит Гулкулу,
Кармайалбай Бизкалсак,
Кайгырып Кайта Кайтабыз.

Кабаралса булардан,
Кайтаган Китай Келердей,
Кыжилдаган Китайга,
Кандай айла Келердей.

Сыргака жолдун жайын билгизди.
Сыртан Алмаш баатырыш,
Сыртан дыгын билгизди.

Артымдан Такыр Калбагын,
Астыма отуй барбагын,
Асылым Сыргак ардагым.

Сарала Кандай жуусо,
Сен ошандай жуугундей,
Себебин жолдун билгиндей.

Алмамбет Сыргака жолдун,
жайын ~~табыштап~~, арыштап
жана айты табыштап.

Кунду-Тунду жол журобуз,
Кундо-Тундо Тиним албайбыз,
Жолго ыраак журобуз,
Жолдун жайын билебиз.

Алмамбет алдыга журду жолбаштап.
Артында Сыргак Такимдап,
Кыраандар жолду чалчанда
Кун-Тун отуй Закимдап.

Откан кунду сапаса,
Жанду сиргак караса.
Илбирсин турат илгини,
Жолборсу турат жаргани.

А жидаари ишкирий,
Ал ойтарі кана калгани,
Мергени турат аткани.

Баатыри турат азкада.
Батырыі барскан габкани,
А жидардын оозунан,
Атылыі от кеткендей.

Адам зат Менденин,
А жалы асыр жеткендей.
Сыргактан кутат кеткени.

Ал мамбет барат каралго жакындай,
Сыргак барат такым дай,
Китайди кудай урдудей.

Коңулун башкагаб урдудей,
А жидар, илбирс жолборсо,
Жедиргени келгин го.

Катылса магабулардан,
Катыгын колго берейин,
Калабалуу калмакты,
Катікенде мунду койоюн.

Как ушуну сойоюн,
А жидар жолборс,
Илбирсин олум-
Кылыі койоюн.

Мунуу ойлонуп кан сыргак,
Жарагын колго камданып
Жарагканга жалынып.

Алмам бейке жахындап,
Арыштан журду сочан гокіап.
Артерсе ойлоп такимдап.

Алакеп, мунуу билдизми,
Аста акырын кундузми,
Сыр ал дырбай журдузми.

Сыргака Алмаш кепайтаі,
Кытайдын дыш сасына гийингин,
Мурутан Мастас келейдеп,
Кытайды Мастас гобайдеп.

Барын билип Кытайлар,
Кары жашы куйунуп,
Кытайга мурутун.
Келери мурун билинген.

Кытайлар „Бурканына" гокунуп,
Мурайардан гогунуп.
Курмо кийген Кытайлар.

Кунуу тунуу тамакичбей-ийлаган
Мен аскерди башкарып-турганда.
Кытайлар аңкешени курганда.

Ажидардан окуга,
Ар жылы алтымыш-
бала бергенбиз.

26

Ата мыңа кырылып,
Ата бала калган биз,
Жер алдынан менда.
Жети жыла о куудум,
Жуларду турарди билип,
Кубуларди билбей калганын,
Кудуретке кучтуу арманам.

Жен бай атын токуган,
Алмен дей ата ай,
Мурун окуган.
Турарды, жуларду.
Кубуларди билетдей.
Карманшып кал сак кокусган,
Кытайдын башына кийин,
Кун тумсо жен бай анда келетдей.

Жеп ти колго берет дей,
Жен бай менен —
Кол тар одан чочунам.
Арманду дуйно он бай кал,
Ата ай кем окуган.
Мурунтар келип калаг дей.
Илим - сымыя менен арантап,
Жолтостуруп кайгомун.
Ата мен чечип ийдим билдиңби.

Менин артиман журдуп —
Такимдай.
Алар сени алмак эмес —
Жакындай,
Алакеп айтий созун бакилдай.

Кунду Алмамбет жайлады,
Куу тулкунун жолун байлады,
Карандуу черине-
Каролго чыкчу белине.

Кыймыл дабай турчун дей,
~~Жан~~ Сыррак Сени чакырам,
Жан албай чаба кар,
Тулкуну сойсок жол ачылат,
Тулку кетсе кармай бай.
Тутуу Кытайга Кайтий барабыз.

Сырчака айтып бул созду,
Тулкунун каролго чыкчу жерине,
Качий кирер черине,
Алакеп аңдый алтурду.

Мезкилсиз кандай жаадыдей,
Кундусу бурнок тундо ачик,
Алмамбет жайы болбосун.

Белди Коздой барайын,
Бенчилуу жерди карайын,
Колот мелин желейин.

Кокус кисе Алмамбет.
Коцурбайга кабар берейин.
Каранду карай келейин.

Тулку турду чартарайты,
Караний.
Тилин ~~Коюп~~ капыр жаланий,
Тиктей турду караний.

26.

жаткан жерденалгыгай,
Силкинда таараний,
Айланасын караний.

Тулку асыр жаноду,
каралго баргу жерине,
Кайкап дуц кара белине.

Карай жаткан,
Кан Алмаш,
Сыр бараш менен-
бир кайду.

Тулку Кагый дир кайду,
Тулкунун ал дикиш ки-
бутун Сый кайду.

Ич бутуу менен жугуруй,
Курган жан дан Тулулуй,
Кагий Тулку жаноду,
Караган дуц черине,
Кутулуй кетер жерине.

Кан Алмашбей бакирий,
Сыргак Кел дей чакирий,
Карай Турган Кан Сыргак.

Кок ~~[illegible]~~ чебичке Камчи Уруй,
Кок бараш ди октоду,
Тулкунун Тушуй артынан,

Калыш кол дун карсынан,
Караган черге кирерде,
Капталдата бир кайду.

26

Тулкунун жуну бурады,
Жеге келген кан Алмаң,
Кан Сирчака жалиний.

Кагылайын кан Сирчак,
Бее жиндин жолун ачтикдей,
Душмандын тобосунан басабиз.

Байланий журчан жайболот,
Сурчи чичий кабынан,
Кармай калий сабынан.

Тулкуну торий болуй таштады,
Кагылам Сирчак жолдашум,
Кайтий ~~жолбосун~~ жолум балбосун.

Кудурет иштиоңдосун,
Алакеңтурду сүйүнүй,
Сүйүнчанун мундан бил,
Сарала мынди түйүлүй.

Алкуну кануй жатимти,
Аңчемече батышты,
Таңсогулуй аткандa.
Тараса жилдиз байкандa.

Эрте турчи аттокуй,
Аттокуса байтокуй,
Эрендер жолго салчаны.
Алкездеги байырдын.
Калди бекен армаңы.

Бетинде арчаталыбар,
Берендер чычыйбаргани,
Копурбай Кайкан Кейтанду,
Кан Алмаң таабалгани.

Копурбайдын Кейтанун,
Кан Алмаң Кийипалгани,
Жаакут таш башында,
Жан жолдошу Кашында.

Каникей жазаган кийтарко,
Саралага кийгизий,
Каникей дин Саралжандуулугун —
билгизий.

Айдай болгон Сарала,
Копурбайдын кара ата,
Так озу болуй калгани.

Артын дагы сыргака,
Шумбул тандукийгизди,
Шум жигит кылий салгани.

Каралго чыкгу Копурбай,
Как озу болуй калгани,
Кыран Алма баатырың,
Китайга суйлой кыжилдай.

Кыраның Алмаң баргани,
Баргукташтан Секирий,
Кукулжа чыга калгани.

Жети Чебигти тандайалбасам,
Сени Теке салбасам,
Улагаң диалбасам.

27

Кызмат кылдың магадей,
Урмат атам сагадей,
Кан алмаң сүйлөй турганы.

Кулжа чыгып түйүлүп,
Кыңур байым экендей.
Астына келди сүйүнүп.

Кырк чебич кыркэчкиге,
Агитайын озуңду,
Агайын аник козуңду.

Ал созду алмаң салганда,
Коргондар болсо билишер.
Корбогондар армандa.

Бугун коргон эртеңжок.
Ушундай экен дүйнобок.

Артындагы кан сыргак,
Кулжаны меелей атканы,
Кулжа калди жигылий.

Кулжаны алар сооштуу,
Этине экоо тоюштуу,
Эрендердин ишине —
Эл ырасы балуштуу.

Кулжа менен тулкуну,
Сыргак батир сойдук дей.
Каролгусу калган жок,
Кан сыргак эми арман жок.

Алмашбет Сыргакка,
Элин жерин, оз турак-
жайын айтип турганы.

Карарып турган каалаcы,
Ачка мунга арасы,
Ушул турган Алмашбет.
Сыргак ошол жердин-
баласы.
Мунарыкгарын бурчтанган,
Булуңгарын ичтанган,
Чет беежинде кайчысы,

Беежинде кой кыйган,
Музун мат болуп калбаган,
Алмаңдын ырысынын тайчысы.
Карарып турган карагоо,
Гай алуугу кин ошол,
Жарлык болсо жаң-жуңдан
Кайтан кичу сел ошол.

Чок табылчы жайлаган,
Чоң кара отын байлаган,
Колурбай дегин эрашал.
Пуйун гаг дегин жиланбар,
Кирк кулач жерге жайлоган,
Кызы-талак беежинде,
Кизичина адам тайбоган.

Кирим ди эн ем жууган жер,
Кин дагим кесий буган жер,
Кичинемден гоңойтуй,

Асил эн ем Алтынай,
Ардактай мени тууган жер,
Айлан айын курган жер.

Кишилике жанган жер.
Айлананаан бее жинге,
Киндик каним тамган жер.

Аришке Майын сунган жер,
Ас болгандо бее жинге,
Алтиатам акимдик -
Килый турган жер.

Койнок Кийбей жилаңач,
Козго жейбей голок чач,
Ойноган жерим ошол жер,
Тейиги ойнолган кытай -
Биздин эл.

Дуу-дунун кизи турнани,
жандаган жерим ошол жер.
Баса калий дам балын,
кандаган жерим ошол жер,
Канталык ойнан кулкуго,
Кинбаган жерим ошол жер.

Атам болбой музулмат,
Арманим кучтуу ушундан
Энем болбой музулмат,
Энгегим кийин ушундан.

Бактарим Кангат кийилий,
Бакгам Кангат жийилий,
Баркирай ийлай мен Турам,
Бадимам акка Сийиный.

Таидарым Кангат кийилий,
Такым Кангат жигилий,
Тактырим ушул Экендей.
Таарын бастан мен Турам.
Тактырай бираллама Сийиный.

Актерегим Кийилий.
Ата Энем Кангат кирилий.
Арманды айтый мен Турам.
Арыз айтый акка Сийиный.

Тулбар ди байлаган акирап болуй.
Турамын айла Табалбай.
Тууган ды карбай Зарболуй.

Оор дам дун барын Тал калай,
Оп бо ган дай иш Кылий,
Обу жок душман Гал калай,
О жарайкан бар бал соп-
Кай соп бал о кал калай.

Элимдин бари Тарайтар,
Эгкирий ийлай мен Турам.
Коп урбай ээ сиз мунукту-
Талайбир.

Кагканы кетай аржака,
Кагбаганы коп урбайга,
Элим карабир.
Каган кийй алмамдей.
Откон кун ду Санабир.

27

Кирк жили сугга Салса,
Кыланый оңу оңбогон,
Кылмыге Салый кайгуп.
Колдон колго ой каруп,
Кытайдын кылганын,
Кийин эмес Аңда коз каруп.

Бадышалык алмыгіак,
Барый алмаң мынгуже,
Кий мыдайбай бирондо,
Кытайды Алмаң билгиже.
Копурбай аңда аңга —
Мунга кишиҗ эле.

Добого гыгий бас деди,
Найзаси турган Сайылый,
Сыргакты найзалай-
жерди
Аны ач деди.

Сыргак аңда ойлоду,
жон эле ача койбоду,
Алтын кан жаш кандидей.

Кейкен жил кан ойсода,
Алтын кан жаса —
Кайдан бал сунгдей.

Алмандын Алтын кан жаны,
Ал жерге кам кайы —
Кай сунг дей.

Кан Сыргак ачбай кийылый,
Найза менен ачкани,
Кан Сыргак эми шашкани,

Алтын кан жа жатыбыр,
Ани сыргак ачыбыр.
Кундус эшес тун болсо.

Кеткени кой жылболсо,
Жаңылбасаан турганы,
Акили артык жан деди,
Алаке кан жаны сурун-
Ан деди.

Кан жанын кырк,
Байтал дик бааси,
Якуй-кохар таштан гогорун,
Жаткан экен дайбасбай.

Кан жаны алмаш алганы,
Кан Алмаш мен кан сыргак.
Галгын га алар барганы,
Галгынуи галий алганы.

Мен силерге барарда,
Он со онуй калардей.
Албосо куурай калардей.

Куном суз сайган багым бул,
Каруй турган гагым бул,
Гырбигым гынар балубур.
Гин дуйном жакшы балубур.

Артымда мерзент балабар,
А жал кисе мен деге,
Анда эшне кылар гарабар.
Алдида турган карарий.
Бее жин дегин калабар.

Гоң Коңурбай батырды,
Шорун алмаң Катырды,
Ал карадан албайтып.
Найза Сайдым далдайтып.

Кытай Калмак бирижип,
Кираның Алмаң ~~дан~~ отаңдо.
Жалгыз дигы билинип.

Силерге Кагыйбар гашын,
Кытай менен Калмака,
Кысыкты аңда Сал гашын.

Кыл жейрен аттыгуратып,
Артынан гаңын буратып,
Катари менен Сайгашын.
Кадалду Каңдай Кишиже
Коңурбай дегин айбаным.

Тетиги карарый Турган.
Калиң бак-
Жеен каңдын ардосу.

Элес булас корунган,
Бурунгаңын жорхосу,
Этеги кең дуунду-

Кайбей Кайду деп угам,
Калга жедугу жиберсе,
Тийбей Кайду деп угам.

Аңдам Каңым бурунга,
Жети жилы куйомдей.
Жети жилда кийбесең,
Калгага Каңтий тийем.

Алты жылы куйомдей,
Алты жылда кеп бесеп,
Ардагым сени куйомдей.

Ой кет кунду кой сатан,
Эрте кечте жолкарай,
Бурулга жатаі сагынай,
Калбас бизге таарынай.

Анда сыргак кеп айтаі,
Кеп айткандa нетиайтаі,
Кытайга жеке барайын.

Кылкил даган жоо болсо,
Барын кырый салайын,
Барбай катыи калайын.

Бурулгаты аг билекіен алайын,
Ай сарулуна салайын,
Ала кочай калайын,
Жайка жалгыз барайын.

Ирук сай бергин маладей,
Бурулга жатсазарыгай,
Цяй ин болаі сагадей.

Кан сыргак турду жалынай,
Барулга сыргак калынай,
Сыргакака Алмаш кеп айтаі.
Кеп айткандa эмиайтаі.

Талайкер жатсатаалада,
Калсак аудан балуцуй,
Калбайлы кара балага.

Кытай дегин кыйын журт.
Кайтугун корсоц, карагурт.
Кытайди арзан дебедей,
Карагуштун багыда,
Кайрилабыз дагыда.

32

# Каракуйдун айла-
# Амалы.

IX Таза кечуу таш кечуу,
Ал мамбеі кечкен
маш кечуу-

Кечуу дан кечиталганы,
Каршы алдынан,
каракуй Кати стан гиги Калганы.

Кум Салынган кутургур,
Каракуй жайы мунабуя,
Каракуй ишин каратын,
Кан Алмаш да Сокога,
Кашдай журду жаратын.

Жайы Койун бек сурайті,
Кошто гатуп, Курапаі,
Кандай жилкя дей сурайті.

Айгай Укса шашбаган,
Асартуман жилкинын,
Алдына тушсо башгаган.

Кемаштирайаі Минген,
Кеп сорусу казандай,
Атынын Майну бир кулаг,

Айбандын сору карутаі,
Жан кутургу тогулоі,
Жарашыкі уу карутаі.

Узун Сакал такмагаг,
Таатыр дык жайы билиет,
Мин ди кор со шашбаган.

26

Бир ди карсо ал озу,
Билгин ишин бил таган
Бил мучолу бадирек.

Кайдан келгин жан деди,
Кабарын айта сал деди,
Кануай жургон ал деди.

Жал Куйгугу тогулгон;
Тулбардак сыны карунгон,
Беежин диктин малэмес,
Билгиз ~~сиз~~ чи жайын мал деди.

Кытайга суйлой кижилдай,
Кирилиц, Алмац, баргани.
Айтий созун бакилдай.

Карикулга жакын дай,
Карикул ак мак кекседей,
Гиабырга колум жетседей,
Гын а жалы жетседей.

Абикийим суйунгу,
Душманга бал сун куйунгу,
Гайтуга Махел барийтыр.
Гааб башын алибир.

Ол жого тушкон мал деди,
О жагын билий ал деди,
Жетелей журуй Нетейин.
Жалкыга Кош уй Кетейин.

Аким сиген кара куй,
Айласа эми кеткени,
Кейбегенде кеткени.

Жиа мал, дагал сонолгур,
Жиа басай жеткени,
Жиа кига кирий кеткени.

Кайра кайра кей сурайт.
Сыргактан жайын бек сурайт.
Атанын Майлы бир кучак.

Кестем кенан сойгудай,
Арбашкан жоосунаозу.
~~Ашалга~~ Кылий кой кудай

Анда Алмамбет кенайтаі,
Абыкыі укун дейайтаі,
Атасы аныи гоп, улук.

Какандан келди тарулуй,
Кыйкирса кулак укбайтдей.
Кездейкенин талкалай,
Найзасын канга гикдайтдей.

Суйлоготи ли кейбейтдей,
Батыр дыгы бир канга,
~~Батыр~~ Балбан дик жайы дагибар,

Кара куй айтыйбул созду,
Кан Алмаңа кейайтаі,
Кейайт канда бекайтаі.

жакшы дабай турунуз,
жамандык болот мунунуз.
ойлук болот мунунуз.
Що жерге тактай турунуз.

Алмамбет бират жакшы дай,
Айтай созун бакшы дай.
Бура тартса каракул,
Тору айгыр ыркыны турат =
Закшы дай.
жаасуу катуу каракул,
жакшы дабай манабул,
кетер жагын бетальп,
кетенчиктей баргани.

Алмамбет аник озудей,
Айткандай бирао шибиркей,
Сыргака козун салганы,
Китайбы дей ишенип,
Кыла жастым озумо,
жолдош болгон булэкао,
жоо корунду козумо.

Кара кул атын бурабин, а тартып алганы
жак шылардан угарбиз,
жайы-койун дей айтып.

Бук кака камчы салганы,
Тозонун таодай бурабин,
Кара кул кетип калганы.

Сыргака Алмаң Кепайтаі,
жылкыны Тийбей ишбалбайт,
Карикул гогко жетердей,
Копуртайга кабарды -
? Катуу берердей
Кайтагаи Китай келердей.
Алакиң сыр баранды.
Таре колой. -
Доол Казий Сангаты.

Жайыта жаткан кой жылкы,
Кулун тайын гуул абый,
Кой жылкы жолго Сангаты.
Алдына Тушуй Карі Курон,
жылкыны баштай алгаты,
Кошто жаткан кой калмак,
Тебетей ишэкиндей -
Шымын башына кийе Сангаты,
Найзанын башы Тийиший,
Аттаң дагаи алдаи кой.
Шабырда жаткан кой жылкы,
Кулун-тайы кошштей,
Тополаң Тушуй Чаң Кайтай.
жолго жылкы ошулду.
Астына Тушуй жол баштай.
Карі Курандун Тулбардык.
жайы корунду.

24

Ал жамбет менен Сыргакиң,
Калмактыл Сайын Талкалай,
Калмак журтан Кыйрашын,
Кандай Кун болуп Кеттидей
Кеебири кара жанун Калкалай.

Жилкын кыл Каруй тозо пун,
Алдынан Кайра тозуга.
Тору айгир менен озуга.

Сур дукан Кой жилки Кайтади,
Алдын тосо чай кана —
Кой жилкынын толкуну,
Каракул дутей сей кете жастади.

Сонол кулар ай-ай деп,
Бол бочан соң Кой жилки.
Четке чига Качкалы.
Жилкыны каракул тащтады.

Тору айгир ди чуратып,
Тозоңун арика буратып.
Каракул барат алактай.
Эки этеги салактай.

Тору айгир Уркуй жальтэтий,
Тору айгир дын Цетунан.
Каракул тушту дальйэтий,

Эгирде Уркбос Сонолгур,
Недин Уркуй Кеттидей.
Каракул жол ду каради.

26.

Кегуу жолду караса,
Кырк жай сан жоїої,
Кырылий аңга баши тигилий.

А кимсинген каракул,
Айласы эми кеткени,
Кетбегенде неткени,
Тару айгыр дан жигилий,
Ажалы аңшт жетбеди.

Коңтарого кандай кабар берешдей,
Кардука кантий кантошдей,
Каражандан шекшний.

Ан мамбет асыр келердей.
Асанты колго берердей.
Каракул калды бекшний.

Тару айгыр арышын,
Кере гуратий –
Артына гаңдибуратий.

Таң сарк арий атарда,
Тараса жилдыз батарда.
Алтындан килган гатырга
Кан коңурбай баатырга.

Тару айгыр келий тушуна,
Тарулуй келий жер гайгий,
Кара жерди касибир,
Таңагарий атыбир.

Коңтароң цикудаозу жатыбир,
Дубуоту угуй шекшний.
Тошактан турду сокарий.

Эшке чыгыйкараса,
Тару айгыр туратчашыны.
Каракуя кайдаолду дей.

Кабаралий Кадынан,
Кандай кундар болойдей.
Кайгы тартий жаныман.

Мурутар келий кандидей.
Жылкыны тийип алдидей,
Жарагын алий оцерду,
Жалйи Китай амолду,

Кыран ердин тушунда,
Кыймылдайкан аламты,
Дин слам намызын.

Пигилий тарто таламты,
Арбагына бата окуу,
Тим кыши дебе Манасты.

Уруштун башталышы.

Попурбай колду баштады,
Кара Кытай Манжунун,
Койтугунан кара жер,
Казылый кете таштады.

Тогузкан дын дурбашуй,
Мурутар ~~кенди~~ келий кандидей,
~~Колдун бары дурб~~ бирин бири журдеший.

28

Жылкынан тушуй артынан,
Боскерік менен барангу.
Мурадил жолой Алооке
Попурбайдын артынан.
Колун айдай жолоду.

Ал мамбет сыргакалжоо,
Айланый колго жетбеди.
Аркасынан кой китай.
Аламан колой жеткени.

Гылбырды кайган сурбуй,
Алман сыргокты кайган,
Амандыт барыт Уйрогуй.
Асіарак гаайгы батырдей.
Алды жакта жамыныт,
Арыбы болсо Ашыныт,
Алмамбет Турупалбасыт.

Алакіай гааб баргандуа,
Асайка сена салбасыт.
Сенинда тубуц Турук суц,
Ласын китай журунтдей
Ай кай мынт журуй суц:
Олуш дон коркуй нетемдей.
Ол бой тарду мен Турам.
Алмамбет эмес манастыт,
Башын кесий кетемдей.

Алдыга гаай осамдей,
Жылкынын алдынтосамдей,
Коцтаро айка камчы сангаты,
Анит уркур жанон баргаты.
Алкестеги батырдын,
Кандыбекен арматы,
Копурбайды каргандо.

Тамого сун алган Туркутай,
Жилмайып алмаҗ алганы,
Батырсынган гочко дей.

Атка Минай алактай,
Астына гааб далактай,
Батырсынган гочкону.

Жарайын мунун ташундей,
Алайын мунун отун дей,
Жарайканга жалынып.

Бугуй тосо калганы,
Сыргака айта салганы,
Качымыҗ болуй калакар.

Мунутар мендин кочтыдей,
Арбагым андан алтыдей,
Арпаҗ дан кууб калардей,
Алмамбет айтып салканы.

Как тумуна кенгинде,
Кайып ото бергинде,
Кан Алмамбет качырды.

Уялбас уліаҗ озубу,
Качбаганда канәтет,
Копурбай дан котубу.

Кан Алмаҗ ди карғанда,
Карыҗ кир карған кайгудай,
Кайра тартып кочканы.
Акилан җаҗканы.

26

Кан Алмаң ага жеткенде,
Как жерокіун Тушу дей,
Олар жерин ушу дей.
Сарала Мелен Гуратан,
Сандыргалуу Алмашбей
Ганди алдынан буратан.

Гарайнаса гарі Этан,
Найза кирий Тамунан.
Кан Жуйуду Котунан.
Кара атын оозун буралбай.
Кайратанин Туралбай,
Кочырын Найза Сунолбай
Кайра Тарілі Калганы.

Алмаңдан Найза жеткенде,
Ал карапын уеі унан.
Коп Таро ичуй кеткенде,
Каардаанин бек Сайды.
Алдыля Куйду дей Сайды.
Копурбай Кайды жигилий.
Гап Га Баша Тигилий.

Эми барый жеерде.
Башын кесий кеерде.
Кырк жайсан чикіл жабылый,
Даяр турган Камынный.
Алмаңдын аламын дегин олобау
Ал кесіеги баатыр дын.
Ал Кемесин Колой ал.

Аркасында жолудун,
Арбын герду колубар.
Аіакіду тұрша жолубар.
Тұрын жан сайын тұрсан,
Тұрісу китай элибар,
Тайманбастан кол сайган.

Алмашбеі менен сырлакіын,
Арынбаган жору бар —
Кара китай манжуунун,
Канга тұрлу колу бар.
Кайаланын кан Алмаш,
Копурбайды сой бойдей,
Канын тогуі кой бойдей,
Кан Алмаш, кайратарікана.

Кий кырыга баш жарий,
Кил жейрен менен гурабій,
Кийла гаңды бурабій.
Кырмыш шаанын мурадил,
Кагырой бұйда жеі кеки
Мурадил мунубітегін
Мурунтіадан Алмаңдын.
Бұйкушкан жоосу кібегін,
Мурунтіадан жоо кырбай
Бұлугуі кайган Алмашбеі
Мас бойган дай сеңкирей.
Жин іе й жендей жүкирей.

26

Кан Алмамбет Чакырды,
Карууп, бинсо Кайраткил,
Мурадил дагы бетеди.

Каарын каруй Алмаңдын,
Карбаластай кеткени,
Мурадилдин Найзасын.

Кагып Алман Санганы,
Кытайдын Кыйын болбаны.
Кыйын сыган Сандары.

Алмаңдан Найза жеткенде.
Кырданын Кетип Канганы.
Гылбырын Сунрой Сокулкуп.

Чын ашол жерде Канганы,
Мурадилдин бул атын,
Алуга Алмаң оюбар.

Ал кесте ги батыр дын.
Ал кемесин Колойан.
Арка сында Кытайдын,
Арбын гуруу Колу бар.

Бару кара Сырім кок,
Баранчу дегин Сарубар,
Керкултук атын гуратай.
Артынан гаңды бур атын.

Баранчу Кемин Канганы,
Мурадилдин бул атын,
Кан Алмаң илин албады.

26

Жаалан кундай курхурай,
Карган дун бою дурхурай.
Барантуу найза Салгани.

Барантуун найзасын,
Алакеҷ Казый Салгани,
Каарданий Кан Алмаҷ.
Барантуга найза жеткени:
Керкултуктун Цетунан,
Барантуу ыргый кеткени.
Барантуу колди жигилий,
Гаҷга башы тигилий,
Капталынан Казырый.
Карууҷ баисо Казырдей,
Кан жолай гыга колгани.
Найзасын оҷдой алкыга.

Адистиги бир каҷга.
Энеси бир ата жок.
Элден алган бата жок.

Алтымыш баішан,
Буудай жей -
Дан жыгаҷган.
Эр жолай -
Алтымыш доолу бир Сосай.
Кан жыгаҷган эр жолай,
Допус Мунос эр жолай.

23

Аіка Камзы Сайзаны.
Ар буудаңын гурайын,
Арбынан гаңын бурайын.

Кан Алмаңды Казырды,
Кан Алмаң Найзасын,
Оң дай ал кыза —
Жолай Мойунга Найза Сайзаны,

Кайра тартып кан Алмаң,
Сырчака Казып барзаны,
Кулду соё карзун дей,
Алооко айзай Сайзаны.

Как тушуна кигинде,
Кыйын ото берзинде.
Кок Чебичін Сыркитін.
Кайуно даңкан ыркитін.

Сырчак чыкін казырын,
Кол дун барын жатырын,
Кан жолайго жеікени.

Алмаңдан Найзасын,
Суурун алкыза —
Сырчакіан Найза жеікени.

Ар буудандын цейунан,
Кан жолай учуікікени,
Чыган сыган Кайырдын,
Чын ажалы жеі беди.

Сырчак жолайдун —
Башын кесіп аларда,
Ар тын дага арбын кол.

Ат ой кутуп жеткени,
Арам олгу кан жолой,
Сыргакіан ажырай-
Алып кеткени.

Арт жагында кой кытай,
жаабу жаабу-дей,
жабылып кытай кеткени-
жолой дуп ажалы-
кан Сыргакіан жеїбеди.

Мандуу Мандуу дей,
Мандуулоган аудан кап.
Кыл кыл дай кытай толубур.

Коңурбай бар ат кан Сырай,
жарага дары жабыщый,
Кырма кызыл дарибар.

Ал кесіеги Урушта.
Кытайдагы кыйын дардын-
Баары бар-

Коңурбай кол го баш болуй,
Карк баюм деген бул созу,
оозда ан гик бай таш болуй.

Мурадилге коңторо,
Алдыга гаабоз деди.
жыл кыны кайратос деди.

Мурадил анда кетайтат.
жыл кеңдын иги жик бир жоо,
Барган адам кайбайт соо.

Ліка Мыйнай жете сиң,
Ал жылкыга жеткенде,
Ліпат үчүн кете сиң,
жылкиң дын ичи —
жык Мүрүй —
Корбодум мүйдай.
Аны кор жүрөт.
жылкиң дын ачат тосбойом дей,
мурадин айтып Салгани,
Коңторо оозга албай —
Калгани.
ооругат жери басылып,
Ушаптай козу ачылып,
Ліка Мыйнай коңторо.
Кол ду Үркүчтай айдады,
Цлукіцт бары жылылып,
Бүркатина Сыйынып.
Кан жолой Кілет бакырып,
Кытайлай Ураан гакырып.
Ліка Мыйнай алактап,
Экиэтечи Салактап.
Аны корүп эр Алмаң,
Сыргака айтып Салгани,
Ліка обокіой алакор.
Корүнбой жылкы ичинде,
Козуңду кунга Салакор.
Как Гушуңа Келгинде,

24

Кан жолай ду соё кор,
Канин тогуй коё кор,
Ач буудан ды гурабый.

Артынан гаңын бурабый;
Кан жолай Кинай Канганы,
Как тушуна Кингинде.

Сыргак чыкты Качырый,
Бурагартый кетерде,
Сыргактан найза жеткини.

Тоодай болган жолай доо,
Аттан кулай кеткини.
Эми Алмаңжетерде.

Жолай дун бамын кесий –
Кетерде.

Кара атка Камчы Санганы,
Кан Алмаңды качырый.

Конфебай Кайтандан,
Чыга калганы –
Конфебайды кармандо.

Кан Алмаңда –
Калбады ичте армаңы,
Саралана Гурабый.

Гаңды артынан бурабый,
Кардуңболсо качыр дей,
Кан Алмамбет Чакырды.

Кара атка камчы салчаны,
Кайра тартып кете албай,
Кайратанып калчаны.

Кан Алмаңды Казырып,
Бетте шып коңур калчаны,
Коңурдун казыгинин-

Найзасын кан Алмаң,
Коңурга найза салчаны,
Как пеурокіун тушу дей.

Өлар пеурин, Шуйл дей,
Найза ташпо так этип.
Коңурбай аттан кулады.

Асыр барып жетерде,
Башын кесип кетерде,
Кырк жайсаң чикти-
жабылып.

Ал кесекте алардын-
Ал, чемесин коюйан,
Алмаңдын аламын-
Дегин оно бар.

Аркасында коңурдун,
Арбын чуцу колубар.
Аіатцу тушма жолубар.

Тучанчан Сайын Тутогон,
Тутіцу Кытай элибар.
Тайлан басіан колсалчан.

Ал мамбет менен Сыргакты,
Абидан катуу шору бар,
Кара Кытай Кой жерлуу.
Канга турлуу Колу бар,
Капалаган Кан Алман,
Копурбайды Сайбайдей.
Канын Тогуй Кой байдей,
Кан Алман Кайра Тарткани.
Алапкыча баабоду
Аларды кудай колдоду.
Олгон Сайын оргугон,
Тугон ган Сайын Тугогон.
Ман жу Китайзлэкен.
Кайтай Кытай Кенгени,
Дооларун бары Тогулуй,
Оруган жери басылый,
Кара отка мингуи асылый
Кытайдын колу омолуй,
Копурбай барынайдай жонолду.
Мурутун отту асабы
Копурбай колдо жатабы.
Копурбай менен Кан жолай,
Катарлаша бастырый
Мурадил менен боскертик.
Алоопо колды шаштырый.

Сырчакака Алмаң Кепайтай. 80 бет
Кайтай Кытай Келер дей.
Каардаңса бизди Кармай алардей.

Бейди бекем байлагын.
Жылкини сурупайдагын
Ажал жетип ол босок,
Каробуз иштин алжайын.

Сырчак чыкты чашыны,
Кан Алмаңтурду кашыны.
Кудуретке жалыны.

Ач буудандыгуйулиуй,
Кытайдын колун сунуйуй,
Кан жолой чааб жаноду.

Аркасынан кальңкол,
Ат ой кута жаноду
Мурут тоссо тоссундей.
Жылкыни чааб тоскундей,

Жолой жонай калчаны,
Кытайлардын кой колу
Аркасынан барчаны,

Астын тосуй эралмаң,
Айалдай тосо калчаны,
Сырчакка Алмаң Кепайтый.

Кепайт кандда Нинайтый.
Конурбай келей алакiай,
Качы мыш болуй калайын.

Ал мамбет менден кәсти дей,
Арбазымандан ашты дей,
Артымдан кулар дей.

Как тушуна кенгенде,
Кыйын ото бергенде,
Калганы сырчак соёкар.
Козун оной кото кор:
Кандрбайды карганда,
Сараманы гурабай,
Артынан ганын бурабай.
Алакеп качый калганы.

Ал мамбет менден кәсти дей,
Арбазымандан ашты дей,
Ліка камчы салганы.
Ані урпур куубалганы,
Арі жазында коңурдун,
Ані салымкан салдары.

Ал мамбетке жетерде,
Аңтара косой кетерде,
Сырчак чыкты качырий.
Желегин жерге жайырий.
Сырчакты коро калганы,
Коңурбайда, камдаиой,
Сырчакты бетей калганы.

28 Сырчактан найза жеткени,
Эрдемсиген коңтаро.
Ээрден кочук кыйшайый
Усенгиден бутайий.

Кара аттын Мойнун кучактай.
Кочуктан кан куйуйду бурчактай.
Кара аттан кулай кетерде,
Кан сыргак бамын кесерде.

Мурадил муну бетегин,
Мурунтадан сыргактын.
Бул кыш кан жоосу кетегин.

Сыргак найзаны тартыпалганы,
Мурадилди качырып,
Колдун барын жапырып.

Мурадилге жеткени,
Кыйын сынган мурадил,
Камактай учуп кеткени.

Туурасынан качырып,
Ачбуудангa камчы салганы,
Каарданий бакырып.
Кан жолой кытайдай
Ураан чакырып.

Сыргакка найза салганы,
Кок чебичтин усгунан
Косом сыргак неткени.
Камалонуп кеткени.

Сыргак аттан ажырап каларда.
Асанты кытай саларда,
Алакец ага жеткени.
Кок чебичтин усгуно.
Минчизе колой кеткени,
Кок чебичтин чуратып.
Кой унан чацын буратып.

Сыргак Кайра Тартыкча,
Таталай Кытай жеткени,
Сыргакты Тогуз Курчай кеткени.

Кес кенчилин Найзалай,
Кесий жерлеп кан Сыргак.
Корунчан ун паналай.
Сезой жерлеп кан Сыргак.
Кан Сыргак аттий аткандa.

Боскертик менен алооке,
Кан Ал маңа жеткени.
Тегеректей кеткени.

Боскертикти сунатый.
Сарал ани чуратый,
Алоокече жеткени.

Ачбуудандын
Кыл жейрендин цетунан,
Аңтара козой кеткени.
Ал аңкича бал бодуу.

Ач буудандыгуйулгуй.
Алекеңе кан жолой.
Найзаны оңдай алкича.

Адистичи баркаңча.
жолой доо найза салгаңы.
жаныңда манас чубакжок.

Алмандын кучой аршаны.
Кулду соё корчун дей.
Мурадил айкай салгаңы.

25

Ачуусу келип тутулуп,
Кан жолай дан кутулуп,
Корк богондо неткени.

Жел камыштын бакана,
Алакеңи кочин кеткени,
Артынан сыргак жеткени

Соот чоп куп кан болуп,
Бут кан бою дан болуп,
Кытай менен Алмаңдын
Анга мунга арасы.

Алакеңдин майнунда,
Экен жараси —
Согуш кани баатырдын.
Жел камыштын таласы.

Сыргакка Алмаңкей айтат,
Кей айткандa эми айтат,
Манаска кабар бергендей.
Батыраак алга жеткендей.

Алда кандай кебир —
Манастан кабарланы.

Чубака Манас кеп айтып,
Кеп айткандa бек айтып,
Кабар алдей Алмамбет.
Менен Сыргакиан.

Кабар сыз болду алардей.
Кандай кундо кандидей.
Кой кундан бери жол карай

25

Капуйду алар габибыр,
Куну туну ўкі абай,
Кир пагим жаман-
Катыбыр.
Не бал сода алардан,
Катарды мага берерсиң,
Кайра тартий келерсиң,

Губакка айтыйбуи созду,
Кыбылаты баштаный,
Кыргалды бащка жасаный.
Айбан босту каңтарый,
Кабылан ўкіай калганы.

Гуулгалдуу губагың,
Гуу гыгаргал гунагың,
Жолго чыгый кеткени.
Карбаласай кан сыргак,
Кан маласка чаай жеткени.
Кокуй кун манас нетиңдей,

Кар курай ўкіай жатасың,
Камалай кытай жетиңдей,
Сыргак турай бакырый
Кан маласы чакырый.
Манас жатаі ўйкуда.
Аттан тумуй кан сыргак.
Кулагына бакырды.
Канга жолу чакырды.

Аттан тумкан кан сыргак,
Манасты катарўйаіка салганы.
Ойдо тарісa дальк этий,
Кое берсе шальк этий.

27

О Луй канчан эмедей,
Уйку да жаг аткилебей,
Анда Сырчак мунуойлой.

Манасты кара басый канчанбы?
Же топ урак басый анчанбы?
Чыт ажаны жеткилби?
Чыт дуйнаго кеткилби?

Китайга тащтай кеткиче,
Найза Сайын кетеймин,
Чыт бы калыпы бащычыта-
жеттеймин.

Ака Мине канчаны,
Кожучун тунуй манасын,
Кочунко найза Сан чаны,

Манасын Майкуйрукан,
Кан чичий-
Сырчак тан Турат жан чичий,

Куйручун Сайпан,
Кан манас,
Найзаң мага тийдидей,
Жан тийдиби сагадей.

Кирбай журчан жоо барби.
Сырчак кара башың соо барби.

Кытайдан кенчет бележим.
Кирилим алмаң соо барби.
Кий кыра саң Сырчагым.
Кирилим бай журчан-
жоо барби.

Чалым бай журчан жоо барби.
Чааб губак кетти эле,
Чуначым губак соо барби.

Цуцыта пеҫуҫи Ҫкіаҫаҫ.
Эрдиҫи эмеи нейкеҫе.
Кеҫебейтіда ҫеҫебейті
Аҫда маҫас ҫеҫедейті.

Ал созду айтий кан маҫас,
Айбаҫбос Мыҫай Сонкаҫай,
Аккеҫе кандо сонкаҫай.

Арысіаҫ эр ҫолго Саҫаҫы,
Айрылтий эр сырҫак,
Колго кабарҫа ҫоҫай каҫаҫы.

Кандаҫ кабараҫалы.

Ал маҫбей-сырҫак ҫейидей,
Маҫас мелеҫ ҫубаҫыҫ,
Ҫуҫу Саҫаҫ ҫуҫаҫыҫ.

Кабарсиз кайда кейидей,
Кабар баҫар бекеҫ дей.
Каролго ҫыҫий эрбакай.

Ҫлар бос Мыҫай кай кайай,
Кок отіҫк буйа ҫай кайҫй
Ҫолго козуҫ Саҫыбир.

Дурбу Саҫый караса,
Ҫол дуҫ барыҫ саҫаса,
Кок ҫебиҫке каҫаҫы ҫуҫй.

Сырҫак келей ҫакиҫдай.
Соот ҫай куні кан болуй,
Куҫ ак ҫкбай дай болуй.

Ҫлар босіу ҫурабый.
Арісаҫаҫ ҫаҫ дыбурабый.
Сырҫак дей ҫакирса.
Сырҫаҫыҫ ҫуҫй кайбоду.

30

Бул эмне болгондей.
Кан бакай эмне ойлоду.
Ліка камчи Сангаты.
Ірінан нуу болгаты.

Укбаган соп, кан сыргак.
Кообуну коо з найзаны,
Колго бакай алгаты.
Которуй карман калгаты.

Сыргакка найза салгаты.
Ітынан Мойнун кургаті,
Ачий жаша бургаті,

Аба Аба дей –
Абадан башка созуток.
Аттай келгин кебиток.
Алакаган сыргактын.
Ардан башка ~~кебиток~~ жериток.

Каргандун бары сени айтаі.
Козол сыргак мыкіндей,
Карбай Турун дум манды.
Пôдандан жаныц чыкіндей.

Ал дагандар сени айтаі.
Абыдан сыргак мыкіндей.
Атышбай Турун сен озун.
Абыдан жаныц чыкіндей.

Кан сыргакіан кан бакай.
Найзасын тартой алгаты.
Ітіан асыр тум кун дей.

Бети колду жуугундей,
Бендибекем буугундей.
Кечоо губак салган нуу болсо
Эл арасы дуу болсо.

Аіка гааб алакіай.
Асыр сеп барсаңшаңилай,
Кытайлар Кемийкандидей,
Манасы гааб алди дей.

Бусулуй турган жаманкол,
Бурагарый Калбайби,
Бусукіу бизге Салбайби.

Каршы турган кайранкол,
Каранды бизге Салбайби,
Кан манаска асай Салбайби.

Билбе миш болуй дымбийий,
Бара каргун Сыңкыйий,
Жообун осум берешин.

Жоодо калган манаска,
Колду баштай кирешин,
Кан бакай сүйлой бакилдай.

Жай бастырый бул экоо,
Колго кілди жакилдай,
Кабыра создартыйылий,
Колдогулар жыйылий.

Кудай берий Салибир,
Жилкини Алмаңтийипбир,
Ол жолу болуй алсин дей.

Манас сыргактан кагар
Айтий иийпир,
Бул созду айтий кан бакай.
Доол Калий Салгаки.

26

Аралда жаткан Кальқ Кол,
Ат атына жугурүй,
Ашыканы дагыбар.
Ол жо болуй алууга,
Оолуканы дагыбар.
Арам салар Ойлонуй,
Кандай кундар болойдей.

Ака Минай жабылый,
Ашыгий жолго кирчиле,
Алдыга кикит манасиит.
Ал жайыт Толук бинбеди.
Себил кеси Сексеитарий,
Серий Салган жаги кизиларий.
Кырк баатыр жолго салгани.

Ак куланы баш коштой,
Аламан Салый баш баштой,
Кыран бакай жол баштай.
Асабасы Калкылдай,
Ар кымактар акылдай,
Кырк баатыр жолой Калгани.

Алдан Кийан жетикан.
Артынан жолой баргани.
Тууруу Тууга Цирцуй,
Кий кол жолго кирди Губуруй:

Манас, Чубак
Ал мамбетен
Кабаралалык.

Чубак чыкты Кагырый,
Колдун барын жайырый,
Кайдан чыга Калдыдей,
Калабаны Салдыдей,
Коңулго коңур алчаны,
Коңурбай менен Кан жолой,

Кармы алдынан чыга Калчаны,
Качырый жолайго Найза Салчаны,
Ач буудандын Цейунан,
Кан жолой Кулай Калчаны,
Кан жолой дун ач буудан,
Кан чубак илай албады.
Алдуга чубак баргандa.

Ал кесіеги Цуцуту,
Корбоган адам армандa,
Ліка Камчы чабышый,
Алмбасіан Салышый.
Кучіулару Куч суздун,
Аіынан аліара Койуй Салышый,
Аргимактар Сынаный,
Жарагы байдо Кынаный.

Жалтанбай Тургуй атышый,
Жалчан чынын Кимбилей.
Жарандар Канчы батышый.

А жаңдуулар олумго,
Абыдан жаман гобиҷый,
Кор коктор журот каркуҷуй,
Колго кире качыҷый.

Ал карага камчы Санганы,
Атырылтый кол, таро,
Губака Найза Санганы.

Коктеке тулпар айнойтур,
Косом губак Сойлойбур,
Жичыл Сам кандай баломдей.

Гилбурди белге кайган –
байланий,
Кан губак китайга
Кирген шайланий.

Губакти тегеректи кетерде,
Эми башын кесерде,
Ак балатун тукуму
Атыҷка турган уҷуну.

Сорон дикиин тукуму,
Согуҷка турган уҷуну,
Жекен дей белин курганган.

Жейимиҷ миҷ жообалсо,
Жилбегей кирий кол Санган.
Алтындан кемер курганган.

Алтымыҷ миҷ кол босо,
Аялбай кирий кол Санган.
Губака Алмаҷ жейкени.

26

27

А кылып Кайда кеттидей,
Ант Урган Кытай жеттидей,
Не болуп сага кеттидей.

Котаруп Алмаңалганы,
Кок текенин цетуно,
Косом чубакты Салганы,
Чубакты атка Мангизай,
Султандагын балгизай,
Копурбайди Качырай.

Колдун барын жапырый,
Кес кенчинин Найзалай.
Карши кенчин Кытайды,
Кырый кирди Талкалай.
Чуруядай Кытай Качкалы,
Кан Алмаңдын чин дастаны,
Каары келий кан Алмаң.

Кой колду кырий ийе жастады,
Кайраты болбай болонда,
Кыран Алмаң качырды,
Кытайдын колун жапырды.
Кытайлардын дао шаасы,
Акилы кагай чатышый,
Кыран Алмаңа бетти келелбай

Кайрат Килий Турайбай,
Кан га жолу аттан кулады
Коңурбай Мелен кан жолай
Кантан бетти Уялбай.

Козурбай балбандарын-
бирболуй,
жаатарткан ын-
бирболуй.
Ликыгтарын бирболуй.
Жоо кулуктуу бирболуй.
Галма ургандыбирболуй.
Мергендерин бирболуй
Макталарын бирболуй,
Кайтай Китай жеткени,
Кан Алмаш Уруштан
Чыгып Кейбеди.
Соот Гойкуй кан болуй,
Буйкан боло дал болуй,
Сарала бал со жегуруй.
Тулбардык жайы корунуй.
Арандай оозу ачылый.
Оозунан кобук чачылый.
Кучуно кирий алгаты.
Кан Алмаш мен ет кангубак.
Кой жыл кыйын ичине кирий кейкени.
Кайда мурун кайда дей.
1 Каран калган кой кондон. II. Кашалай Китай жеткени,
Бир кор сомгу пайдадей. Карман бизди алайко,
Кон таро жерой бакирей.
Китайлан урааны чакирей Кайран козду оётко.
Кантосо карман алардей,
Кодонго байбай кой сана,
Козуун жашы он таала,
Китайди кудай урганда
Кыйналый булар турганда:

Айбан бос Мынай болкоюй,
Ака Мынай Соңкоюй,
Аккеше Ушу гаңырды.

Алдыга келгеңкой Китай,
Акылынан жаңылды,
Асайсыз акыл табылды.

Кара гаар Кабылан,
Кантальынан гашыңый,
Алый кара кушарбайтый.

Ас маңдан бүгүн Салыбыр,
Кара бура Тарбаңдай,
Кантаядан Кагырый Калыбыр.

Ажы даар ишкырый,
Алдыңда Сайлой алыбыр,
Кизыл гаар жол барысу.

Кырк гилтен болой жолдошу,
Кара гаар жол барысу,
Кыран эрдин жолдошу.

Кыраңдан гигий Кагырый,
Колдун барын жатырый,
Китайгардын доо-шааси

Кылар ишин билалбай,
Кылыңсай кирг албай,
Кисталый алар Калганы.

Гогуляшту олтурый,
Бурканына гокунуй,
Кандай айла болойдый,
Кара жаңдан гогунуй.

28

Кайрат Кылып Турганбай,
Качырий Найза Оунанбай,
Кабиланды корунанганы.
Каарынан Токтолуп.
Кайрат Кылган жок болуп
Каманий Кытай Турганда.

Каарданий Кан манас,
Колго кирди Качырий,
Кытайлардын Кайколу.
Кой дой болуп Чачылий,
Кол жеткенин Найзалай,
Кылыч менен Кийманай.

Суудай акты Кандары,
Кабиланды Кан ишмеси Кармады,
Кабиланды корганда.
Кылкылдаган Кой Кытай,
Кылган ишин Тешгады,
Кабиланды каарынан —
Кирилый кете ~~Кирилы~~ жаедады.

Коңурбайды корганда,
Томогосунанган буркутой,
Жил майыт Тарап Калганы,
Коңурбайды Качырды,
Кол дун барын жайырды,
Кара атын оозун бурайбай.

Кайрат Кылып Турайбай,
Коңурбай Канды шашылый,
Либон босту гуратый.

28

Конфрбайга жеткенде.
Как жеуроктун тушудей.
Олар жериң ушудей.
Кан Манас Найза Сайгаңы,
Конфрбай кандиж жигилий.
Гаңга башы тигилий.

Оң дуруг уэрбеле.
Конфрбайга жетерде.
Кай дай башын кесерде.
Кырк жай Саңы жабилий,
Конфрбайды котаро Кагий кеткенде.
Конфрбайдын оозунан ожок-ожок
Кан кетий.

Кий мыядаса ан кетий,
Конфрбай барат ансырай,
Дари керлер гогулуй.
Жарага дари жабилиби,
Кирма кизил дарибар-
Китайда дари керуит-
Баарыбар.

Китайлай Ураан гакирий,
Кан жолай гыкти Кагырий.
Кан Манас жолайго Найза Сайгаңы.

Кан жолай Кандиж жигилий.
Ачбуудан отын албады.
Аркасында Калыр Кол.

Манаска кирди жабилий,
Орто жерин Кан Манас.
Олой кетий барат.

Бернэр кобун пеайлады,
Бее пеинин коз дайайдады.

Уяльбас Уйтаи озубу.
Уруша Турган Кобубу,
Кабыл анды Каргондо.

Качырый Найза Сунайбай,
Кайрат Кылый Турайбай;
Качы Китай арыта.

Итенги Тийгин Таандай,
Имерий барынайдабыр,
Арта жерин кан манас,
Олой Салган кесиякен.

Кайтал жагын кан Алмаш,
Кырый кирий баргани,
Карша Китай Турайбай.

Геке жагын кан чубак.
Чейке бирин гигарбай,
Чочуй тут айдайалыбыр.

Гур курай Кытай Качкани.
Ляцына Коцур оскону.
Качба Маншу Китайдей.

Кайра алдын Тоскону,
Кол Кечуго Тактолуй.
Кач кан адам жок болуй

Кокурбай Кагбай Урум Салгани,
Кол Кечуудан кан манас.
Кобун Кирвей Салгани.

Кол Кечуу Казыл Кан болуп.
Корчан дун бари дал болуп,
Ошол кун дан Ушу кун.
Кылчан иши Манастын.
Кылымга ай тилей,
Келет дан болуп.

Айбан бос анын атачы,
Абидан кыйын чатачы,
Этинен тайий Калибыр:
Кан Манасты тартаалбай,
Карчу су Кетий Калыбыр,
Кол кечуудан чикканы.

Кой эместе кан маңас,
Кан Алмаңды карматалаідей,
Кол кечуго кирчени,
Кобун кырий ийчени.
Кан Манасты Кой кытай,
Кан га кургай кеткени,
Жоо кулукіар жугуруп.

Маласка чалма ыргытай,
Манасты кармай аларда,
Башына чалма салдырбай,
Барын кырди Кылыгтай.
Кой того кармай алаідей,
Кан Алмаң коңулуно алыйбыр
Кыран Алмаң жеткени.

26

Кол Кечуудан Матасы.
Кечирий гигий кеткени,
Матас гикти суу болуй.

Кол Кечууго Кирбедей.
Кан Алаңайтый Сарылый.
Кан Матаска жалыный.

Кайтаган Кытай-
Сенди кор-
Кумурускани кор.
Жерди кор.

Кайтайтурган Китайга,
Кан Алмаң Урум Салгаты.
Кол Кечуудан Сурганы
Кобун Кирий нигени.

Пуган ган Сайын тутоган,
Пуйтуу Кытай Элэкен.
Ол ган Сайын оргуган,
Олжул ган Китай Элэкен.

Алмаңды Тегеректи кеткени,
Алмаңды Карматалаидей.
Асан ка Китай Салатидей.

Кайтуудо Салардей,
Кайтосо Карматалардей,
Огугушкан Коңубай,
Алмаңды Карматалардей.
Асабына Салардей-

Алмаңды Салмай асайка, 101-бет.
Кутун чаным курусун,
Олбой жургон жанбарбы.
Олумдан каркуй нетейин.
Алмаңды Ажыротой кетейин.

Каардаңый чаждаңий,
Колго кармай найзаңе,
Кол кечуго кирчеңе,
Кобун кирый ийчеңе.

Кан Алмаңжурой ~~Токирый~~ токирый,
Кокуй кун манас нетиңдей,
Колго кирий кетиңдей.

Каран кун манас нетиңдей,
Кол кечуго кайра кирий кетиңдей.
Кой кол дун камоосунда каадыңдей.

Кайга айтамын мен сага,
Кагат тилди ала соң,
Кармай кани китайга,
Кайра осуң барасоң.

Аңдый турган коңурбай,
Акырын кармай албайбы,
Асайка сени салбайбы.

Кой балбаны жеп бейби,
Палталаң башыңды кесбейби
Кан манасты, Алмаң Токирый.

26.

Кодонго бай бай кой саана.
Козунун жашы он таала.
Кайтаган ки тайэл болсо,

Кайарчы алый кой бай суп,
Кара курiай ки тайды,
Кашкакго дей ойлой суп;

Кистоо тушуй турганда.
Кыран бакай мунда жок.
Кирк баатыр ~~да~~ лар дагы жок.

Каарам болуй турдуга,
Кан кошой тошук дагы жок
Алмаңдын такыр багы жок.

Кыран Алмаңойлонуй,
Кабыргази согулуй.
Колго найза алгани.

Кыргынды катуу салгани.
Кайтаган колду жатырый.
Канча доосун кагырый.

Айбан бос анын атагы,
Абыдан кыйын чатагы,
Мурду кебин дердейин.
Коой ичи гердейин.
Айбан бос бас бай калганы,

2В.

Алдыт Гурган Копурбай,
Манаска Найза Сайгана,
Эки коздун артосун,
Эр копурбай шеленин.

Эр дичи эмей Нейкини,
Копурбай Сайган Найзасы,
Эки козго жет беди.

Козун ирмебей эрманас,
Темирдён колго кармади,
Найза колго Гийчинде.

Манаста арман калбади,
Саби копур колунда.
Темири Манас колунда.

Айбан бос сууда калкибир,
Сууда Манас далдайий,
Кургакта копур калдайий.

Копур тарiса Найзасын.
Сууда калкий эрманас.
Нары турiсо копурбай
Колго чомуй эрманас.

Эки коздун артосун.
Эр копурбай чектегин.
Айкирий копурбек Сайды.
Алдым кулду дей Сайды.

24.

Эрдиги эмей нейкини,
Эч калбады ормани.
Гешердин Манас кармады.

Сабы коңур колунда,
Гешери Манас колунда.
Эки найза оңоруй.
Эрдигинен когоруй.

Сууда Манас калгани,
Алаңкича болбоду.
Манасти кудай колдоду.

Алекин колго сузуй жеткени,
Найзасы жок алактан
Коңурбий колунда Когий кеткени
Манасты суудан гигарыи.

Ажыратай кеткени.
Суятандыгы эмей нейкини.
Эки найза оңоруй.

Суудан тароң гигый кеткени.
Кийим дан бары суу болуй.
Кылган иши манастын.

Кылымдар отуй жатса,
Коонорун бурда калбастан,
Кыргызга калган туу болуй.

Алаңкича болбоду,
Айтуга иши болгону,
Асайта тароң турганда.

26.

Ак кулаки бащ коштай,
Кыран бакай жеткени,
Кулагында щашы бар.
Кулондан бутхан жанибар.

Карангида жол журсе,
Кар сактын изин жаса бастаган.
Кеп сорусу кеп мендей,
Кебеспей болган кокуду,
Козуно гелей кергкендей,
Гаткайаги гаткандай
Гатына жукту гоо баткандай.

Жал куйругу тогулган,
Мандайында балыбар,
Каныл жардын цетундо
Нактанун кескен галыбар.

Спаш та тулуй кумда оскан,
Кулан менен бирге оскан,
Пулбар дыгында айбижок.
Пугуган бенин найни жок.

Сайал куйрук =
Сом туяк =
Батодай козу жайнаган.
Оздук гайнай зеригий.
Булугуй калган ак кула.

Кашына алтын гогарган.
Касметту ак калгы.
Ак кулга гак калгы.
Кабыл ан токуй алганы.

Алтын сапіцу сыр Найза,
Карудуга илип салчаны,
Сыр Найза жайын мидет-
ук.
Мидет ук сап билип ук.
Кооруцуно чидабай.
Кокбуколар соолчан.
Комуруно чидабай-
Кой токойлор-
Кийылчан.
Токор усіа болокбай;
Ашачандан машачан,
Торі жилы жатып жасачан.
Алтындан сабын кирдачан,
Кобуя салаті сырдачан,
Тийчин жери ырбачан.
Наркес кинди бинге байланип.
Ак шум кардай айланип.
Наркоскин жайын айтайын.
Айта тумуп кайтайын.
Шибергекийсо орікікен.
Шилтечинда мурпі кікен.
Кан корун бинге галыбыр.
Алтын жаак ай палта,
Ани ~~колго алыбыр~~ бинге галыбыр.
Аккиіе жайын айтайын.
Тутуну туман,
Огу ажал.
Касиітуу аккиіе,
Ай далыга сабыр.

Каникейтиккен Акаяпок,
Ани баса Кийиш алыбыр.
Касиеттуу кулатти.

Баатырын баса мингени,
Аккула Камчы Салгани,
Касиеттуу бул дурсун кон -
Гайса кулак тундурсун.
Колго Манасиягени,
Пийгин жерин тиягени.
Качырып баатыр киргени.

Ули бас Улбан озубу,
Уруша Турган котубу,
Улугун, кандр Кочконы.

Кыргыздын Кыйла дастаны,
Кырк баатыр кирди Качырып.
Кытайдын колун жабырып.

Кокго кирди Качырып,
Кытайдын кобун -
Кырып ~~жаатырып~~ сапырып.

Кошай кирди Качырып,
Кытайдын колун жапырып,
Пас Урту кирди Качырып.
Найзасын Тамай Сайып баатырып.

Бакай кирди Качырып,
Манасиан Урант гожырып
Кытай манжу кой ~~Кытан~~ Калмак
Акылбанан шаш кабы.

Кайрай Кылай Гураалбай.
Кочырый Найза Сунайбай.
Шаарына Кытай Кочкаты.

Кытай Мынт Кыргыздын.
Баштаалган Мынтай Дастаны.
Кытайдын Колу Кырылет.
Кыргыздар Курган Жыйылай.

Алапкыча Балбоду.
Алар ди аллам Колду.
Копурбай Колдан Болуйуй.

Каарана Алыт Корунуй.
Кан Манас Коро Калганы.
Копурбайди Коргандо.

Каргыга дай Камынтай.
Кайысан Акил Табылый.
Копурбайди Соемдей.

Калын Тогуй Коемдей.
Копурбайди Казырый.
Кол дун Барын Жайкрый.

Кан Манас Коп Тарого Жейкеты.
Как Журокіун Тушу дей.
Олар Жерин Ушуй дей.

Каардатый бек Сайды.
Алдым Кулду дей Сайды.
Чарайнасы Чайырай.
Алкаратын Майнун Курокіай.
Акіы Кады Бурчакіай.

Жыгылай Копур Каларда,
Башын манас кесипаларда,
Кыл кара Салып аманды.

Копурбайды алып учуп жатоду,
Кыл каранын кылып жургон адаты.
Кантолында бир экен.
Жа турган кантати.

Копурбай о дегенде оозунан,
О жок о жок кан кетип,
Коп тарадан ал кетип.

Аттан кулап каларда.
Копурбай барат абиокіоп,
Кыл кара барат копурбайды жалокіоп.

Гал касынан копур кіерде.
Гал касына жаздык болубур.
Алдыга копур кіерде-
Алдыга жаздык болубур.

Кайтанга копур шалкзісе,
Кайтанга жаздык болубур.
Турасынан копур кіерде.
Турасына жаздык болубур.

Ак кулаан-кыл кара.
Абидан арданіып коюйбур,
Кетоо кыргын дуу Саздын болонда,

28.

Манасын эчнерсе жок алонда,
Колду чубак бузганда,
Бакай манас шашканда
Чубака тарідуга Сени тарі канда.

Мәнас Сеңи мәнбей таңтаған;
Гуулу губак баштаған.
Каадаң Сеңиң бар беле.

Кой жанымды кентирбей.
Кой жағымда кандеди.
Кил кара керий арышын.

Кайкара арыш таштады.
Кабылан ани билгин жок.
Коңурбайга жетемдей.

Коңурбайды олтурбай,
Кәнтин тиргу кетемдей,
Коңурбайды кәнмәнас,
Кәтуу кууб алғаны.

Арышын керий кил кара-
Асінга озуй алғаны,
Аккуланын арышы,
Ардаңий кимий калғаны.

Коңурбайды кил кара.
Алый үчүй закимдай.
Кайка барой жакимдай.

Кәнан бәлсо коңурдун,
Кылий жургон адайы,
Кәнмәнас кайкара
Кирий кетседей.

28. Даяр тургон кирк болбан,
Болмалай башын кесседей,
Кийинсин ган мәнасинин-
Гын ажалы жетседей.

Аманды Кацур Салыбыр,
Жетер жеті бес жолмен,
Арыйты кацур Салыйбыр. кылара арыйтай алыйбыр

Аркасы бийик сырибас.
Адырга салса гаргабас.
Кил куйругу кулаатын.
Гаікайакіи габкилай.

Кыл карадан ар жерде калай-
ок суй ак кула-
Ыл дыйда жетеі такылдай.

Кацурбайдан кара аіи-
Карагыда бар экен,
Кайтаныда кайаіи.

Качанда бал со,
Кара аі мінен,
Кацур дун кила,
Жеургон адаіи.

Кай ка кирий кейдуго,
Кыл кара ~~кыл~~ арыйтай-
гур кай алыбыр.

Ала коодан гр манас,
Артынан кудуб алыбыр,
Кееде о суй кееде жеткирий.
Кыл кара манасты
Кысактырий Салыбыр.

25.

Кан Алмаң —
Колдун барын Санаса.
Коңуяго алып караса.
Кан Манас такир корунбайт.

Конурбай кайкача Арыттай —
Алып кеттидей.
Манастын гинапсалы —
жеттидей;

Эртеңменен кеткен манасты,
Бешимде Алмаң жактобур.
Маанкерди келе дей.

Бек кийкирый Кан Алмаң.
Маанкерди гуратый —
Артынан таңди буратый;

Айбандан кулук Маанкер.
Булуй менен ичканы.
Алакеңди кой арый —
Буйдан бастан Сизганы.

Кыл кара кайканы аттай кеткени.
Артынан Манас жеткени.
Ак кула аттай кетерде.

Кан Манастын апсалы —
Эми жетерде,
Кан Алмаң Маанкер
Менен жеткени.

Ак куланы гыл бырдаталый —
кеткени.
Кан Манас жеттиндей,
Оолугуй.

24 [illegible]

Мас бойгатдай соолугуй, 113-бет.
Конурбайды сойбайдей,
Кайнат тогуй кайбайдей.

Кан Алмаңа Зарылай,
Кайра барчуга Камынай,
Катукун манас нетиңдей.

Кайратка толуй жетиңдей,
Кокуй кун манас нетиңди,
Кой акыл баштан кетиңдей.

Конурбай менин караатан,
Башынан берки санаты,
Кылый журган адаты.

Кайкага кирий барганда,
Карай турган кирк байбан,
Каниңди суудай такбайбу.
Паштаман башыңди кесбайбы.

Ар каган дан бир каган,
Айткан тилди албайсиң,
Кайнатай менин шорумду -
Кайга айтсам кабыл албайсиң.
Кашаанын такыр кайдуңбу.

Арыбы кучуу конурдун.
Касий кайган ооруба.
Кайнатай кайган шорубар.

Кан конурбай баатырдын,
Кайга турлуу колубар,
Кол дун барын башкарган.
Туй беежинди турактай,
Жен кан дегин голубар.

28

153-154

Копурбай Кайкадан,
Кирип шалак этип.
Кара атан вирчий далай этип.

Копурбайдын оозунан,
Өпсок өпсок кан кетип.
Кан тародан ал кетип.

Копурбайди Кирчиндо,
Калбай Китай жугурун,
Курмо кийген кийлар.
Курмо кийбей шашкани.

Китайлар Ашташакичбей-
Ашаңдай,
Кирилий кие жастады.
Мурут Кантай кинди дей
Жасани колго бердидей.

Эсен канча Кабар айтышып,
Эс акилдан апсирай,
Эйтеңдей Китай калчаны.

Кирчизка дакай Килчуга,
Кийиндар дааб бартады.
Кылышча Калди айтылып.

Китай-Кирчиз жаңжани.

Эрангандай бункуйдуй,
Мас болгандай жункуйдуй.
Манасти Алмаңжетилей,
Колго Алмаңжеткени.

25.

Кайрат Кидай Турамбай,
Качырай Найза Сутамбай,
Шаарын коздай Качканы.

Китай ылмет Киргиздан,
Кидым дан Бери Келеатай,
Карыбаган дастаны,
Китай дан колу кирилий,
Киргиздар кууган жийилий.

Кол, тиничиштя Токтолуй,
Кууганы Кач Кани да жокболуй,
Кол дут барын ~~Караса~~ Сатаса,
Колду жентей Караса.

Колу Сиий Колоктой,
Кокуйлаган атдан кой,
Буту Сиий басалбай,
Гол октогон мундан кой.

Козу гыгай кокуйлай,
Сокур болган атдан кой,
Кулагынан айрылий,
Мул жуйган дарандан кой.

Козу Калий мурдужок,
Маңка болган атдан кой,
Тулбар олуй ээси бар.

26. Жоо Калгаты атдан кой.
Ээси олуй аты бош—
Ээсиз Калган жанибар.

Оз жолдашун издешиї,
Адашкандар дагибар,
Бир боорум деї окуруї,

Сиїлагандар дагибар,
Жаралууну жоткирыї,
Сыїлагандар дагибар.

Асуларын аркайтыї,
Аї олгондар мундан кої,
Мурутарын шыйбайтыї,
Эр олгондар мундан кої.

Олгондарун жыйнай колушуї,
Ол бойтуруу калганы,
Бирин бири корушуї.

Жанасасын окушуї,
Літарын сонюї кебири.
Курандарын окушуї.

Кол тиниктя жатыштя,
Тактай кол дун жебин,
Уруштун дага кутуї-
кесечин.

Тап, саркарий аїкандa,
Асманда таргой гундурай.
Тап дын жеми жаргандо,

Асандын уну угулуї,
Эрте туруї алгандa,
Экоо сур ноі экоо барыс.

Эки рекеї багымдаї.
Ої корбай окуї алгандa.
Колун сугуга салгандa
Кол даарагын алгандa.

Бутун сууга салганда,
Бут даратын алганда.
Тарт ирекет багышдат.
Топ тай окуй алганда.

Ал тамагын ичий жайлаңий,
Жаракты бенге байлаңий,
Кол кашыңый алганда,

Корчун жан болсо билишер,
Корбогондор армаңда,
Кобу жалган кобу чын,
Кудуреттин кону учун,
Жармы жалган жармычын,
Жараткандын коону учун.

Кыргызка Манас кан болуй,
Кылган ишиа манастын.
Кылым дарбою дан болуй.
Топ он суу тосдой жейбечин,
Манастобун бутту китайдын.
Искендер исин салбаган,

Манас бе жиңин,
Чапты китайдын,
Чалияр чарк айлаңий барбаган,
Манас чалбаңды китайды.

Копурбайдын —
Айла-Аманы.

Туй бееженде чи Эсенканга, кабар жетет.
Мурутар катуу чабынды кучоруп бееженде
Ангаки калды. Мурутарга каршылык жете-
турган эмесдей.
Эсенкан Мурутарды талкалай салуу учун.
Макендоо — Мелен Мадиканга буйрук кылат.
Ал экоо касыналык чоп доолор.
Копурбай Кытай Ман жунун, баатыр-
бал бандарын, жана тогуз кандын.
колун чогултуп.
Макендоо Мелен Мадикандын артынан
колду каттуу топтоп Уркуштой айдайт.
Кызыл-Тазыл Кийинген Кытайдын кой.
колу Манасты талколо учун. согушка
киришет.
Кытайлар Экинчи жолу Киргизга кирчи
жери. Киргизди Мен эле чаап кийиндой
Макендоо Киргизга жаигыз жанайт.
Манастын колу биркун тынчыт-
жатып. Тап зардан согушка кам-
данат.
Жолду чалууга Алмамбет-Губак-
жер чар дайт.

Макендоо келет хурхурай,
Коргандун тоо дурхурай,
Баалында жалгыз козубар,
Кыргызды кыраандеген созубар.

Макендоо таш сеңирге такалий,
Каары келген Макендоо,
Жен кандан кабалий.

Курсуалий калуна,
Карыны балуй жалуна,
Таш сеңирге такалий,
Герик гурду мабалий.

Таш сеңирди талкалай,
Сеңирди бусту палталай,
Тайурак ташы быркирай,
Асманга учту кангалай.

Ушак киро канганы,
Алмамбетке барганы,
Тообу-же дообу дей.
Алаке мунун кандай дей.

Алмамбет карай санганы,
Макенди коруй алганы,
Асырак токтой канганы,
Кан Алмаңайтай чубака.

Таш сеңирдан откорбаялуу-
Капырды муну дей.
Курсу менен таш сеңирди-
Тешбейби,
Кыргызды Кырый кетбейби.

28.
24

Маңдайда жалгаз козубар,
Балекетцу маколдоо,
Ол бой турган озубар,
Ох от богон тошубар.

Алакеңтурду ойлонуй,
Канга турлду тонгалуй.
Даяр турган губакдей,
Олум кшей гунакдей.

Сир баранды даярдай,
Акил ойлой айардай,
Тошко атанын мунудей.

Тошко аткан даалогум,
Бир мейирге бирардей,
Олбой кайыр калардей.

Оозго мунду атайын,
Огум тишын талкалай кетердей.
Олбой калий бул донуз,
Тунко атан жетердей.

Мен аткана жетекор,
Найза сайын атокор,
Бул жерден аткорбостан.

Сойбосок,
Олум кылый кой босок.

Герикти мынин ~~талкалай~~ талкалай,
Кетей кайыр ээбербей,
Бара бизды талкалай,

30.

Мунун жайын айтайын,
Айта тушуй кайтайын.
Макелдоо деген кан болой.
Жургон жери нан болой.

29

Энеси бар ата жок,
Эрдигинде ката жок,
Ат мин бегин жоокапыр.

Макеидоо дегин доокапыр,
Бериктен башка тартаалбайт,
Кеп-созду капыр аптаалбайт.

Буя капырды сайбосок,
Буга алым са адамдын,
Алы жетбейт деп.

Арбак Урган буя капыр,
Кан га тай майунга-
Кайра тарыйт кетбейт деп.

Кудай муну байлайбыр,
Кан Алмаң менен-
Кан губак капырды-
Таш сеңир тамсо кармайбыр.

Алакеңсыр бараңды октоду,
Миятенин барын гоктоду,
Макеидоо таш сеңирден-
гиталбай.
Пакалайага тактоду.

Каролго кездуалганы,
Алакеңдин калбады,
Ичте арманы.

Сырбараңдан оккебий,
Макеидоонун козуно.
Огу (чуй) жеткени-

Кок коргошун (дун куруу) башын-
Бусуй кетбеди-
Чечекейге алы жеткени.

Коздун гараса гарізіні,
Гарайнаси жарилаі,
Коздун гечекейи мейеі.
Кок каргашун жерге-
Тушту балыізіні.

Макел доолун башында,
Жалгиз козу жок,
Каар даний бакирди.
Кайдан башка созу жок.

Кок текени гуратыі,
Котунан гаңди буратыі,
Губак найза салганы,

Губакіын найзасын,
Макел кене бейні,
Адда губак жиледейні.

Аядыда кайыр тообудей,
Ал жейбегин жоо будей.
Аікан мейен олобобур,
Ал акем курпур сообудей.

Сараланы гуратыі-
Гаңди арінан буратыі,
Макелге Алмаң жейкени.
Оозго найза нейкени.

Цеенгидин бугі тайыі,
Эярдин когук кийшайыі,
Макелдин шайы кейкени.

Кок текени гуратыі-
Козол губак жейкени,
Козго найза нейкени.

Кучу Таодай Макендин.
Кучу кетип калгаты,
Кайра Алмаш жеткети,
Кайтанга муштай кеткети.

Дагы губак жеткети,
Далига найза жеткети,
Кагбай найза сунушуй,

Кармы термы тушуй,
Кайгерий найза сунгаты,
Кайгерди кудай урганы.

Герикет кулай кейбесет,
Колу журоі кайсалай,
Кан Алмаш, Менен кан губака,
Кармайын десе жейбесет.

Колуна тайгет таштарды,
Коптаруй барын ийгети,
Кармы-термы веркиттса,
Алмашбей Менен губака,
Аркиткан тамы тийбеди.

Каарданган Макендин.
Колуна булар тийбеди.
Сеңирди кескен пайтаган.

Колуна тийсе алэкоо,
Коёт эле камырдай.
Журуй дагы, тамкалай,

Козу карбай гамалый,
Кармого Макил камылый,
Курсуну оңго-солго-
Кагаруй уруй турганы.

29.

Кайырды Кудай Урганы,
Кан Алмаш, Мелен Кан Губак,
Оорудан жери ачыний,
Эрiеден кечке асилий,
Макел доону жиганбай,
Айласы эми кеткени,
Кан Макелдин —
Ажалы аний жебеди.
Кани агай Кан сирай,
Алдан Кетий алсирай,
Кей суйлобай Тамтирай
Буткан бай барай Кантирай.
Алмак — Салак Найзалай,
Тамта мелен Панталай,
Кучту жумшай Канталай.
Эрендер Мунтий Турчанда,
Эрик бей Найза сунчанда,
Макел доо барай шалакiай,
Эк
Алдан Кетий алакiай,
Макелди Губак бек Сайди.
Бек Сайчанда жей Сайди.
Алакеш Келий бек Сайди,
Герикiен Кату Кийшайий.
Кыл мурутту шыйбайий
Макелдо Кайди жалтэйий.
Герикiн Кезде-кезде.
Кармай Мингу экен.
Алмаш Герикiнi Тилин —
Бингу экен.

Герикти кармай алгани,
Макелди жигий кулотой,
Алман дын калбады —
Иче армани.

Сыр бирап, Менин аткалда,
Макелдоо жан талашой жаткалда,
Алакеп бурруй салгани.

Баса кал дей губакты,
Гуулгандуу гунакты,
Губак макелди баса калгани.

Жан талаш кан макелдоо,
Ал, калун сертий салгани,
Кийын сит ган губагин.

Кирк мегир учуй баргани,
Кирсиктан алуй калбады.
Карши-терши турушуй.

Кан макелдин башын,
Ай пал талай майнун кескени,
Алдари аттан кеткени.

Макелдин майундан,
Башын кесий салгани,
Эрдин косой ал деди.

Кагаруй алый бар деди,
Кок текенин кан жига.
Кой турбай байлай салдеди.

Кагаруй губак баргани,
Кок текеде кан жига,
Макелдин башын —
Байлай салгани.

Кок теңирдин каталы,
Кок теке тулпар маталы,
Каторо албай калганы.

Анда губак кейайтат.
Алаке атымдин бели сынбасын,
Ай цогуо мага килбасын.

Кайырыңмага килбасын,
Кок текенин бели сынбасын,
Корчу Алма мунудей,
Корчандар айтып журуңой,
Козолдардун сынидей.

Арсаңдай кулуй эмиайтат.
Анда Алмамбет кейайтат,
Корсатуңгубак гаарынды,
Кулустан Алмаңсаа гаарынды.

Кайтан берка каарымда.
Козолум сендин кечирдим,
Кабалуу губак дей,
Кайкирлаңмена гунакдей.

Макмдин чогин киркий алыңый,
Аркан аруй салыңый,
Акыл айлай болуңуй.
Айтканына калуңуй.

Бир жагына бащ артый,
Бир жагына таш артый,
Алмамбет менен губакын,
Асайтуу жолдо гунакын.

29.

Герике бащтыа артыңый,
Кечке асай тартыңый -

Колго Кайра жаногон,
Карандай Тургон Кан Манас,
Алмамбет Чубак Кетидей.

Жобол ондуу Чунактар,
Жоголуй Кайда Кетидей,
Жолду карай Калгаңыз.

Алмамбет Мелен Чубакты,
Асир карду Чунакты,
Басарга Булар Баргаңго,
Балдарга Дарбиз Сотиаңгаңго.

Жолду Булар Гаңгаңго,
Ошан Ичун Бул Экоо,
Жоголуй Кетий Калгаңго.

Капул дун Барын Бургаңда,
Кошой Манас, Бакайлар,
Буларды Карай Тургаңда.

Дарбиз Эмес Бащ Экен,
Тепдей Арткан Тащ Экен,
Корган дор жандан Тупулуй,
Кой Чулук Коруго Чуркай жу Чуруй.

Ат Мынбегин Жоо Болсо,
Алы доолору Бул Болсо,
Асайка Калган Экенбиз,
Алыла Кайдан Жетебиз.

28. Кирпактару Мунуайтий,
Кара жанын Мунайтий.
Баатирлары Чаминий,
Сочушуга Каминий.

Ал аңкича болбоду,
Аларди кудай колдоду.
Асайтуу жолдо болгону:

Топурак нчуй боетушуй,
Булутту кар сендикар,
Бусулуй аткан жердикар.

Кизил тасил кийинчен,
Кайда чаңтуу кайда дей,
Уруш десе суйунчан.

Кайтачан китайзидикар,
Карарий аккан сендикар,
Каардаңий бакирий.

Кара ~~аика~~ аика калчи салчаңы,
Кан коңурбай баш болуй,
Качирий кирий калчаңы.

Эки кол турду бетещий,
Эрендер жуйа алкесте,
Бирин бирин чектещий.

Пикеңиса кидидей,
Пилекти кудай бердидей.
Сок соп, дочан калча кул,
Со койбай улчо сендей.

Коңурбайды корчондо,
Каары эми кармады,
Ак кулага калчы салчаңы.

Ак найзаны колго алчаңы,
Коңурбайды качирий,
Калдун барын жайирий.

28

Ал аңкыча болбоду,
Аларди Аллаш колдоду.

Кара ойка Кашги Сангаты,
Кыран ирди качырыт,
Кыйкырыт ураан чакырыт.

Кыранду ар калды бейшиш,
Бирине бири жет кети,
Бейше экоо кет кети.

Копурбай Найза Саларда,
Качыт Салыт Найзасын,
Манастан копурчи Найза-
жеткени.

Кара аттын цейунан.
Коп таро кулай кеткени,
Копурбайдын башын-
Манас кесерде.

Кырк жайсаңгиктиж жабылыт,
Кармого Манасты Камылыт,
Каардалыт кан Манас.

Ак Кеше цуу чакырди,
Алдыга кенчет Кой Китай,
Акылынан жаңылды.
Абидан акыл табылды.

Копурбайдын о дегенде
Оозунан о жок о жек кан кетиш,
Кан, таро дан ал кетиш.

Кан Манасты Качырыт,
Агбуудандыт ~~туйулуй~~ жугуртуй,
Алдыга о суй туйулуй.

Манасты жолай бетегин,
Баатыр Манас айкалдун,
Басташкан жоосу кетегин.

Жолайдун Найзасын.
Манас Кагий Санганы,
Жолу каттуу жолай дей.

Кагбагындей Манас сурады,
Карду каттуу кан жолой.
Ачбуудан кулады.

Сыргак барый жетерде,
Жолойдун башын кесерде,
Сырти кара боору кок.

Барангу келий канганы,
Сыргакка Найза Санганы,
Сыргак аттан тушордо.

Губак жебий барганы,
Барангуга Найза Санганы,
Барангу кулай кеткени.

Барангуга губак жетерде.
Башын кесий кетерде,
Кыл жейрен атын гуратый.

Мурадил буга жеткени,
Губакты Сайый жигарда,
Гаңга башын Гагарда.

Азиз кандын Аймалбей,
Сарала мини жеткени,
Мурадилди жиканы,
Гаңга башын Гакканы.

28

Мурадилдин башын кесерде.
Кер култукту гур атып.
Алооке кайыр жеткени,
Кайра тартып кете албай.
Мурадилдин башын кесе албай,
Алмаш Алоокени беттеди.

Ал акыгаган тул кайыр,
Кер кул тукуйт цеуйтан,
Жерге кулаи кеткени.
Аркасында калып кол,
Айгай салаи жеткени,
Аттан тушкан баатарлар.
Алмаш жеткеткени.

Кыл кылдаган калып кол,
Кыргизди кайтай жеткени.
Ак кыйе цту чаңырып.
Ач кыйкырык жаңырып.
Алдыга кылчын кол кыйтай.
Акылынан жаңылып.
Артыкга акыл табылып.

Мадикандын кылышы,
Кыргиздын жеңиши.

Кол тынын жабышты,
Кой иштерге табышты.
Аскер дин алып жебин.
Олгандарун камушту.

26.

Алла-Таала кудуретин,
Бүйрүгүна кануштуу.
Жарадарга дарыжабышый.
Асабын гогу карушту.

Кол бир кунтиништя,
Алакеп кунду жайлады,
Жайдын кунду кишболуй,
Кара китай кой манжу,
Кылтыл даган киз болуй,
Как ушундай ишболуй,
Каттуу суукка тушболуй.

Тап зар карый аткандa,
Тараза жилдиз баткандa,
Тандын жили жургандо,
Тап агарый сургандо.

Асандын ушу угулуй,
Намазка кайэл губурдуй,
Колун суга салганы,
Кол дарабын алганы,
Бүттүн суга салганы,
Бүт даарабын алганы,
Экоо сүнөт экоо барыс.

Жарт рээкет бакымдат,
Жой тай окуй алганы,
Аш-Тамака талошуй,
Аттарын токуй кайнашуй.

26.

Урушка даяр турганда,
Ушунгаалык кой колдор,
Ушуга коңул турганда.

Китайды кудай урганы,
Кара китай кой манжу,
Кайта кайтай киргени.

Кызталак дуйно оңбайкал,
Кизикіи мунда коросуң,
Тугонгон сайын тугогон,
Тунгуу китайзя экен.

Баатырлары бар болок,
Аткичтары бар бащка,
Мергендерин бар болуй,
Жаа тарікани бар бащка.

Жаабу-жаабудей,
Жабылай китай кенгени,
Тойурак учуй бос тушуй.

Сендей китай кайтады,
Кайтучуно кара жер,
Кайырай арап тутхану.

Кират эрдин тушунда,
Кий милдой кат алачи,
Дин-слам намызын.

Тигилди манас таламіи,
Ярбагын сыйла арубак,
Тим кишы дебе манасіи.

26.

Кайра жаачуу кунгоокшой,
Каары жеузуно айланый,
Куҥ куроно суйлонуй,
Кучу артий куулонуй.

Алжидаары ыҥкырый,
Аядыңда сойлойалыбыр,
Кара чаар кабылан,
Кайтальнан чамынай.

Кызыл-чаар жольборсу,
Кыран эрдин жолдошу,
Кара буура карпаҥдай,
Кайтальнан качырий.

Алый кара куҥ арбайтай,
Асмандан бутун салыйбыр,
Ак кулана кирк чилтен,
Алар тискиндин кармай алыбыр;

Шайколдогон падирек,
Каар даный алыйбыр,
~~Оозу албарс~~ карооду тажал огу ажал,
Касиетуу аккелте.

Ак келте уҥу чатырды,
Ач кыйкырык жаҥырды,
Аядыңка кылчин койкитай,
Артына кайы жабылай.

28

Мадийкан дегинкан болуй,
Журчан жеринан болуй,
Аядычычый осуйбур,
Аядынан манас тосубур.

Кок букаты Кашгылай,
Кыргыздан Кайбай жанчыгай.
Башында жанчыз козубар.
Балакетин так ушундай созубар.

Тегерек байлуу оцу саз,
Тураси кашы, бою бас,
Байбалуучы бир канча.
Баатырлыгы башкача.

Буткан бою карагаш,
Бул кайырда акылас,
Кайырча жакын бараалбайт.
Кайырди эгкиш алалбайт.

Ак кулаты гуратий,
Осуй журоп эрмалас,
Ал кайырди жибербей,
Тосуй журоп эрмалас.

Тоскалуна балбоду,
Кудурет осу колдоду,
Мадийкан кокчого жеткиш,
Кок алаштын цетунон,
Комо кокой ой колду.

Карагоону жердегин,
Кабылый душман жеңтегин,
Катаганын кан кошой.

Кокатой дун ашында.
Кой жайын дын калында.
Бар доосун тогуй балынан.
Бермеган тогуй тебинан.
Жолойду жиккан кан кошой.

Кай ырын, кан кошойго жеткени,
Кашбар бостун цетунан,
Кантара колой откону.
Жерандында кок дао менен,
Алишыт, жер цетундо
Голон алый менен гобишыт.
Жети цундун кен жеси.
Бар кудайдын мендеси
Элеман байдын эртоштук.
Эртоштуко жеткени,
Гал куй рук тун цетунан.
Гай гий Салый кеткени.
Кара болой кыргаги,
Кабарын дабар гигар,
Кан манастын сыргаги,
Жекен дей белди курганган,
Жетимиш туман кол болсо,
Желбегей курий кол салган.
Кок гебичи туйуйуй,
Жал куй рукун щуйуйуй,
Кан кокгого жеткени,
Катуу кун кокго нетиндей.
Каарун, кайда кетиндей.
Кашалай кытай жеттиндей,
Кок аланын цетунно -
Кок готу Мингизе колой откону.
Кокуй кун кошой нетиндей,
Каарун, сенин кайда кетиндей.
Кайырлар кашай жеттиндей
Кошойго сыргак жеткени.

30.

Камбарбоскун мингизий,
Олор жаанын тыргизий,
Сыргак сыргандыгын билгизий.

Ануан нары откону,
Тогуз уулдун кенжеси.
Бир кудайдын пендеси.
Эртоштуко жет кени,
Гал куй руктун устуно.
Гай мин гизий калой откону.

Мадиканды киргиздар,
Тегерекгей алганы,
Балакетту мадикан.
Балакетти салганы.
Тегерекгей киргиздар,
Текши найза салганы,
Кенебей кой ду айбаны.

Бакай жетин бир сайды,
Манас келин дагы сайды,
Алмамбет жетин бир сайды.
Губак келин бир сайды,
Сыргак келин бек сайды,
Кокго келин бир сайды.

Кошой келин ал сайды,
Томтук келин бир сайды,
Бок мунун балжой бир сайды.

28

Тегерекгей алыщый,
Текши найза салыщый.
Грендердин найзасын.

Мадикан бул ардын Найзасын,
Кенебейда ченебейт,
Бук кайнан тенебейт.

Мадикан каар таштади,
Кирчиздарди бул кайыр,
Кирыі сала таштади.

Кандырбай жерої сок-сокіан,
Кар кан эндин ал тосуі.
Кайра айдай жерої такмокіон.

Кан Манас жерої кайгырыі,
Мадиканды сайыі жигалбай,
Мени шер жаратыр кудурет.

Бир кишиал жейбей,
Кем жаратыр кудурет,
Кудуретке жалынай,

Канга турду сабылый,
Бир кудайга зарайтый,
Бил баштагал нарайтый.

Мени алла таалам эр кылдыр,
Бир капырга ал жейбей,
Мунгалык эмне кем кылдыр.

26. Кытай дын лама деген балбаны,
Кошой ду кармай алганы,
Ліка таңыі арігуга —
Жен канга тарігуга
Ал нарам дей калганы.

Кайран сыргак жеткени,
Лашадай балбанды,
Беркитта кашей кеткени.

Атка таңган кошойду,
Ала качий кеткени,
Кокуй кун кошой нетиңдей,
Колго алай жеткени.

Кыргыз Кытай Тургуту,
Кыргыздашый Угуштуу,
Жебелин огу ал үчүй,

Жебий Тийий беркирай,
Кан Тогулуй ширкирай,
Ажалдуулар окко үчүй.

Баатырлар жерой Тойбусуй,
Асуларын арбайтый,
Аолгону дагы бар.

Мурутарын Сербейтий,
Эр олгону дагы бар,
Бир боорум дей окуруй,
Айлай жерган дагы бар.

Канга жерине октийий,
Кара жаанын Кейпіки,
Кой арго жаанын жер Тайбай,
Кийнай жерган дагы бар.

28.

Кайратаний гашыный,
Кабытан акил Табылый,
Кыргыздар Туі Байдан,
Мадиканга жабылый.

11/D-84.

Ак куланы чуратый –
Артынан чаңды бурадый.
Арыстан гр мадиканча –
жеткени.

Мадикандай баатырды,
Кок буканын усутчан,
Колго колой кеткени.

Алтын айдар чок белбо,
Азиз канды жалгызы,
Жекендей белин курчанчан.

Жетимиш мин жоо болсо,
Жеке озу кол салчан,
Кыранин Алман жеткени.

Кок буканын чаң башын,
Жой балоттмелин кескени,
Адистичи эмей кеткени.

Ак палтанын чубачы,
Арстандын бара будачы,
Кок текени чуратый.
Котунан чаңды бурадый.

Казал чубак жеткени,
Жоо калчан Мадикан,
Курсуну колго алчаны.

26

Оңго – солго буя калай,
Котуу урум салчаны,
Колундачи курсуну –
Кия чаай кеткени.

Кара балот Киргачы,
Кабарыңда бар гигар,
Кан Манастын Сиргачы.

Кок Чебичти чуратып,
Котунан гаңди буратып,
Мадиканга жет кени,

Тоодой болгон капирдин,
Башын кесип кеткени,
Кара жер Каиди кан болуп.

Киргиздин бежин гайкани,
Кылымга каиди дан болуп,
Жан талашып Мадикан,

Тогалан со тоо болуп,
Онай кеткен жерлери,
Сел алгандай коо болуп.

Мадикандын кани —
Суудай аккани,
Киргиздин туган боган —
Дастани.

Мадикани олгондо,
Олгонун козу коргондо,
Копурбай ийлай кылгакгай,
Козунун жашы бургакгай.

Жаабуу ж жаабуу дей,
Жаа тарткани мундан кой.
Чангуу-чангуу дей —
Чаабийгуу дай жуйунуп,
Чактагани андан кой.

Очогар аткан ан жуз миң,
Ойлоп тургуй мунду бил,
Кой чагыр аткан Сандан кой,
Кокуйлаган ан дан кой.

Аргымагын гуратый,
Найза Сайый Сулатый,
Аттан даган ан дан кой,
Найзаны кармай бетине,
Жалтан багат ан дан кой,
Чалма иркитий кармагат.

Бирин бири жандагат,
Жоо кулуктар ан дан кой,
Кандай кундар балоі дей.
Ан даган дар ан дан кой.

Кара ат калди желенбай,
Коңтаро качырый гыга келенбай.
Кара аттан кулай кантчалай.
Колго качый аттанай.

Карулары оорун шалболуй,
Буткан бою дал болуй,
Кара атка калыги уралбай
Кайрат кылый туралбай.

Ой Саанага чабылый,
Колго кирий кабылый,
Коодонго баібай кой Саана.

Козунун жашыан таала.
Копурбай калды ансырай,
Кой тийгин найза кансырай.

Кан жолой доодо-
Карду калбады.
Качырый гыга албады.

Жанды турду кал калай,
Найза тийди кан галай,
Карду дан кетти Сатанак:

Мурадым калди отголой,
Кабиргамент бары оорун,
Ойко журок дагы оорун.

Бутхан бойдо кан менен,
Олор ол бос жан менен,
Кайратан буда кеткен,
Кармашуга кучу жетбеди.

Боскертик, Нескара Лиооке,
Бетещ кенитиз бекердей,
Ал кутаткантай жетердей.

Колдан гыгый кетеалбай,
Кой кулаща кетеалбай,
Бары бирдей доо экен.

Бири миңге татыган,
Дуис окшойт башынан,
Ліка Миший алактай.

Аларга гаай барасыр,
Жетий найза Самарда,
Літан кулай каласыр:

Киргиздар Ушука -
Адис Неме экен,
Эсти иодарый Кайдудей,

Аочен доо-шааларди,
Кайдай муздай сайдудей,
Макел доо менен Мадиканда.

Буларга тен келелбай Кайдудей.
Канын ичий канга эндин.
Курандардин барисин-
Олум Килий Кайдудей.

Кеңеший алар тургандуа,
Кенти булар курдуэми,
Коркосуңар Кандай дей,
Конгубай аита Салгани.

Кандун барын жыйгын дей,
Коркок создутийгын дей,
Олбой тирду биз турун,
Оз жерди кантий беребиз.

Кандай жанбиз биз деди,
Коркбо жалай сиз деди,
Кайтай кирий барабиз,
Киргиздарди ~~ж~~ габабиз.

Бул созду айтий Чоңкоңур,
Айла амалдуу оңбогур,
Атка Камчи Салгани,
Атырмий кара атти.
Атий урхур астига баштай алгани.

Кайра Кагба бирин, дей,
Каарданий кон, таро,
Кайду Кайра ай дады.

Баатырларды бирболуй,
Адистерди бир болуй,
Огогор аткан ан жузмин,
Айлай Турун барын бил.

Кызил-Тасыл Кийинчин,
Урушдесе сунунчин,
Кара Китай ман жуну,
Кайтатый Кандр кирчин.

Кайтай Китай Кылерин,
Кан Алман, Мурун билчин,
Кыргиз дардин кыранын,
Кандай Кокой журчану.

Кыргиз Китай бетеший,
Кайындар журчан кезде,
Кызтал акты сайсам дей,
Кызду Урушта чектеший.

Кырылышкан Урушболчону,
Кандар суудай аккани,
Кара жерди тайтады.

26.

Эртеден кечке урушуй,
Эрендер журду жулушуй,
Кондубай келеі Качырый,
Кондун барын жайырый.

Кан Манас ани коргону,
Калга кулду сойолдей,
Кантай сойбой коелдей.

Ак кулага Камчы Салгаты,
Ак Найзани колго алгани,
Астын тосо бар гани.

Коңурбай Колдон болунуй,
Ополтоодой корунуй,
Манаска Найза Салгани.

Каарыкелий Кан манас,
Коңурбайдын Найзасын,
Колдан Кагай Салгани.
Коңторого Найза беттеди.

Олор жериң Ушудей,
Кок жер октун Тушудей,
Соот доп куш чатырай,
Чарайнасы чачылай.

Аттан копур Тушордо,
Арыбы кучтуу алгара,
Коңурбайды ала Качы жолоду.

Артынан Манас омолду,
Кара от Кайкани-Коздой Качкани.
Коңурбай Менен кара аттын.
Кыла жеургон дасіани.

Копурбайдын кара аты,
Кайказа гукул калыбыр,
Кан манас катуу куубалыбыр,

Кыя кара аттай кеткени,
Ак кула кайкани эми аттарда,
Алакеп артынан куубжеткени.

Ак кулаты жулкунтуй,
Кан манасты булкунтуй,
Кайра коштай алганы.

Кан га айтам манас сагадей,
Копурбайдын кара аты,
Коп таранун башынан,
Кыла жургон адатты.

Кайказа алий жебейби,
Кайкатурган кой болбан,
Кайрат башты баліалай косбейби.

Кан манасты булкунтуй,
Каардатый жулкунтуй,
Кайра колгоалый кенгени.

Кытайлар болсо качыбыр,
Антаңдашый шашыбыр,
Кыргиздар куубартынан,
Дин слам шартынан.

Колтыныкти жатымты,
Кой кыссыка батымты,
Кол ду жейтей санаса,
Пугол дай барын караса.

Ак палтанын чубак жок,
Чуну салган чунак жок,
Кайран чубак олчан бу,
Кимат жайди корчан бу.

Тогуз уулдун кен жеси,
Бир кудайдын менуси,
Элеман байдын эр тоштук.

Бунда чикти жок болуп,
Муну Манас билгинде,
Каарын Салай бакирди.

Кайда бол со тайкин дей,
Кирк чаорону чакирди,
Карапчи тундо издещий,
Кирк баатыр кайдан-,
Тайдык биз дещий.

Тап заркарий аткандa,
Тараса жилдиз баткандa,
Тап дын жели жургондо,
Тап агарый сургондо.

Асандын уну угулуп,
Даратка эл турду чубулуп,
Экоо сурнай экоо барыс,
Тарт реекей багим дат.

Колун сууга салгандa,
Кол даарагын алгандa,
Бутун сууга салгандa
Бут даарагын алгандa.

Старт реекті бачимдат,
Топ топ окуп алгандa,
Аш тамак ичип жайланип,

жарактанбенге байланип,
Урушуга тургу шайланип,
Эрендер мунтип тургандa,
Кайкан согушка кандуп бургандa.

Кайран чубак берениш,
Китайдын колун болуйбур,
Кийиндигин кармабий,
Кийласын кырий жайлабыр,

Алоокени баш кылий,
Алтымыш доосун-
Алдына салий айдабыр.

Кадыралаш дынберген.
Карсидей- Кан манас,
Сага тартуу дей.
Киран чубак кигени.

Анын арка жагынан,
Киран тамтук-
Китайди суук таргоайдабыр,
Алтымыш доосун жайлабыр.

28.

Калгандарын гогуйтуй,
Кангалаган китайди,
Киран тамтук алдына
Салий айдабыр.
Кан манаска тартуудей,
Киран тамтук кигени.

Чубак тоҷ-тукіу Манас корчондо,
Кабыланаң копул болчондо,
Айкайды Манас салчаны.
Аларга жетий барчаны.

Берендерим барсаңбы,
Аікардаңар озуңар,
Ак нестик мелен барсаңды.

Ак кула Мелий даибайый,
Арыстан эр турду даңкайый.
Агусу келий баатырың,
Алоокенин башын чаабсаларда.

Алоокеге жетий барарда.
Башын эми аларда,
Алоокенин ажалы — эми жетерде.

Ал шамбет кан маска жеткени,
Алоокени Манастан —
Ажыратый кеткени.

Кан бакайдай кадырлуу,
Китайга улук Алооке,
Канын мунун тогосуң,
Кайчыны анан корсуң.

Тирчу мунду кармадей,
Алооке ишке жарайдей
Алооке турса колдо аман.
Урушсуз Китай карайдей.

Алоокинин созу бул:
Каратиндиалооке.
Кайрай Турду ошондо.

Кан Манастын астында,
Кадимкидей айбыкбай,
Сайрай Турду Алооке.

Мени алтурсоң огуң,
Кайбайт ден -
Мантеу Кыпчай -
Кой пеурдум -
Озуң дан оригуалардей.

Олтурбай Мени -
Сен кой соң — Манас,
Мантеу Кыпчай -
Кой пеурдум.

Мен айтикан - Тилди,
Алардей -
Олтурсоң Мени -
Сен Манас.

Окунуп Сенде Калардей.
Кара Кытай Кой Мантеу,
Кадиксиз Тилди алардей.

Каратилди Алооке.
Кайрай Турду ошондо,
Кан Манастын алдында,
Сайрай Турду ошондо.

26

Ал мамбет ануа Кепайтаг,
Кан Манаскажи айтаг,
Кара Китай Кой Манжу.
Кани болот Алооке.

Карангыда Куйучу,
Кара Китай Манжунун,
Шамы болот Алооке.

Ол турбо Муну Манас дей,
Олтуруп Кой сон, Сен Манас,
Окуучто Кыргиз Калаг дей.

Ал мамбет аитый Сангани,
Аитканда Тилин Манас алгани,
Кылычты Кынга Сангани.

Алооке Жен Кан менен,
Коңурбайга Кат жазий,
Ал мамбет Элги атказий.

Сергы Цул барий беежинге,
Коңурбайга Алоокенин.
Катын барий бергени.

Башчий дик дей Манаска,
Эсен Кан менен Коңурбай.
Келе берсин беежинге —
Манас дей.

Кат жазий Моорун басий,
Колго Катты Карматий.
Сергы Цул дан жооб бергени.

Ырга уул келди Манаска,
Жен кандын катидей,
Манаска укуктийдидей,
Манжу китай кайзя,
Манаска баш пидидей.

Манастын бее жинге-
Кириши.

Сепилкеси Сексентарт,
Серий Санган жагы-
Кызыл ерт.

Кыран бакайбашболуй,
Кырандар жолго киргени,
Кырк баатыр жолго чигибир.

Каарданый кан Манас,
Аккуланы Миний кайконой,
Ак найза коидо соңконой.

Кара гаар кабылан,
Кайталынан гашыный,
Кызыл гаар жолбарсу.

Кыран эрдин жолдошу,
Карабура качырий,
Кайтолдан чигиталыбир.

Алый каракуш,
Арбайтый асмандан,
Бутту салыбир.

Алжы даары ыщкырыт,
Ал дында Сойлой алыбыр,
Сандыркалуу Сай Кашка
Санатты журтан бирбашка.

Тапан суу тостой жейбегин,
Тобун бусту Кытайдын,
Галмар гарк Уруй барбаган.
Гапты Манас Кытайды.

Искендер исин Салбаган,
Кожолар Корнуй барбаган,
Манас беежинди Кайдуталкалай.

Женкан Менен Кожубай,
Эл жерин берит Манаска.
Эптей башын Калди Калкалай.

Оп жагында жыйырмасы,
Ойротту бускан жиласы,
Сол жагын да жыйырмасы.
Сом алтындан жиласы.

Бее жинге Манас баштай Кыргени,
Женкан Менен Кожубай,
Келгин Манас Келгин дейт
Колдорун Манаска жугунуй турди бергени.

Тоодай болгон алтынтак,
Тарозуз Тардо Мингени,
Женкан Менен Кожубай,
Келин болуй жугунуй,
Кызмат Кыл ди жугунуй.

Шай колдоган падирек,
Шаан шопот менен.
Бее жинге басий кирчини,

Аркасынан жетикан,
Аламан салий журуну,
Манас деген кан болуй.

Китайлар журот жучуруй,
Кантерин билбей дал болуй.
Кара Китай Кой Ман жу.

Кылган ишин Таштады,
Кан манастын каарын корчондо,
Кандай кундор болот дей,
Кирилий кете жастады.

Манасти тосуй копурбай,
Алдына чигий жучуруй,
Кырк жайсаң менен,
Копурбай Келин болуй жучуруй,

Астын тосуй алганы,
Келиңиз мунда дейварсоруй,
Алтын Така манасты.
Олтургузуй салганы.

Кундо Убада беребиз.
Кумушту кундо беребиз.
Айда дей Убада беребиз.
Алтынды сизга айсайын.
Алып келебиз. беребиз

26.

Старо болдуң Манас бизгедей,
Старом сөз айтамын сизгедей,
Кан болдуң Манас бизгедей,
Кундо келий Гуйбиз.
Калый сөз болбайт бизгедей.

Коңурбай Манаска,
Турду жалынай,
Айла кер конур эмесби,
Айла аман издей Зарыгий.

Кан Алман, анда кеп айтат,
Кеп айт кандуа нени айтат,
Жер алдынан жети жил окуган.

Эсенбайдан алтыай,
Кем окуугам.

Эсенбай менен Конурбай.
Бул эконан Гогунам.

Бул эконан билгизбей-
Биз жок кылсак,
Китай менен Манжуда,
Бизге Кош Кайтарар Калбайтдей.

28.

Конурбайдын айла,
Аман менен адатты,
Качан болсо алдайтдей.
Кон богун Манас созуно,

Кор сатайун булитке,
Калабаны козуно,
Окумду берги озумо.
Отун уч айтам озуно.

Буя Кайырдын созуно,
Кандай Копул бурашын,
Кан Манас Сенин озуйду,
Кадырлай дагы Турашын.

Оттун Мунун алайын,
Очуш Кан Сын Кан Манас,
Журогун Мунун жарайын,
Жузун Кантий Карайын.
Качан ки очту алайын.

Кан Манас созду баштады,
Кан Алмаш Козун жаштады,
Манас Турду соз баштай,
Убада Созуш Сынайдей.

Бирэки Кишиэкенго,
Эшне ишти Кылайдей,
Акирын ишти ойлой Кайбоду.

Манас Копурбайга,
Кечирим берий Кайгоду.
Анин арашдыгын —
Качан ойлоду.

Манастын баатырдык,
Эмей Нет кени —
Алмаш дын Тилин алган жок.

26

Копурбай Менен Женбай,
Кан Манастын Тубуно,
Акыры алар жет кени.

Арамдыктаналыс кетеди.
Аман издей Кокурбай.
Тут бее жинге кирк кун кеткени.

Манас кандык доор сурут, бее жинге кан болот.
Алтыай сурак кылат. Кокурбай Манастан-
сураныпалыт. Айла аман издей.
Тут бее жиндеги Женканга кетет.
Ал мамбет, Кокурбай Менен Женбайды,
жашыруун жок кылуу жанундо.
Кой жолу айтсада Манас бир эки.
Кыш эмне кил мак эле дей,
болбай коет.
Манас жети кандын элин тарабыт кайра-
эл-жерине кетирет.
Манас кирк горо мини бее жинде.
калат. Ал мамбет, Женкандын
кызы бурулгага уйлонот.

Экинчи уруштун-
баштамасы.

Кокурбай Женканга барыт жашыруун-
кепеш жургузуп олтурут. Урушуй-
жеңе албайбыз. Айла аман менен
жеңбесек, алда кучда жеибейт деген
таянака келейда.
Ажыдаардын цусуна, Албарыс, Кайбоско,
сугарылган Айпалтаны жасап
берууф жанундо адистерине.

тай шырат. Палта кырк кундо бутот.
Ай палта Цуга сугарылий, тийген жерин.
Кесий жана ортой кеткидей кылат.

## Манастын шилисинен-
## жараланышы.

Манас чет-бее жинде кандык доор сурун жатты.
Коп урбай Палтаны, аябай алтарыс, Кайбоско,
Ажидаардин цусуна сугартый кырк кун-
болот дегинде, Палтаны цудан гигартыталый.
Кой колду Урушка дяярдай коюп, жашыруун.
Палтаны жеңге Катый алый, жарагы жок.
Чет-бее жинде Алтын Чатырда жаткан Манаска-
келди. Цбада боюнга кырк кундон Кийин.
Каным сизге келдим.
Жен-соо жакшы жатасызби? Айда алтынды,
кундо кумуштуалий Турасызби?
Бее жин жакшы жербекен, абасы, эли сизге
жактыбы дей. Кой создун башын чатый,
Палтаны жеңге Катый, котурташты коюнга
Катый, Каным серикен, Ірикен гигарсиз.
Бирге бастырый чет бее жин дин айлана,
Чойросун корун гигалы дей сунуш кылат.
Коодок Манас Коп урбай дын алдай жат-
Канын билбейт. Копурбай жана муну
айтат. Сизге кашкайтар адам жок мен-
Турганда жарак сизэле Сейил дей-
келели дейт. Манас маакул болот.
Копурбайдан Эгбир шек санабайт.

Аккулаңы токуй Ажыбай Маңаска.
жараксыз Мингизий коёт.
Алмашбет баштаган кырк баатыр.
Алтындуу чатырда жок болот.
Алар сейил куруй жургон болот.
Манас копурбайды эргий жолго чыгат.
Бирас жол жургондан кийин.
Копурбай турун бусуй. Айда алтын-
кундо кумуш алый тура сызбы дейт.
Манас арсаңдай кулуй, копурбайды.
Караса туру башка. Сен эмне
болуй турасың дечиче: Манасты качырыт,
жеңге каткан айпалта менен-
Манасты башка чатубуга качырат.
Манас кантесиң ит алдай ушуну
киласыңбы дечиче. Копурбай Манасты
Айпалта менен башка чабат.
Манас башын бура бергиде, Палта Манастын
бир шилисин киркий, копурбайдын
колунан палта суурулуй чыгий жерге,
кырк кез кирий кетет. Манас Майнунан
канды ачизий, кил макчы экинсиң кылдың.
дей. Ак кулаңын Майнун кучактай
кайра ак чатырга качат.
Бакай Ажыбай бол бат белги кармады.
Манасты жолгыз жибербей кайбай.
Ал бир балага учуради дейт.

Анда Ажибай Манас озу бойбой, 161-бет.
Койбоду деп, Аттокуп аттакуса-
баттокуп, Найзани колго алып,
Манас менен коңурбайдын,
Кеткен жакка габат.
Манас аккуланын Майнун кучактап,
обоктоп алган. Кан агып жатат аккуланын-
жалы ылдый, Коңурбай Манасти-
Зтекі ен алып, аттан одара тартуга-
аракет кылган. Манас аттын жалын
бек кучактап алган. Ажибай астабарып,
коңурбайды олотурган жерге найза-
Сайбай, коргондо кийкирыкти Салып,
коңурбайды Кагырат. Коңурбай Манасти,
Коё берип, Алкаранын тискин Кайрабурун,
Дарбасаны косдой качат. Ажибай-
Мучулуш жетип найза Сайат.
Коңурбай жарадар болотда Качып кетет.
Ажибай Манасты коштоп, Аккуланын
жалын канга жудурун, ак гатырга келет.
Кырк горого кабартиет. Кырк горо-
тоотаяна качат. Кара Китай Кой-
Ман жунун колу Артынан куунт.

Аттарды Минип жарышып,
Кырк таатыр тоодан-
Тупук алышып.

Китайга кыргын Салганда,
Коргондо корбогон жанарманда.
Салтанаттуу Сайкашка Салаты.

Со журтан бирбашка,
Жоо жарагын байланий,
Кайра жаагуу кунго акыдай,

Каары жузуно айланий,
Кара китай кой манжу,
Катай кирий кенгени.

Каарын салый бакирий,
Кан манастай ураан гакирий,
Кырандар качырий кирий калгани.

Карабалот кургаги,
Кабарыд да барбекин,
Кан манастын сургаги.

Жекендей белин курганган,
Жетимиш сан кол болсо,
Желбегей кирий кол салган.

Алтындай белин курганган,
Айдай бетин нур галган,
Алтымыш миц кол болсо,
Айбанбай кирий кол салган.

Каарын салый сурданий,
Коцурбайга жеткени,
Ал каранын устунан,
Ал кайыр учуй кеткени,

Кайтал жактан качырий,
Кырмышаанын мурадил,
Кыл жейрен менин жеткени.

26

Кан сиргак Кагый Найзасын,
Мурадинге Найза Нейкини,
Баатырсынган Кизталак,
Мурадин Кандн жигилей,
Гаңга башы Тагылий.

Карши алдынан Кагырый,
Каарын Тогуй бакырый,
Китайлай Ураан гакирий.

Кан жолойгакти Кагырый,
Сыргакка жолой жеткини,
Найза сунуй жигарда,

Киран Сыргак баатырын,
Жолойдун Найзасын Кагий Салганы,
Карамуртос жолойго,
Кагырый Сыргак барганы.

Жолойго Найза жеткини,
Как журоктун Тушу дей,
Олар жерин Ушу дей.

Китайдын Кийын балбаны,
Кийын сынган Салдары,
Кирданий Кетий Калганы.

Ач буудан аты айнайтур,
Анти Урган жолой Сайлобур,
Ач бууданды алуга Сыргакоюбар.

Аркасында Китайдын,
Арбын гурду Колубар,
Ан Кесекіе баатырдын.
Ан, Кемесин Кайуцар.

Эми чубак жеперде,
Башын кесип кетерде.
Китайдын кийла бакбаны.

Катарунальн жолайды,
Колуна алай барчаны,
Ач буудан атлайнобур,
Артынан жолай сайлобур.

Ак патанын чубачы,
Жолайдун атын -
Алалбай каяды будачы.

Чубакіын анда жолубар,
Аркасинда китайдын,
Артын чуруу колубар.

Каарданый бакырый,
Китайдын колун жайырый,
Киран Алмаш колго киргени.

Карачаным кейди дей,
Кади кеиз кудай бердидей,
Канчалык мыкты балсоида.

26.

Койбосмун сао сенадей,
Коцурбайга жей кини,
Кок журокіун тушудей,
Олор жерин ушудей.

Коц тарого найза салчаны,
Коцурбай каяды жигилий,
Чаца башы тычилий.

Ал карапы алуга Алмаңдынаобар,
Аркасында кытайдын -
Арбын груу колу бар.

Копурбайга Сырчак жетерде,
Басшын кесип кетерде,
Балбан дары жеткени,
Коңтарану котаро Кагыл кіткени.

Кытан Сынчан Капырдын.
Чин а жалы жетеди,
Кытай Ман жу Кой колу.

Сыркакты Кайтай кіткени,
Сырчакты Кой Кытай,
Кой тосо кармай алатдей.
Кой Кабына Салатдей.

Орто жерин кан губак,
Оюй Келай бердиэми,
Кантал жагын Кан Шаман,
Кыркин жоюй бердиэми.

Чет жагын Сырчак жайлады,
Чет беежинди коздой айдады.
Кара Кытай Кой Ман жу

Карбаластай Шашкани,
Кайказын коздой Качкани,
Аптаңдаган Кайырлар.
Акылдан жаман Шашкани.

25.

Ур уш кана киргиздын,
Ит ол жуйун тааласи,
Куу ич канда кур кундай.

Канат мини куйругу,
Куйуй кетчуу адатты,
Киргиздардын башынан,

Килимга жеткен санаты,
Кара жургон адатти,
Кобайдуждин канаты.

Алмашбет кунду жайлады,
Кара китай манжуну,
Кайра сурчуй кайкасина айдады.

Жайдын кунду киш болуй,
Кара китай кой манжу,
Кыштыдай бийлей киз болуй,
Кийин ишке туш болуй.

Кочий китай калчаны,
Алмашбет, дубак сыргачы,
Атырыйий тул парын.

Арівнан куубалчаны,
Асаптыа арбын кордукдей,
Атышбай кой бой аршан кун,

Акыл сыздан олдук дей,
Ашаш даган андан кой.
Ліка обакіой журоанбай,
Тамташ даган андан кой.

26

167 бет.

Кой адамдар кырылып,
Олук-тоодай жиилип,
Бүтү Сиңий басалбай.

Ийлагаңы аңдан кой,
Жаңы гизий кетеалбай,
Кара жаңын карыг урүп,
Кийналгандар аңдан кой.

Асуларын арбатып,
Аталгаңу аңдан кой,
Мүрүтарын сербейтип,
Эр олгаңу мүңдан кой.

Жетикуңу урушту,
Бетешип кыргиз Китай турушту,
Каңдар акты суу болуп.

Картайбасан келеатаг,
Калайык сага дуу болуп.
Кыргиз, Китай менен.
Кармашканда-~~кан~~
Кан манас турдугуу болуп.

Кыргиздар жеңишке ээ болуп,
Кылган ишы коп урдун.
Калкына тийди кее болуп.

Бетешип кайра келелбай,
Бетешкенде кыргызды.
Кара Китай кой манжу,
Кайрат кылып жеңеалбай.

Акыл ойлой Коңурбай,
Анын ишин момундай,
Жети кунго кол ду-
тынигуну сурайт.

Писеси жерге бугулуй,
Кан Манаска Кемин болуй-
жугубуй.
Кайгилуу созу курады.
Кан Манастан жети кун-
сурады.

Кан Манастын аңкоолук-
Эмей Бекени-ани-муну-
ойлобой.
Акыры туйко жеткени.

Эч кимге Кеңеш Салбастан,
Жине ой кандарду албастан,
Жети кунго Лук сай-
берий кайгану.

Кирандардын барысын.
Бее жинге белекеберий кайгану.
Муну качан ойлоду.

Баатырлардан олуму.

Касташ каныңбулжерде,
Кан коңурбай эр болсо,
Кара кутай кайтаган,
Катыкун кара Сел болсо.

Уя пактай кордуңбулжиди,
Убара киядыңкойжиди,
Кашкактай кордуңбулжиди,
Кайгыга Салдыңкойжиди.

Кеңеш бей жооб бергенин,
Эми кесири тиер озуңо,
Бай кабай жооб бергенин,
Эми балакеі самар озуңо.

Аркар кагандан бир каган,
Ан коолук ту кой бай суң,
Ал жайда бол со билесиң,
Айтий бир ооз кой бай суң.

Кара китай мал жуйу,
Кайырай кара курідей айлай суң,
Эмиңе алий сен мени
Мага эстетий неге кой бай суң.

Эрегиш кен душманды,
Эми сен ким дей ойлой суң,
Аркагандан бир каган,
жой бай суң.
Эсерликти кой бай суң.

Убалга калдың манасым,
Учбай сындыкан атым,
Кайгыга салдың манасым,
Кайтейин сындыкан атым.

Кастың манас орунду,
Кайнатың манас шорунду,
Кастың манас корунду,
Кискарітың кайран омурду,
Кайырдиң жаман копунду.

Бурак атка сарланы токуйкой,
Жан жолдошум кан манас,
Жайдамас салий -
Жанасамды окуйкой.

Кан чалай айтсам болбайсуң,
Кастыңкан жоону кондойсуң,
Кой айтым такир болбайсуң,
Коңурбай допузду кондойсуң.

Эрдигиң бар жиң жок манас,
Эч нерсе менен ишиң жок,
Жеңбай эми кейбейби,
Жеңти конго бербейби,
Жеңкан буйрук бербейби.

Чогол айтсам создудей -
Чукудуң манас коздудей,
Толасты кантий кардук биз.
Так сам эми алдук биз.

Эл жерди кантий коробуз,
Эми биз буя жер дей.
Кейбей алобуз.

29

Айлоңбой ишти килкыча.
Айло соң бало таробуз.
Обу жоктук ишиң дей,
Эми биз о дуйнону коробуз.

Кабыргасы кийради.
Кан Алмаң каттуу ийлади,
Кайгыны тартып турсада.
Кан манасты сыйлади;
Каттуу айтууга кийбади.

Ой Саанасы балуйуй,
О жарайкан колдодей,
Алмаңдын козунун —
Жашы тогулуй.

Санасы Санга балуйуй,
Сандырчалцу Алмаңдын,
Сакалыялдый жашы тогулуй.

Кырк баатырга Кей айтат,
Кираниң Алмаң бекайтат.
Кирандарым дей айтат.

Жамандык кылсам кечирдей,
Жалган эмес чын созум,
Жан жолдашум арууке,
Калар эми же сир дей.

Кырандар Ката созайт сам кечирдей,
Кабарлай эми коноюн,
Катындар калар жесирдей.

Чалгынды бирге чалыштык,
Айланайын кырбаатир,
Кай жерде коңул калыштык,
Торулду бирге торуштук,
Айланайын кырк баатир,
Кай жерде коңул оруштук.

26

Олумду костой кутунгун,
Озокчун барын дартанды,
Отунуч кылам тушунгун.

Апсанга эми Кутунгун,
Асатка тушту Кайран баш,
Ариз айтамын тушунгун,

Атарды жакшы токун,
Аман ой жандан чочугун,
Жаракты бекем кармагин.

Кырк баатыр Кияматтык,
Кийин Кунуо ардагым.

Кийин ишке келет Кутунгун,
Киска айткан созго тушунгун,
Китайдын колу Сунунот,
Кыргиздар эми Кунунот.

Эсенбай тиш Кутулуп,
Алдидан тосуп жугурот,
Кайтырбай Кайтыр издерди.
Бирдин терет биз дерди.

Эсенбай Кайтырди Кайтий атабиз,
Кайгыга эми батабиз,
Кубулса Кайтий билебиз,
Кайтырдын Курсагын Кайтий тилебиз.

Кырк баатыр сага айтарим,
Кагбай душ Киланы,
Касташкан жоону жигали.

Ж.

Баатырларга ололу,
Бакыга нени жасса Кудурет,
Бардыгибиз бирге Кароду.

Кастаҷкан жоону королу,
Канын сууйан тоголу,
Кадыр аллам не жасса
Калем дегини королу.

Кан Алмаҷ созун бутурун,
Кырк баатыр калды тумунун,
Аҷтамак ичин жайланын,
Жаракты белге байланын,
Даяр турду шайланын.

Кызыл-тазыл Кийинан,
Китайдын колу сунунун,
Кайтай Кыт кирчени.
Эсен байдын келченин,
Кан Алмаҷ мунубилчени.

Соот-гоп кутуйчаны,
Кинайтай байго кийчени,
Кайрат Килий бакырин,
Кайтаган кой колду,
Кан Алмаҷ кирди сайырин.

Беренин губак алдига оскону,
Кайтаган Китай Манжуну,
Сеҷирден алдын тоскону.

Каарын Салий сурданин,
Кайран сырчак ер наме,
Кара Китай Манжуну,
Кайратосту жотырин.

26.

Бетешин Китай чиганбай,
Бередерди жиганбай.
Карчалай Кайыр калчаны.
Китайга кардук карсоткан.
Кан Манастын жан, жаны,
Кистоо Кайыр калчаны.

Кан Алман сараланы чуратый,
Чан, ды арыкан буратый.
Нескара ике жеткини,
жеткен жерде Кайырын,
Боскунгукі ун цецунан,
жыга Кокой откону.

Арі жакіан сырчак жеткени,
Ал Кайырга Кай балбан жеерде,
Которо Качы кетерде-
Башын кесий кеткени,
Нескараны сулатый,
Кок чебичіи чуратый,

Оп до - саидо Китайды,
Айрал саиды сулатый,
Итенчи Тийчен Таандай.
Имерий айдай алчаны,
Кайтер айла табалбай.
Кайчы да Китай Калчаны.

Алак, Кича балбоду,
Аларды Кудай Кондоду,
Китайдын жолун
Ич баатыр гетти Тарчоду.

28.

Колду Кайра тоскону,
Коңурун андига оскону,
Качба Китай Качбадей,

Акимеңдан шашасыңа,
Мурутан Нечекачасыңа,
Коңтаро Сырчактичикти,
Каарын Самый качырый.

Сырчак ані Урчанитти соемдей,
Сой бай Кантий коемдей
Коңтарону качырды.

Кол дун барын жайырды,
Ойко журок тушудей,
Олар жерин ушудей.

Сырчак Найза Нейкени,
Коңтарого жейкени,
Кара атынын усіунан,
Коңтаро Кулай кейкени.

Артынан Чубак жейкени,
Асабын колго бөрерде,
Ал карани тискинден,
Карман аларда —
Башын чаай Салдарда

Кырк жай Саңкилий жейкени,
Олар ойбос жан менен,
Бүткон бай Толчон Кан менен.

Коңурбай араңжотолуй,
Коңурбайди кырк жай Саңкотаруй,
Колуна алай барчаны.

Копурбай барої Кансырай,
Алдан кетий ал сырай.
Сөз сүйлобай тамтырай.
Бүт денесі ооруй Кантырай.

Кайдаалим Кайдадей,
Кара Китай Кой манжу,
Бир кир сомгу пайдадей.

О дегенде копурдан,
Ожек ожек Кан кетий,
Козду жуум шалактай,
Олу гудай жан талашый,
Арман айтый алактан,
Китай Манжу кой жуту.

Чур курай вийлай кангалы,
Копурбай барої корэтий,
Дарыкерлер жабылый.
Дарынын барын жабышты.

Алапкига болбоду,
Аларды кудай колдоду,
Кер кулук атын гуратый.
Артынан гапын буратый.

Сыргака бо скертик жеткени,
Найза Сайый жигарда,
Артынан губак жеткени,
Кер кулуктун цетунан,
Комо Колой кеткени.

31.

Сараланы гуратый,
Гапды артынан буратый,
Бо скертике жеткени,
Бо скертиктин бамын.
Кесий кеткени.

177 бет

Китай Манжу гурундай,
Жер дуңкурой Кылкилдай,
Тойурак үчүй бос тушуй,
Жер сонолуй аңболуй,
Коргон адам далболуй.
Китай Кайтай кирчени.
Орто жерин Кан Алмаң,
Оной кирий берди эми,
Кайтал жагын Кан Губак.
Камай айдай кирди эми.
Кайра артына Кагыңай.
Акылынан шаңыңай,
Гетке бирин гигарбай,
Геке жагын Кан Сыргак,
Цирун айдай алганы.
Ал кестеги баатырдын,
Калды бекен армани,
Кылыч жеткен жерлерин,
Кылыч менен Кийшалай.
Найза жеткен жерлерин,
Найза Сайыт Мыл Китай,
Аркымак аттар арыштай.
Кокулун Кокко сыркитай.
Кан Сыргак Ламага жеткени.
Кара Гурикіин цетунон —
Сыркита Коной кеткени.
Арынан Губак жеткени,
Ламадай Кагырдын,
Башын гаай кеткени,
Батыр Сынган Кагырдын.

30

Гын апеалы жеткени,
Кытай-мал жу-
Гурундай кирилой-
кете жаатады.

Кайырды кудай Урганы,
Кылган ишин баштады,
Ич баатырга жабылый.

Пегеректей кеткени,
Кармого камылый,
Жоо кулуктор жабылый.

Балбандар гокмор которуй,
Кайтай кирди омулуй,
Кармого балбан болуйуй.

Жаатаріканы жаатартый,
Мергендери ок абыт,
Очогоратканан жуз мин,
Ойюнаалый мунубил.

Баатырлары болуйуй,
Баш качарак корунуй,
Кан акты суудай тогулуй.

Кун тун дебей урушуй,
Ач карым кирдай жулушуй,
Кун-тун тынымалган жок.
Кун жебин алган жок.

Тундо тынымалган жок,
Тун жебин алган жок,
Жети кун урушсалыгы.

Калкан соот гой кут,
Кан балуй бу кан бой,
Ооруй дал болуй.
Эки кол ооруй шал болуй.

Бу кан бой до кан мелен,
Олор олбос жан мелен,
Кайнаган каттуу кыргында.
Кара жанды аябай.

Ич баатыр гыгий урумтан.
Бир кун тунай эсалый жатыщта,
Каникей бергин гул ассык.

Гул ассыктан татыщта,
Ооруган жери басылый,
Умачтай козу ачылай.

Туибардын таз кардын,
Гойко толтуруй —
Эсалыщта олтуруй.

Кайран жеңеп каникей,
Кыйын иш тушсо башына,
Кыргындарга болор ассик дей.

Каникей муну билгенда,
Коцулго алай барисын.
Кошуй кайган эшесби.

26

Талканга аралаштырый,
Эдалга жакчу дарисын.
Тактай кайган барисын.

Суура Чайыт ичседа,
Суусуну Канат ичкендин,
Ал Кубаты артардей.

Атышый Калса Курк баатыр,
Асиктан асай тартардей,
Аяда Нечетан чануй,
Акилга Салый ойлонуй.

Тал канга Кошкан,
Эт-май, бари бар,
Ооруган жерди басугу.

Гул ассыка Кошулган,
Кой чойтон алган дарибар.
Ич кидин суусуну Канит жайланы

Эт жечидей оозу майланей,
Кубаталый Карди ток,
Алаамда мундай ассык жок.

Тал сар карыт айканда,
Тараса жыл диз байканда,
Тал дын жыли журчондо,
Тал агарый сурчондо.

Ич баатыр Урул асандан,
Гул ассыктан ичий жайланый,
Беяге жаракы бекем байланый.

Асыр кыбалгу Урушту,
Ал жайын ичо Курушту,
Амандык Тилиим баатардей.
Ардак дашыт бир бирин,
Абыдан Кой ко Курак жайый абуш

28.

Кандай иш бан со коробуз,
Кан ачий жаткан урушту,
Кан Алмаңди кадырлай,
Каралай бирган турушту.

Катарлаш болуй журолу,
Каарааңды такир узбодей,
Качырсаң жаонду бй маңдай,
Кайкандыя бекем туздодей.

Кыраңдар аіка Минчени,
Кыякыдаган Кытайга,
Кайрат Менен кирчени.

Какан чаныкоздай айдады,
Кан часын кирий жайлады,
Кайрат Кучан Тайбады.

Кокала Менен чуробый,
Кайзади журган Кубанбый,
Кытайды кокчо Качырый,

Кыйласын кирий Катырый,
Каарын салый Качырый,
Кыйласын кирий ийчени.

Эсенбай турган жашыный,
Эсебин Мунун Тай Самдей.
Эр кокчану соо Кайбой,
Эрдемсичен Немени.

Чекеге Мееней атсамдет.
Маашаны Кыздат Мееледи.
Куурайдын Тубун Эзледи.

Ал аманди Кокчо бийбеди,
Кок аланы Сиргитей,
Кайтарун Кырий ийгени.
Ток Тушуна Кингенде.
Таамайлай Басий Маашаны,
Такыр Туура Кингенде.

Ажалдан адам Кутулбас,
Кок чолун башын ок жарый.
Кок аладан Кулады.
Китайлар Канды Шаганий.
Жетбай ишп Макиатий.
Кок чолу атый Сай чолу.

Кыргыз Казак Чуруидай,
Ич батырди Кыргондо,
Китайлар Кагыдыриндай
Кыраудар Канды Кайгырий.
Карап Кылай Турчу —
Кан Кокчодон айрилий.

Кыргыздыалар Китайга Сангалда,
Китайлар Кагый Кангалда.
Коркулуктуу Китай Кыргондо,
Кокго учун Кой адамар алгондо.
Кыраан алман Сайлай,
Кырк батырга жалалей,
Кыйын ишп балду Коробуз.

28.

Кирк батыр Кыламатты,
Коробузда же олобуз,
Ажал жеткс олобуз.
Кокчолу Коюй аттырый,
Кандайга бул кордуха,
Кайырай Кантий Колобуз.
Кыргыз-Кытай,
Бетеш ий Тургуту,
Кыргыздашый Угуту.
Тугулган Тугогон,
Тугуту Кытайэлжен,
Тугулбогон Кен экен.
Кыр ылган Сайын,
Кучогон Мал жеу-
Кытайэл экен.
Кыйындары болуйуй,
Кайтай Кегудой Корунуй,
Кар ш_ыламый Турганы.
Кирк баатыр Уруш Салганы,
Найза Кармай Той бузуй,
Ажалдуулар окко учуй.
Кытайлар Кайга Чомулуй,
Уч батыр Колдан болуйуй,
Кайкига Чигий барышты,
Аттарын отко Чалдырый,
Асыраак деш алышты.
Кайикей бергин Гулассык,
Кангантга игий алышты,
Кадыр аллаш Колдо дей.

Китай Мелен Манжуну,
Качырый Кирий Калышты,
Кырандарга Кошулуй,
Кирк батыр Кошо Кирчеди,
Манастай Ураан гакирый,
Кондуй Кондай айдай жатырый,
Желбай Турган жашыней,
Адистичи ашыной,
Алдыда журган бакмурун,
Маанкер Мелен Качырый,
Китайдын Колун жатырый,
Каранго Тура кенчеде,
Кыйыйото бергеде,
Бок мурунду бирхайду,
Маанкер Кулук жесби.
Кыргиздар жакки дыр хайду.
Бок мурун аттан буктуцту,
Кыргизка Кыйын жуктуцту,
Кызыталак Желбай.
Куурайдын Тубунан,
Кубулуй алыи башка жакка кеткени,
Куурайдын Тубун бил жалдай,
Кыранан Алман жеткени.
Кайда экени билинбей,
Каарани Козго илинбей,
Желбай жатый кеткени.
Каары эми кармады.
Кан Алман кунду жайлады,
Жайдын кунду киш балуй.

29

жан кейпікен ищ болуй,
Кыргиз дар калды кайгырый,
Бок мурун дан айрылый,

Кытай мен шанжулар,
Кызталактар коонун жайкылый,
Эсенбай бол со щатаний,
Кыйын Сынай Макіаний,
Эсенбай болсо кутулуй,
Алдыга отуй жулунуй.

Кыраңдардын жолун тоскану,
Тутун болуй болунуй,
Анда-санда корунуй.

Кыраңдар Кытайда, ~~Кыргыйі Кыргенде~~.
Кырий Кыргенде
Кай казын коздай сурмандо.

Бо суул-верги уул,
Алдыга гычий кагырый,
Артурлуу мылыкатылый,
Кытайдын колун жатырый,
Кырк батыр каттуу кагырый,
Кытайдын колун сатырый.

Эсенбай маашы ирмеди,
Бо суул аны тилбеди,
Бо суул аттан кулады.
Кайтай Кытай кеткени,
Кырк батыр бо суулга жетбеди,
Кырк батыр жаман айлады.
Кан Алман жаныи кийнади.

28.

Ақ ақ киіз басбадық,
Ақ ақ киіз басқадық,
Ақ ақ үйлер жасадық,
Ақ ақ үйге қонақтар,
Ақ ақ үйге қонақтар,
Ақ ақ үйге қонақтар қонақтады.

Ақ ақ бетті Қыратқарға.
Кең сайғай – Қыратқарыңдағы айғай.
Ақ ақ бөгенде бие бөгеуде,
Ақ ақ көкжал үйіріп,
Ақ ақ құлындарын іздеуде,
Ақ ақ құлындарын іздеуде,
Ақ ақ қатқалаң аяғын қанатып.

Ақ ақ ақбас Қыратқарға,
Ақ ақ ақбас Қыратқарға,
Ақ ақ ақбас Қыратқарға,
Ақ ақ ақбас Қыратқарға.

Ақ ақ ақбас ақ ақ ақбас,
Ақ ақ ақбас ақ ақ ақбас,
Ақ ақ ақбас ақ ақ ақбас,
Ақ ақ ақбас ақ ақ ақбас

Кам кактай Сайсей Сулатыт, 187 бет.
Канталарын кайду сулатыт,
Кирун тоду ал позуно.

Жеңбай аңтаржести,
Алман, дын издеңин тиндижи,
Тоталаган Кайкан дун
Такарто суна кирдижи.

Кан Алман, далайын сонтам тады,
Жеңбай итти тайбады.
Кан Алман, таай алатдей.

Жеңбай итиң, Кочканы,
Качан бинсо атамдей,
Жеңбай гочко шамбады.

Кокурбай кенди жеңбай гокунуй,
Жай сулоштуалтурун,
Кордумэле Кайтудей.

Сыргактын Сайган Найзасы,
Сооктан отуй гучукка жетидей,
Мага Найза Сайды Кантаалай,

Кокурак Колу тутумду,
Кайду Сыргак Танкалай,
Сыргактын меелей атакор-

Бинибей отуй жатакор,
Сыргактын атын соё кор,
Сыргактын атын сен жиксаң,

Китайга айтын даңкилам,
Жеңкантга бек айтын,
Бе жинге сени Канкилам.

28

188 бет

Сыргакты ап, дой Карачын,
Бул ишке озун жарачын,
Ниязанайын жеңбай.

Коңдуго мунуалакар,
Сыргакты атый Салакар,
Коңтаро Сиздай ыйлады.

Коңтарону жеңбай,
Кок Каным дейаны Сыйлады.

Бетеге жамыңый,
Бек тиктеди Катылыт.

Сыргакты ап, дой жамыңыт,
Бул дунуйо жалганы,
Сыргакты ап, дой Калганы.

Сыр бараң, Колдо атылыт,
Кок Чебичи гур атый,
Коңгруи Сайды сулатый.

Сыргакты Китай карчоңуо,
Карымкир карчан Кайдай Качыпты.
Кара жаңа Кымпат Турбайбы.
Карчалай Калыт атылыты.

Сыргакты Коңур карчоңуо,
Карчаларго жертайбай,
Колго Качыт Катылыт,
Коңойго тумуй басылыт.

Караатты Мынай Чаба албай,
Кайрат Кылыт акил Табалбай,
Кайтаарай Коңдо Калганы.
Кайгидан Кучей арманы.

28

Кантга жолу дарлайтий,
Жилбайга арызайтий,
Айткан созду айлогун,
Сыргакты атан Кайбодун.

Кок гебичіе гуратый
Котунан гандыбуратый.
Козол сыргак жеткени.

Кок доо деген балбанды,
Комо Коюй кеткени.
Кой жакиан Китай жеткенге.

Котарунаный кеткиче.
Кок доонун башын кескени.
Ана копуо кургандо.

Ая карага Кашгы гаай,
Ай уокуо сыргакки жеткени.
Аркасынан губак жеткени.

Арбак Урган копурду,
Ая каранын Устунан,
Антара Коюй откону.

Кан Алмаң гаай жеткени.
Копурдун башын кесерде.
Кырк жай сан, ажыратый кеткени.
Ажалы анын жеибеди.

Каарын салый бакырый,
Китайлай Урган гакырый,
Кан жолай Алмаңа жеткени.

Кайтанга найза кеткени.
Кан жолайдун найзасын.
Кагып Алмаң салганы.

Жолойго Найза кетхени,
Ач буу дандын устунан,
Ал Кайыр учун кеткени.
Каарын Салып бакирей,
Кан маластай Ураан чакирей,
Кан сырчак жолойго жеткени.
Жолойдун башын кесерде,
Жолойго сырчак жетерде,
Байбандары жеткени.
Жолойду которо Кагып кеткени,
Жолуу кайтуу кайыр дын.
Чын ажала жетбеди.
Сырчакты ан дый журчан,
Эсенбай Мингесин,
Кайыр чоктоду.
Бараңын кайыр октоду,
Бир куурайды баалалай,
Байыр алый токтоду.
Бараңынан окпетий,
Кан сырчакка окжетий,
Сыңсыңтай кетебей.
Эсенбайдын ал огун,
Бучкагына тепебей,
Анда Эсенбай эмне дейт.
Ягылым сам кетбеди,
Якылым буга жетбеди,
Кан галай ат сам сырчакта.
Кайыр ай огум отбай кайдудей,
Кокур бай айтай жаман соз.
Кокуй кун мени сайду дей.

30

Жеңбай Тұрдуғатаның,
Әр сырчак жұрдуғатаның,
Әмі қатуай қылам деп.
Әмне күнду қорам деп,
Әп, жаман қаарып ататко
Кап Тарадан алам деп.

Жеңбай жұрат қайқырып,
Жеңбайды сонога —
Қаңыл ичип қойлога.
Изтеди күн тұн жатбады,
Жеңбайды тақир тайбады,
Қан Алмаң күнду жайлады.

Қытайдан шару қайнады.
Жеңбайды Алмаң тайбады,
Әлдин кирип ичине.
Жеңбай қатылап жатқаны.
Қан Алмаң қолдун барын сатырып,
Қырғынды қатуу бастады.
Жеңбайды тайбады.

Жеңбай жұрат жашынып,
Адистиги ашынып,
Айла ашалды ал айлап,
Ар жердеги бетеге —
Ал қатыр қалат жашынып.
Қырк баатыр ал күнду,
Жалып тұнап жатышты,
Ан гемеге батышты.

Кыраан Алман эмиантат,
Кызыктуу кеп эмиантат.
Кыраандар уккуп деп аптат.

Олум кеп жакындай,
Очош кандар соо кайбос,
Ожорлонду бизди кууб такындай.

Пуулга, соот, гой кутту,
Пуйгундар туурал ай башкакиёкор.
Пайалган кытайды-
Пал калай бес жилин каздай сурокор.

Алан-жетин кун буйсо,
Кыргызбей кайбайт,
Кудуретин буйругу.
Казылай турган кара кор.

Биз качсак кыргызды,
Кытай кыраандей-
Кытайлар озбилчилин кылайдей.

Баатырлар чечбейли бендидей,
Сактайлы кыргыз эндидей.
Пактоолуу баатырлар ачий жаткан-
сенди дей.

Кытайдын эли-
Кыйын жерет,
Кайтуучун корсон,
Кара кирет.

Пул парди гойко тайгузуй,
Сдусун сдуга кандырий.
Каникейдин гул ассык

Ал ачибар.

Бардыгы
4804 ар

30.

Кан гонча ичий алышты,
Ооруган жери басылай,
Умачай козу ачылай.

Манас жанундогу -
II-ги Кытайлан баш-
Галымы-.

Манас жанундогу жомокту-
1920-25 жылдарда, бала чакта-
чомон баласы бердали дегин
байдын жылкисын баккан.
жылкичидан- щаан-щокан
Мен ен эл уккандa, Менда
Щынарлан кун-тун дебей
жанынан гикбай учарэлем.
Мен жаш кесилдеп- сергакол-
узга щакіуу элем. Аган-
Мады тию Солдугу- Солтанай
дегин Колузгу бар эле, Ал
башын- Аяк буякка кол-
жандабай Колуз гертерэле.

Колпсан бацтай болуй псургон-
адам псакшы болобу дей.
Мен 8 псацыман оор псушушка
кабыцтым.

II-ги Китай Цзандиси 1-бет.

Эсалы асыраак-
Бирікі Ұкіай алыштыа-
Эрте Цікудан-
ойчилуй Калыштыа.

Эрте Тунуй аітокуй,
Аітокуса баітокуй,
Эредер атыла Шалаштыа,

Эми ол дыда Кандай болырду,
Эредер Кайдан билиштыа,
Эредер Кокіудан Шкіи Казырай.

Китайдын Колун Сапырай,
Ұч баатыр Казырай Шыккалда,
Кастіер айла Табалбай.
Китайлар Кастыа шашылый,

Китай Шаттер Шыкурай,
Кастіебизбаздей Кудлошуй,
Кокуй Кобба жеурдеший,
Каардаштыа бирынбирытыадеший.

18/

2-бет.

Сыргак жургон колду кочирий,
Кытай ман жуну сапырый,
Жибай сыргактиандый —
жашыйый.

Жибай балео кубулуй,
Бетегени бетке кармады,
Сыргактан козун албады.

Жибай кан га атсада,
Сыргакка огу отбоду,
Уч баатырди кытай кайтоду.

Уч баатыр кирди далайын,
Копурбай журот кайгирий,
Уроо кирди бизден кайтудей.

Уроонун асаби жаманаттудей,
Тал калади сарайды,
Олум кылды далайды.

Албарыс кылыч эгиший,
Копурбай — жолой,
Мурадил — Алооке,
Боронгу жибай,
Булар гурду кепеший.

20.

3-бет.

Ал мамбет кулду сайбай дет,
Ал иттин кансен ичин кайбайдет,
Асабтыбизте салды дет,
Албизден очун алди дет.

Губак дечен Нашеси,
Жунгандя салдидет,
Маншу Кимайбиричин,
Алда жетбей калдидет.

Сыргактын айтый Сымбатын,
Арсан мелен Киматтын,
Сыргак жеке эр экен.

Ага Кимдер тец экен,
Карым кирдай Кагирай,
Кайга эрди сайду Кагирай.

Сыргактын Сайган Найзасы,
Соокіан отун гурука жетти дет,
Жообарусу эр экен,
Жоаругун айі сам жер экен.

21/

Кыргакіду Найза эр экен,
Килим ди бускан жер экен,
Сыргакка кыч жейбген Наме экен.

Жен бай Турду Заркилей,
Китай-маньжу биригей,
Иу баатырчатап Килий.

Бири Мин-ге Тагичан,
Бари бирдей шер жен,
Барибиз Кандай Килабиз.
Буларга алда Кучда —
Жеибегин Неме Экен.

Адистичи бир Кантча,
Батырличы баш Кога,
Колду Кайдай Сайдудий.

Китай Мин-ге маньжунун,
Кийласын Кырий Кайдудей,
Доо шаалар ди Талкалай,
Барын алум Кылий Кайдудей.

Окмайтук жсийын Кургани,
Окуйтуй Булар Тургани,
Багын Сакби Кайрадей,
Багынбаска Кайбадиго айла-
дей.

Кан жолай айтый Кангани,
Кан жолай дун бул созун.
Кокурбай Такир айбады.

22/

Олбай Турган жанбарды,
Окунуп Кытай нетиндей,
Кайгерасоп жан эле,
Мурутан алеан жетиндей.

Манасы бол со жаралуу,
Ж баатыр Калды Саналуу,
Кара Кытай Кан ман жеу.
Кара Курiай жайнаган,
Ж баатырга ак жейбей,
Шаруп Кандай Кайнаган.

Манасын агайын жейкирий,
Тал Кайшын габамын,
Турду Турат Кокурбай.

19/ Кандайга дагы —
Бее жинди Мурутка,
Бере Саламын.

Каркиктар Калдан Кей деди,
Кокурбай дын бул созун,
Кошун дун бара эй деди.

Кайрат кылды Камылай,
Кайгадан акыл табылый,
Кытай мал жу булэкоо.

Кайрат мелен ич батырга,
Кичбай кирди жабылый,
Кымпатым сизге дайдеди.

Ич баатырды мелей эсибай,
Мергит баисон, ат деди,
Куурай таиди маалектей,

Билибей оңуй жайдеди,
Атаибасаң эсибай,
Тирду жуйбайкуй жайдеди.

Кытай мал жу кун, олгоку,
Канин Сенин майкуңда,
Касналак Кылый багабыз.

Каалагандыа эсибай -
Сеналасың -
Кытай мелен мал жуну.
Кырдыр ий нече Саласың.
Кокуйбай айтый бул созун.

20/

Кей Кеңешти бүтүрүп,
Ич баатырдыгатын сокога,
Жеңбай аңдай күтүнүп.

Соот. Чоң күт кан болуп,
Кол котарун байшан болуп,
Атуй гүлдар салый жарышын,
Атуй парлар керий арышын.

Ич баатыр колдан болуйуп,
Кайгыга Зигий барыштуп,
Котуулай салды жарыштуп.

Кан солду жуун Тасалай,
Кайум ушы богат иш деди,
Коробуз ани биз деди.

Аттарды чойко тай жузуп,
Жалый жатый алышти,
Кан Алмаң жамаат тушкорду,
Кайгилуу жамаат иш корду.

Тушундо мушкул иш корду,
Кан сиргак менен губокти,
Жеңбай атый жигибир.

20/

Эки баатардин кунудей,
Китай манжуну Алман-
кирибир.
Сарала кулук эмесби,
Алдына элдин гигибир.

Каарданий ийлабир,
Кара жанди каттуу кийнабир,
Сараланы гуратий,
Сандыргалуу Алмамбет,
Сыргагым губак дей ийлай,
Ай карацгы тун балуй,
Армандуу кийин кунбакуй.

Асиядар дан ажирай,
Асай кандай турамдей,
Китайга кыргылды салибир,
Кайгы да Алмат калибир.

Уйку дан кетти ойгонуй,
Оп жагына тангалуй,
Тап зар карый атибир.
Тараза жилдиз батибир-
Эрте тунуй аттокуй,
Аттокуга баттокуй,
Эрендер аткамыштан.

22

9-бет-

Каникей берген гуляссак,
Кангалча алар ичишта,
Кадыр аллаш колдодет.

Качырый колго кириштi,
Орто жерин гралмап,
Алой кирий бердижи.

Кайтал жачын кан сырчак,
Кашай айдай кирдижи,
Кара китай мал жуйе,
Кай касын коздай сурдужи,

Чет жакасын кангубак,
Чекебирин гичарбай,
Чогултуй айдайалжы.

Кочырай найза сунайбай,
Копурбай Кайрат Кылыч Туралбай,
Качти китай бежин жерине.

Ата Калый озу жок,
Апаі балчан мундан кай,
Колу сынай калокiай,
Гамiан дагал андаткай.

20/

Ешкі Сейіт Зекеріей,
Балаңбалақ алдаған кез,
Оның қолдан жасағын,
Қайтып қайдан табамыз,
Қасиетті Құранда Тағыда.

Қалқаңдай деңгейге,
Кей ақтық жеткізбей,
Қасіреттің құшағында,
Қайтер айла табамыз,
Қожықтың

Котыласып, жатасып,
Сыргакты Каган атасып,
Кобакты Каган ачасып.

Кокурбай Жеңбайдитилдеди,
Жеңбайдын бул ишин,
Ір Сыргак Такирбилбеди.

Жеңбай Турган жашынан,
Адистиги аш ишин,
Куурайда Турган Кабылы.

Сыргак журган жееби,
Кытайды Кирип Сайырып,
Кылыч жеткен жерлерин.

Кылыч менен Кыймалап,
Найза жеткен жерлерин,
Найза Сайып жыккан.

Алап, Кыча болбоду,
Асап а жаа таргоду,
Асылып Сыргак сойлоду.

21/ Ар ам алган Кок чебич,
Мудур улуп кеткен,
Кан Сыргактын башынан.

Каскаси учуй кеткени,
Кайта ондой алкыга,
Козол сыргак бирканга,
Катарун башка сангалга.

Эсенбай Мелей бир кайду,
Кок чебич Уркуй дыркайду,
Сырбарандан ок жеткини.

Кан сыргак чекесин,
Кайлет ок талкалай кеткени.
Кан сыргактын кадиксиз,
Касасы анын жеткени.

Кок чебич айнай гигарда.
Эсенбай кок чебичи-
бир кайду.
Кок чебич кетти кырданей.

19/

Кыран сыргак аттан кулай сурданей,
Кан куйунган жарасибар башында.
Кан сыргак Шейт жолоду,
Жыйырма бир жашында.

13-бет.

Кун ачык тунуй тун болуй,
Кирал Сыргак шейтиі кеікенде,
Кай карацгы тун болуй.

Айда гикбай жашынай,
Армандуу Дуйно оп, бай Кал,
Сыргак ансалдуу акко гатылай.

Жер куп, урой суйлонуй,
Жер астым устум болю жастады,
Жеңбай дегин ит Неме,
Сыргакты атый Гашгады.

Кабылан ийлай кунийлай,
Карандим Сыргак дей ийлай,
Канатым Сынуа Кайрылай.
Казылайын Кырк баатыр,
Кал димби Кан Сыргакіан айрылай.

Кырк баатырдин бариси,
Кан жеуіуй турду гур курай,
Карандим Сыргак Кайдадій,
Кайрылгис кіткін жайга дій.

19.

Кабырчасы Кыйрады,
Кайта-Кайта Сырчакдей,
Кан Алмаш жаманыйлады.

Кырк баатырдын бариси,
Кирилой Кетчу эмедей,
Козунун жашын тийбады.
Кочилам Сырчак Кайдадей,
Кайрылбас Кейкен жайгадей.

Чубак Турду бурхурай,
Асилим Сырчак Кайдадей,
Асилымдан ажырай.

Арман Кун Кайтий журамдей,
Ажалга бенди байладим,
Асил Сырчак Сен учун.

Ман жеу кара Китайдын,
Бектерин Такыр кыр амын,
Бее жинге соогун жыйамын;
Алтибергидей Камыйый,
Айтыл Чубак Чамыйый.

19/

Алаңгича болбоду,
Артарайтан Качырый,
Артурлуу Мылтыкотилей.

Алаң Кассар сырменен,
Айик баган гыр менен,
Китай Ман жер Кайтады.

Кара жердиан Касый,
Кайтугунан тайтады,
Киргиздин барын Кирууга.

Калабаны салуга,
Кайтай Каршай алуга,
Кайтай Китай Киргени.

Кыраның Алмаң,
Кин губак —
Китайдын турун билгени.

Белди бекем байланей,
Берен Алмаң-губаның,
Бек Качырый Колго Киргени.

жеткинде Алмаң Турабиз
Кан сиргакіын очу дій,
Кақурбайди Кагирди.

Кақурбайга Найза Сайгани,
Кақ таро аттан Кулади,
Кан губак башын кесерде,

Кирк жай саң гикти Кагирій,
Кирк жай саңга Алмаң жеткини,
Тоо балбан дегин жай саңын,
Тогалото Сайгани.

Кирк жай саң ажиратый кітерде,
Губак жестий барганы, Тоо балбандин.
Киличтай башын алгани.

Турасынан Кагирій,
Кан жолой гига Калгани,
Кан Алмаң жолойго,
Найза Салгани.

Кан жолойду кир жай саң,
Котаро Кагай кет кини,
Котунан губак жеткини.

20/

18-бет.

Кара жой дегин балбандын,
Кармай башын алгани,
Каары губактыгы кармады.

Ли кай Сашы бакырыт,
Кытайлан Ураан гакырыт,
Мурадил гига калгани.

Кан губак ага жеткени,
Алактаган Капырды,
Ли тара Кошы кеткени.

Артынан Алман жеткени,
Мурадилди соёрдо,
Канын тогуп Койордо,
Кирк жайсан дази жеткени.

Мурадилди Котаро-
Кагып кеткени-
Кирк жайсан га-
Алман жеткени

19/ жеткен жерде кан Алман,
жетоонун башын кескени.

Кытайлар кайди гуркурай,
Кандубай айлат буркурай,
Кыйын думок болду дей,
Кырый бизди кайду дей.

Кангасын сойду палтадай,
Кан агий кетти гартарай,
Кан Алмаш менен гутагын.

Кайтуу кыргын салганы,
Кыранын сыргак очу дей,
Кытайдын кантару-
олуй калганы.

Кун-тун дебей атышый,
Кыранын сыргак дей журот.
Кан Алмаш менен-
Кан гутак тын-
журогу куйуй ачышый.

Ошон учун кыранар,
Кытайдын канын суудай агызды,
Кан сыргакын так очун,
Кытайдан мунтиналыгы-

20/

Кан сыргактын өзү үчүн.
Кан Алмаш менен.
Кан губак алуждан,
Каркбай Салыштын.

Ал кесекіе кытайлар,
Ала амандары кетиш калыштын,
Асанка кытайларды Салыштын.

Эсенбай жерду жашынын.
Эбин Гааб. ат Сам деп,
Эки Кудрай Губуно,

Кубулуй жатын жерганда,
Губак колду кырганда,
Качырын Кирий Турганда.

Арам олган Кок Тике,
Араандай оозу ачилый,
Арышынан басынын.

Мыдур улуй Кейкени,
Губактын башына,
Кийген соту —
Жерге кулай жейкени.

20

Жеңбай так ушуну, куткону,
Маашана мелей жеңбай.
Губакта кокуракко бир койду,
Кок теке уркуй дир койду.

Кан губак аттан буктушту,
Кагылам кыргыз эл ине,
Кайгылуу жаман жуктушту.

Кок теке кагый гигарда,
Козол мерген жеңбай.
Кий кулукту бир атты,
Кок текени сул атты.

Кок теке жоктой губакты,
Ич кишинтей ан гаста,
Бул дуйдуо жаан гаста,
Ажал дуу окко габылай.
Кан губак кандан абылай.

Кара жер кайуулуктан тукону,
Кан губак аттан кулай тушкону.
Кунда гыкбай карацги.

Кундуе тунуй тунболуй.
Кайгы кайа аралам,
Козуан кан аккан кунболуй.

22

Айда чикбай Калчаны, 22-бет
Куроду Кыргыз арманы,
Канчалык айтсам соз жебес,
Кудуретинн буйруй салчаны.

Жер тиирей оолуй,
Кан чубак жатты чайулуй,
Кыранын чубак жан тартый,
Кылмаі костай жаноду.

Кудуреттин буйругун -
Кой адам дар кароду,
Кандай кундо калдыждей,
Кан манас козун жаштады.

Кара жер котуулуктан,
Кой арый тутуй турсада,
Кылмаі калымалаар,
Кыргызын кырылой кете жастады.

Кан Алмаш кой туу Кайгырый,
Кан айтан калды айрылой,
Кан чубак-сырчак жандажак,
Кытайга такир бай бербей,
Карчига кушай тайгузле,
Каары жатан кармаса.

22/

Китайды Кыргыйгузле,
жаныз колды жандырай,
жаны Кейий ал сырай,
жарабкатча жалынай,
жаны Китай маанжуга,
жаныз кирди чалынай
жаныз Алмаңа —
Китайдын ани жетбеди.
Копурбай Турду бакырый,
Колдун чичи пастына,
Алмаңды жекеге чакырый.
Копурбайды Соёмдой.
Сойбай Турду Кобиий коемдой,
жекеге Алмаң кеткени,
Алмаң Турган Суйунуй,
Копурбай Турган Куйунуй,
Качырый Алмаң барганы,
Кайгидан Кучой арманы.
Чекени жайкан Тургааны,
Кан Алмаң Кайрый Салганы,
Ани жыбай коро калганы.
Копурбайга жетерде,
Коңтарасын башын кесерде,
Жыбай кан Алмаңды.

24/

Чекеге мелет бир Кайду,
Кан Алман, Сарамадан Кулады,
Армандуу дуйно оңбай кан —
Ансалосай будагы.

Чекеден Кан жоолуй,
Азиз Кандын жолгизи,
Аттан кулай кеткени,
Андабай Калий туулкасын,
Ансалдын кара жеткенин.

Китайлар Кайды шатанет,
Кан Алман шейит аттанет,
Кан манас Кайды буркурай,
Кудуретке армаенайтий датанет.

Жер куп курай Кочкону,
Кан Алман бул дунуйодан-
отконду
Кунда чикбай Калганы,
Кучоду Киргиз арманы.

Кан Алмандын ичине кетти —
арманы,
Айдо чикбай Калганы —
Бул дунуйо жалганы,
Аркимдан ушул арманы.

22.

Манас белге гигий баргани,
Белди Манас тоскану,
Жен бай менеет козгоду.

Адистигин таштади,
Аккулани отын таштади,
Манасты аккула-
Ургайлаштей кишиней,
Аккула кулай кеткени,
Акреттик досуш дей,
Айлаштайыт эмиконгуидей.
Коздан ооб кокуидан-
Шыр жыттай,
Кайта кайта баржытай,
Кан Манас жаокалгани.
Кабилаздан кучой арикани,
Келеі далаі жыргатый,
Кетеі доолаі кудуратый,
Келе аткан жашоо шартында,
Манастын кучой дартында.
Ак кеніеты таштей,
Олтура албай жайалый.
Белде Манас калгани,
Кудуреттин буйругу,
Катарбоско гара жок,
Кок жал тулуй калгани.

25/

27 бет.

Белге гуңуа келгенде,
Жеңбай деген мергенде,
Меңдеп кыйын кимиңдей,
Китай маңнеу барыңдей,
Жеткен эмес мурыка,
Сеңин [Такир] алыңдей -
Гой-Самансыңбарыңдей.

Карбалгаңсуңарыңдей,
Жеткен эмес мурыка,
Кеңедейда алыңдей.

Сирчакти оттим сулатый,
Губакты кой дум кудратый.
Алмамбетти сой дум дей.
Аларга барыңдын алыңдей -
Жеңбейл кой дуңдей.

Мен Китайга кан болам,
Китайга кыйган ишген,
Кияимга даңбалам.
Жеңбай турду шаттаңей,
Жеңжеткис макталей.

20/

Манасти Кайдум белге улуйуй,
Барын Кайдум Кулуйуй,
Манасти Кармай алабиз.

Кырк Кизга айгыр Салабиз.
Ўту дегин дарына жарасына-
Салабиз.
Айыктырыт алабиз —
Гукумун манастын алабиз.

Жинбай баисо Мактанып,
Китайдын улуктары шатанып.
Кан жолой, Мурадил,
Ллооке, Нескара,
Боскерпик, Баранчу.
Жинбайлар Гогулуй,
Кокчорго кунчан аракіл,
Комкоро Кулой Кобу,
Гогуу Турун ичкени.

Кан Манас Ак ол покту-
жалинып;
Кирапыла акил табылып,
Бир Кудайга жалынып.
Касиетуу ак Келіе.

22

Тащка арта Салгана,
Ай Кожо бергин бирокту,
Жака дан сонгу алгана.

Ак Келте Мелен Атташы,
Ыны Колго алгана.
Даарыны Кобаі Салгана,
Бир окту ак Келтеге Урганы.

Карооду Тиктеп Турганы,
Карооло жетоо ишмен,
Кондобай гете Калгана.

Каслеттуу Калкарун,
Карооло Козун Салгана,
Мелтирете бек Тиктеп,
Маашаны басып Калгана,

Ой Нан аі са огохор,
Чыдан аі са Кой гатар,
Каслеттуу ак Келте.
Ак Келтеден ок Кетип,

Ал жетенао Тес жетип,
Жетоонун башын,
Усуп Кеткина -

21/

Арыбы кучтуу Капурбай,
Алыстатуруп алганы,
Кан Манастын касиетти —
Змей нет кени.

Женбайдын ажалы,
Канкордон асыр жеткени.
Жетоон атып салганы.

Кан Манастын,
Кайчи сы эми Кайбади,
Кан Алмаш, губак, Сыракгын,
Кондогон экен арбачы.

Арким окуп тушунор,
Кыргыздын Кийин дастаны.
Кабыланды Кытай Каргандо,
Кай касын Коздой Каркани.

Каликей жабыт тушкорой,
Тушундо жамаат шш корой,
Алтын терек айды карай жигилган,
Кумуш терек кунду карай —
жигилган.
Болот терек кун батыштан —
карай жигилган.

21/

Каникей гогуй ойгонуй,
Кайгылуушаи ойлонуй,
Кайберай оц жоолынаганчонуй,
Кан бакайга кейсийы,
Катугун жаман тушкордум.
Алтын терекайга карай-
Кумуш терек кунго карай-
Болоі терек кунбатышка
Карай жыгылган.
Кыраным, Алмам,
Сырчак губак кылмай-
Карай кейкенби алардын,
Ажалдары жейкенби.
Арыстан айди карай шуркалай,
Айкол жоо калганби,
Абыдан кучой армани.
Каникей куркур-
Сайдай жиелей.
Тай бурулду жеселей.

19/

Тамасіаг жаноі Калгаты,
Каникей Семегейди оп,оруй,
Кай рабаныі когоруй,
Кат Манас Коздой жаноду.

Кут-Тут Тынбай жол жеруй,
Жол журсода мол журуй.
Бенде Кангат Манаска,
Каникей бакай жеткеты.

Семегейди такимдаты
Чымчай сейлаты,
Манас корой ут десе,
Семегейди бербей Кайгаты.

Козу жамат Манасіаг.
Козу Семегейге тиеіген
Каникей жеп,еп, Ойлоду.

Тай бурунду такутуй,
Ак кулаганы ак кап,ки,
Тай бурунга гак кап,га.

21/ Ак кулага Кандай кисе,
Ак кап,ка –
Тай бурунга ошондой.

Болуй жарашыт, Калганета,
Кан Манас менин —
Кан Бакай соок Килий-
Карашыт.

Белде Манас олтуруй,
Тай бурунду Токунуй,
Касиетту ак Кан,ки.

Тай бурунга чак Кан,ки,
Баса Миний алгани,
Касиетту Ак кенте

Айдалыга илгени,
Шибергe Кой соорі кейкет,
Шаніегини мурі кейкет,
Нар кескенди Колго алгани.

Алмашбет-губак Сирчак жок,
Манастын Кучой армани,
Манжу кара Китайди,

Бее жинин коздойайдади,
Каари жаман кармади,
Кабиланда кар гондо.

20

Китай Манжу Кочканы,
Киран эрди Кирчандо,
Кирилий Кеіе жастады.

Шенчи Тинчен таандай,
Манжу менен Китайды,
Имерий айдай алчаны.

Кан Алманды Китайлар,
Ітка жукіай арїуга,
Эсенка Тарїуга,
Эпіей жукіай алчаны.

Эми Кудай жалчады,
Эн Кейиш жерде Кон Китай,
Эми Манаска Кабилий Калчаны.

Кан Алмандан соогун,
Кан Манас гиндай Кирчандо,
Кучалий Манастын аршаны,
Кудуреттин Салчаны.
Кабыргасы согулуй,
Козунан Турдубургакіай
Кан дуужаштар Тогулуй.

24. Кирчалий Кучакіай,
Козун жаш Такіобай бургакіай,
Эчиз козу Тугой ум,
Эми Сенден алсыраі-

Кайтайтун жерде,
Тарыс жерайын,
Кабилан Кайтуцыйлади,
Кара жанын Кыйнади.

Кан бакай Мелен,
Кан Манас
Ламандын соогун.

Сарала арікалда,
Ляган жибекаркалда,
Абыдан бекештарікалда,

Сарала Мелен аліашын,
Сандырчалуц Ламандын,
Соогун Самаган жерге жейкирдей.

Сараланы Кан манас,
Кокундан Кар шай,
Кар жыйтай басмайлы.
Кайщырый Алакемдин-
Соогун Саралага тайщырый.

18/

Кан Манас Мелен,
Кан Бакай-
Китайди Кирип Талкалай.
Кирандар дин огу ҮҮН,
Китай Мелен МанжуҮН,
Кай Касин Кайгон Талкалай.
Кан Манас Мелен-
Кан Бакай Кайра. жол - Тарїай.
Таласти Коздай Тарїанда.
Кан Алмаҷ дин соҮҮн,
Саралага арїканда.
Жолдо ҮлбҮлдой-
Кадрин КирҮҮлой,
Кан Манастин-
Копулу ага балҮлой.
Жакилдай Келсе Сарала.
Айда Чикбай Кун Чикбай.
Тун Зиле болой дей.
Армандуу Дуйно-
он бай кол
Асилдар дан ажирай-
кун Зиле болой.

37-бет.

Манастын кучоп аршаны,
Кайарбоско гаара жок,
Кудуреттин Салгаты.

Манастын кожулу жашоп-
оорубур.

Сарала жашоп жоорубур.

Сарала турої басалбай.

Кан Манас жашоп-
басалбай.

Каңырчы туюду-
Кайта дарыя кучоду.

Айлан айын Сарала,
Аттиш шерти Сеп акіадын,
Асылдардан ажырай,
Аларды кайдан тайканиш.

Сарала ани Манас,
Сагын гандай жиітай-
Тунду козунан.
Жашы агып тунду-
Кан Манасын козунан.

19

Сарапаны Кан Манас,
Ал акеше атан сайдудейт.
Айланаси Ала тоо-
Ортосунда гоп дообо,
Кан Алмандын соогун,
Кадырлайт Тунуй Кайду-
дейт.

Ал акемдин соогун,
Алтындуу ак Кепинге-
Сайдудейт.
Кеймендей жерди айду дейт.
Кан Алмандын соогун
Чеч таобого Кайду дейт.
Кудуреттин Сайганы,
Куроду Манас армани,
Кан Алмандын соогун.
Кадырлан Манас Кайганан,
Таласти Коздой-
Жолтартый-
Таласка Кабар жеткенда-
Тактыр омол экенда.
Баатырлар ишин кеткенда.

21/

Ламамбеттин „Ак оргоо"
Алтигисин таласка.
Алтылой Калсын эскирбей,
Кыямдарбою санатта.

Губактын „Ак оргоо"
Бултигисин таласка
Кыз Кабын дан барышлай.
Кыямдарга Калсын санатта.

Сыргактын „Ак оргоо"
Бултигисин таласка,
Кырандар откон эхендей,
Калсын очбай санатта.

Кыриктан откон Кабындар,
Карадан жоолук салынсын,
Кайгисы Кайдан арысын.

Он бештеги Кызбалдар,
Кызыл дан жоолук салынсын.
Кырандарды Кыстайга белек бердик дей.

18/

90-бет.

Жыралтаярды Сәлімдей,
Жезкиябет ақтаяқтарды,
Кемпірдің Гүлжұлдызындай.

Кабинет Гасанқабырғеде,
Кабар
Стенгер ұлығы Әлібекте,
Стенгерайка шалғае Бекеңе.

Әдіскетшілігі Бегіпұлы.
Әдіскетшілігі Дәрігеқызы,
Әдіскетшілігі әкімі Бегіпұлы.

Әкімдік Әлімғали Ғұбайдолла,
Әкімдік Әлімғали Ғұбайдолла,
Әкімдік Әлімғали Ғұбайдолла,

Ак кула окко учурдум-
аяш,
Ал маш бет-чубак сирчакты-
Аларды шейні кетирдимаяш.

Ал дабай Турчі алдырдим,
Асылдардын баарисын,
Бее жинге бишек кайтырдим.

Байкабай Турчі бастырдим,
Баатырлардын барисын,
Жебай шке аттырдим.

Ал маш дын тилин албадым,
Асылдардан ажырай,
Жайка башты салдырдим.

Каккандан барыі чекалдым,
Кыранцардын барисын,
Кисикіцу дуйно кайтейын,
Карын га салыі жейалдим.

Арчукеайтыі аршанды,
Ай гсаш мейде аршанкой,
Асылдардын артында.
Ардактай суйгу балажок.
Ажал жейсе гаара жок.

22

Арууке шилай мунуайтын,
Армандуу дуйно кайеекн,
Ал жерде эйди мунайтын.

Армандуу айтсам гаражок,
Алакемде ага туурган тагажок,
Башка кийгин баркуждажок.

Кабилайын кабилан,
Кан жутуй туурам кантейин.
Каран килар таркун жок.

Каран тайбай кайгирый,
Каламбы кан Алмамдан,
Кайрылса корбай айрылый.

Кан Алмамдын арбынан,
Кайгилуу ушуи дарбынан,
Кайбай бугуй [арбынан] жеейин.

Арууке кайнунан,
Кан жоралгана,
Куйуй бишыи кардукка.

Журокко журокко,
Кан жар саларда,
Котын дын бари жобилай.

Армандуу дуйно жиндей,
Алмамбеттин арбынан,
Арууке бай кум кетежуй
Айдай беттин кан агыи.

43-бй

Кайтаптын кизи арудке,
Кайгы капага голулуй,
Калыка туду карунун,
Кандуу жашы тогулуй.

Арудкина эл каргандо,
Лаатын эл болгандо,
Эркек-кайын барыйлай,
Эсилим ал мам дейыйлай.

Эл жуй ка жаман, жуктушту,
Эрендерден айрылай,
Эр манас сорун буктушту.

Бардыгы 833 жол бр